

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

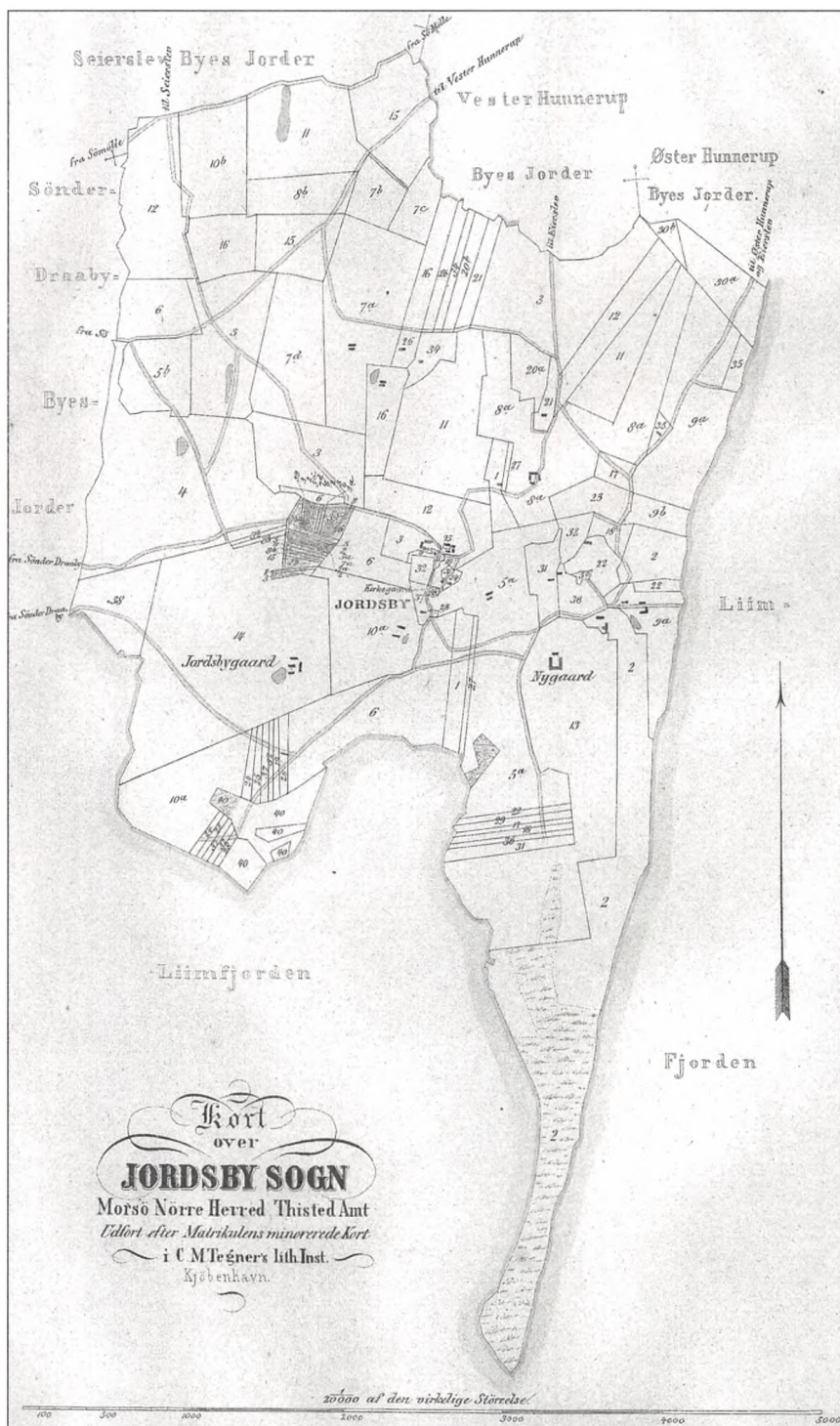
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUL PÅ MORS

LOKALHISTORISK ÅRSSKRIFT 1994

Matrikulens minorerede kort findes for alle sogne på Mors. De er trykt og udgivet i 1867. Ejendommenes placering er fra kort, der er opmålt 1810-1820. Opmålingen af skellene er fra først i 1860'erne.

Forsiden: »Sillerslev Havn« oliemaleri af Carl Bjerring 1988 - 72x108 cm.

Sillerslev Havn blev indviet - i regnvejr men med fest - den 16. juli 1960. Det første anlæg bestod af en 200 meter lang mole. Byggeriet heraf begyndte sommeren 1959, men fiskerne havde da arbejdet i mere end 20 år for at få tilladelse og midler til byggeriet. Det første tilløb var taget i 30'erne, i 1941 blev der nedsat et havneudvalg og de første ansøgninger blev sendt. Sagen trak i langdrag, fiskerne måtte som før lande på åben strand eller ligge for anker på reden, udsat for vinden ofte med skader på bådene til følge. Og forsikret kunne de ikke blive - af samme grund! Fiskernes arbejde for havnen blev landskendt, da de i 1952 gik i gang med at udgrave »Romerdam« for selv at klare sagen. Dette arbejde blev efter nogle måneder stoppet af myndighederne. Kræfterne blev så lagt i en indsamling af midler til byggeriet. Da projektet endelig blev godkendt og penge bevilget fra kommune, amt og stat, gik fiskerne og deres hustruer igang med stenfiskeri. Moleanlægget blev tegnet af firmaet Hunderup og Sørensen, København, og bygget af entreprenørfirmaet Jens Laursen og Sønner, Struer. Omkring 30 både var hjemmehørende i havnen fra start og havnens indkomst var det første år på 10.000 kr. - et beløb, der lå over det forventede. Straks efter indvielsen begyndte bestræbelserne på at få bevilget en udvidelse til et egentligt bassin.

JUL PÅ MORS 1994

INDHOLD

Kongen på Mors..... 2	Min tid i detail- og en gros handel 34
<i>Moutrups og Blidstrups historie 1</i>	<i>Af Poul Lundorff</i>
<i>Af Børge Jensen</i>	
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 8	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 38
På togt med »Georg Stage« 1909 9	Landmands erindringer 40
<i>Af Susanne Overgaard</i>	<i>Af Tage Nielsen</i>
Fæstehuset ved Langbak i Fredsø 12	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 48
<i>Af Poul Pedersen</i>	Lægehuset, Nygade 8 49
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 16	<i>Af Sven Topp</i>
Den glemte limfjordsbåd 17	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 52
<i>Af Ole Kjærgaard</i>	Om Morsingen i Almindelighed 54
Sognerådets arbejde 20	<i>Af Provst Schade</i>
<i>Fra båndsamlingen</i>	
<i>Af Bertel Overgaard</i>	Redaktion: <i>Per Noe</i>
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 26	<i>Hans Overgaard</i>
Morsø Film - Mors rundt 28	<i>Jakob Nyborg</i>
<i>Af Ernst Damgaard</i>	<i>Susanne Overgaard</i>
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 30	<i>Peter Hansen</i>
Guldfeber i Sillerslev 32	32. ÅRGANG . ISBN 87-87566-41-9
<i>Af Per Bugge Vegger</i>	Oplag: 2.500 stk.
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 33	Pris: Kr. 55,00
	Morsø Bogtrykkeri - Jakob Nyborg
	Kortene er gengivet med tilladelse fra
	Kort- og Matrikelstyrelsen.

Kongen på Mors

Moutrups og Blidstrups historie 1

Af Børge Jensen

Blidstrup er et af de mellemstore sogne på Mors. Karakteristisk for sognet er, at der kun findes een landsby Emb, som aldrig er blevet stor, og at navnet Blidstrup kun er knyttet til hovedgården Blidstrup og kirken. Ved folketællingen i 1834 boede der 165 personer i sognet. Det var en betydelig fremgang fra 1787 og 1801 med 106 og 104 personer. Væksten fortsatte til 194 i 1845. Går vi frem til 1850'erne, viser ejerforholdene sognets særlige karakter, idet der var fire større gårde, fem andre ejendomme uden fæste og 17 med fæste. Desuden var der skolen i Emb samt Blidstrup mølle og kirke, som begge ejedes af proprietær Riis til Blidstrup.

Siden 1812 ejedes Moutrup af selvejergårdmand Johan Christian Knudsen, der var født på gården i 1790, og som i 1813 var blevet gift i Nykøbing med købmandsdatteren Severine Jakobsdatter Sepstrup. I dette ægteskab var der fire børn, som alle opnåede en høj social position. Ældst var datteren Anna Kirstine Knudsen, født 1813, som i 1843 blev gift med den jævnaldrende proprietær Jens Stadel til Sø (og senere Ullerup). Den ældste søn Knud Severin Knudsen, født 1815, blev udlært som købmand og blev hurtigt en af de store købmænd i Nykøbing. Det blev derfor den næstældste søn, Jacob Sepstrup Knudsen (1817-1869), som skulle føre Moutrup videre. I 1845 var den da ugifte Jacob forpagter af gården, hvor han havde fire tjenestefolk. Forældrene boede på en gård i sognet ved navn »Aldershvile«, selvom de kun var i midten af 50'erne. Uformuende var de ikke, også de havde fire tjenestefolk.

I 1863 fejrede de deres guldbryllup ved bl.a. at indstifte et legat på

500 rigsdaler, hvoraf renterne skulle uddeles til fire værdigt trængende i Blidstrup sogn. Johan Christian Knudsen, der fra gårdmand arbejdede sig op til proprietær, må have været temmelig rig. Børnene kunne nok få hjælp hjemmefra, f.eks. købte K. S. Knudsen i 1839 Faartofts købmandsgård på hjørnet af Algade og Nygade. Det gamle forhus blev revet ned og erstattet af et nyt grundmuret hus på 24 fag med tegltag. Byggeriet stod færdigt til Knudsens 25 års fødselsdag i 1840! I 1863 var han byens næststørste skatteyder.

Også den yngste søn Poul Knudsen (1819-1905) fik mulighed, som han forstod at udnytte. Ganske vist stod han ikke til at arve fødegården, men ejendomme kunne jo også købes. Poul Knudsen fik derfor en praktisk uddannelse med henblik på senere at kunne drive en større gård. Som det var ret almindeligt på den tid, begyndte han på herredskontoret i Nykøbing i 1833, blev derefter landvæsenselev og var i nogle år forvalter på Glomstrup og fra 1843 forpagter på Højris. I 1855 flyttede Poul Knudsen til Thy, hvor han købte hovedgården Ulstrup i Hundborg sogn. I en alder af 40 år var han nu proprietær. Det var flot klaret.

Moutrups første politiker

Jacob Sepstrup Knudsen, der var opkaldt efter sin morfar, havde overtaget Moutrup i 1847, men havde også evner og lyst til at tage del i det politiske liv, som begyndte i 1840'erne. Han var medlem af Vejerslev-Blidstrup sogneråd 1848-61 og 1865-69 og var formand i to perioder. Han sad også i to perioder i Thisted amtsråd og fik andre tillidshverv. Da lands-

politikken nåede til Mors i 1848, var Jacob S. Knudsen straks i første række. Ved valget til den grundlovgivende forsamling i 1848, var han den ene af fire kandidater men opnåede ikke valg. Ved det første folketingsvalg på Mors i 1849 blev han en sikker vinder med 392 stemmer mod byfoged Rummelhoffs 277 stemmer. Valgdeltagelsen i Nykøbing-kredsen, som da var Thisted Amts 4. kreds, var på 38,3%. Ved det næste valg i 1852 valgtes Knudsen ved kåring, der var altså ikke andre kandidater, og i 1853 valgtes han igen efter afstemning. Endnu en periode var han i Folketinget, da han i 1858 blev kåret i Skive-kredsen - uden selv at være til stede. Men det havde en særlig grund.

Hjemme på Moutrup gik det godt. 1850'erne var en god tid for Jacob S. Knudsen. Gården blev udbygget og forbedret flere gange fra 1853 til 1857. Forsikringssummen for stuehuset hævedes i 1855 fra 1700 til 3000 rdl. og i 1857 til 5000 rdl. I 1855 var et nyt stuehus på 27 fag blevet bygget, opført af grundmur og med tegltag. Foruden de normale rum var der kontor, have, vestue, to gæsteværelser og et jomfruværelse. Formodentlig til en husjomfru, for ejeren var endnu ugift. I 1857 udvidedes stuehuset med 5 fag, der også rummede kælder. Da de andre dele af gården ligeledes blev forbedret, øgedes forsikringssummen fra 7900 til 12.000 rdl. Moutrup kunne nu hævde sig mod Blidstrup. Den kommende frue på Moutrup har utvivlsomt fulgt dette byggeri.

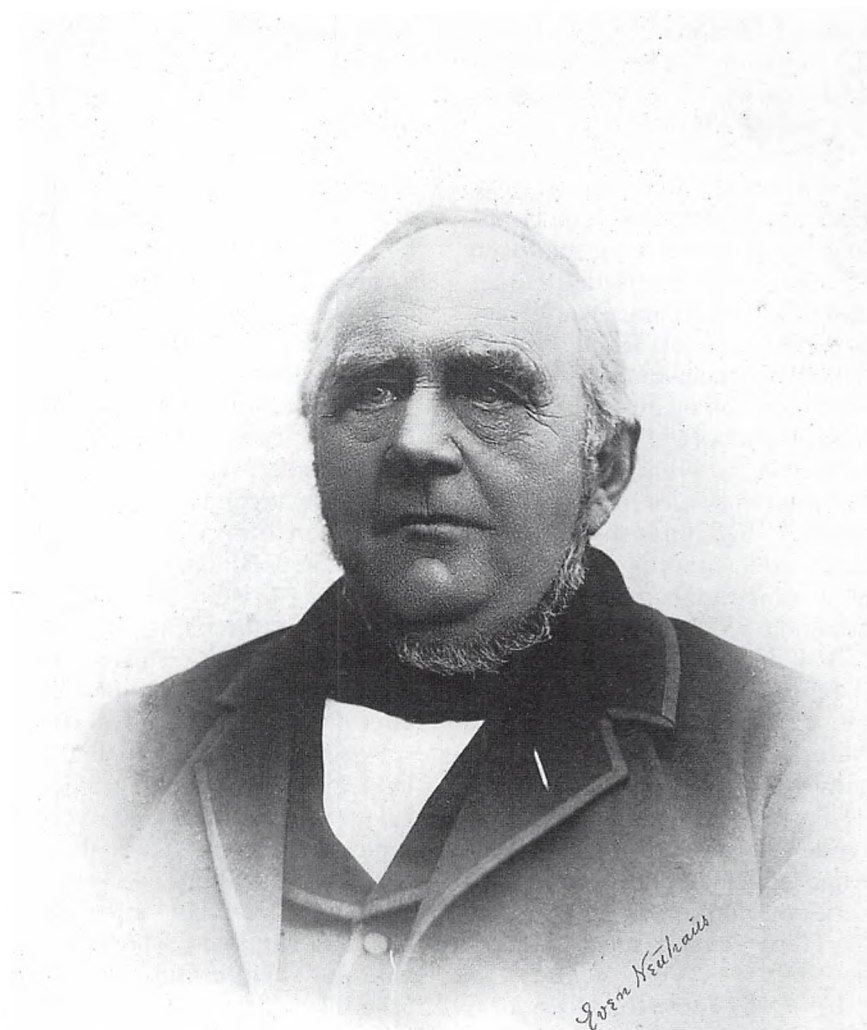
Hovedgården Blidstrup ejedes på denne tid af Christen Riis (1793-1873). I ægteskabet med Maren Tøttrup Nielsen var der to piger: Ane Jensine, født i 1827, og Ane Kirstine født året efter. Alle-

rede tidligere havde der været slægtsforbindelse mellem Moutrup og Blidstrup, nu knyttedes de to gårde igen sammen, idet Jacob S. Knudsen i 1857 ægtede den yngste af døtrene på Blidstrup. Hun døde dog allerede det følgende år kun 30 år gammel, det var derfor Knudsen ikke kunne være til stede ved det førnævnte valg i Skive. Da folketingsperioden var afsluttet i 1861, giftede han sig med sin svingerinde Ane Jensine Riis. I dette ægteskab fødtes sønnerne Christen Riis Knudsen i 1863 og Johan Christian Severin Knudsen i 1865. Det var, som det var almindeligt, tydelige navneopkald. Imidlertid døde Jacob S. Knudsen i 1869 af tyfus, og da Christen Riis døde i 1873, forenedes de to store gårde med Ane Jensine Knudsen som enearving. En stor opgave for en kvinde med to børn på 4 og 6 år.

Fra Thy til Mors

Den yngste af sønnerne fra Moutrup var som nævnt flyttet til Thy. Som broderen blev også Poul Knudsen politiker både på landsplan og lokalt. Fra 1856 til 1858 var han valgt til Folketinget for Thisted Amts 1. kreds, Frøstrup, og 1863-66 sad han i Landstinget. Han var medlem af Thisted Amtsråd 1859-83. Ane Jensine kunne vel altid få gode råd hos svogeren, for Ulstrup i Thy var en stor gård på 17 tdr. hartkorn. Om der nu har været tale om sympati, kærlighed eller fornuft får stå hen, men i hvert fald blev den 46-årige enkefrue til Moutrup og Blidstrup i 1873 viet til den 54-årige ungkarl, kammerråd, proprietær og ridder af Dannebrog Poul Knudsen til Ulstrup. Sammen skabte de et hjem, der fungerede godt, og Poul Knudsen adopterede senere de to drenge.

Naturligvis måtte Ane Jensine skifte, før hun kunne indgå et nyt ægteskab, drengenes arv skulle jo sikres. Deres værge var farbroderen købmand K. S. Knudsen, mens enken var repræsenteret af Poul Knudsen. Boet behandledes i 1873-74 og bestod af hovedgården Blidstrup på 26 tdr. hartkorn til en værdi af 80.000 rdl., Moutrup på godt 14 tdr. hrtk. til 60.000 rdl.,

»Kongen på Mors«, etatsråd og godsejer Poul Knudsen, født 1819, død 1905.

en række tiendeindtægter og et stort antal fæstegårde, der hørte under Blidstrup. Værdien blev opgjort til den meget store sum 321.268 rdl. Hertil kom 221.490 rdl. fra ikke færre end 123 pantebrev. Det var kapital fra Blidstrup, som Christen Riis havde udlånt i tidens løb. Boets samlede værdi var 542.788 rdl., men herfra gik gæld af forskellig art, så der blev 196.071 rdl. til deling. Hvert barn fik altså 98.035 rdl. - et beløb, der endeligt hævdedes til 125.000 rdl., som så skulle være uforrentet, til drengene blev 18 år. Derefter skulle de have 4% i rente. Da rigsdaleren netop nu blev afløst af kronen, kan vi tale om en arv på 250.000 kr. til udbetaling, når hver af drengene blev 18 år. Til sammenligning kan nævnes, at Poul Knudsen solgte Ulstrup i 1888 for 183.000 kr.

Et nyt Blidstrup

Allerede under arvesagen var Poul Knudsen i fuld gang med at planlægge et nybyggeri på Blidstrup, så familien kunne bo mere moderne og tidssvarende. I 1874 udarbejdede den københavnske arkitekt August Klein tegninger til det trefløjede anlæg, der er det Blidstrup, vi kender. Klein regnes i dag ikke blandt de store arkitekter, men han var i sidste tredjedel af forrige århundrede meget yndet i landbrugskredse. Han har nybygget eller ombygget en række herregårde over det ganske land. Blidstrup stod færdig i 1875, og samtidig må Klein have været stærkt optaget på Højris, hvor han stod for opførelsen af sydfløjen og nordfløjen i 1876. Begge steder ses Kleins forkærlighed for kamtakkede gavle. Det var de historiske stilarters tid. Men det var også

titlernes tid. Poul Knudsen blev kammerråd 1865, justitsråd 1876 og etatsråd i 1882. »Etatsråd Knudsen« blev hans navn på Mors i samtid og eftertid.

Ud fra herkomst og stand måtte Poul Knudsen være konservativ. Han havde da også som landstingsmand stemt for grundloven af 1866, der begrænsede den demokratiske udvikling. Overalt blev han imidlertid rost for menneskelighed og hjælpsomhed. Således oprettede han og hustruen en stiftelse i Hundborg i 1883 med tre friboliger og i 1891 i Emb »Riis og Hustrus minde« for fire trængende familier. Sådanne stiftelser var helt i tidens ånd og passede fint med etatsrådets patriarkalske holdning. Blot et af mange eksempler skal nævnes her. I 1915 døde P. Jensen Sø, som i 35 år havde været etatsråd Knudsens kusk. Naturligt nok havde han på sine gamle dage boet på asylet i Emb, og lige så naturligt talte den daværende ejer af Blidstrup Johan Knudsen ved begravelsen og takkede den gamle kusk for »Troskab og Hengivenhed mod Herskabet«.

En særlig form for hjælp kom måske Morsø Avis til gode. Den gamle konservative avis blev i stigende grad trængt af de nye Venstreblade Morsø Folkeblad og det moderate Morsø Dagblad. Ved Morsø Avis' fest i 1899 i anledning af redaktør Andreas Nielsens 25 års jubilæum hyldedes jubilaren af en række Højremænd med Steensen Leth til Højris og læge Johan Hinding i spidsen. Også Johan Knudsen, der nu var ejer af Bangsbo ved Frederikshavn, hyldede jubilaren. Interessant i denne sammenhæng er Steensen Leths skåltale for »den politiske Veteran, hele Øens gamle »Redaktør«, Etatsraad Knudsen til Blidstrup«. Disse for os dunkle ord får måske mening, hvis man læser Morsø Dagblads jubilæumsartikel, der harmede mange Højremænd: »Mens Meningsfællerne i Skarevis listede bort, drog de personlige Venner til Huse en for en og talte til sidst en betydelig Flok. Og det var trofaste Venner. Venner som ikke sveg, men, som da Abonnenterne viste sig troløse, i

klingende Mønt viste deres gode Sindelag«. Var det hele øens gamle »redaktør«, etatsråd Knudsen, som i særlig grad financerede Morsø Avis?

Alt for teaterkunsten.

Gennem Poul Knudsens ægteskab blev han som nævnt også far til de to nevøer på nu 8 og 10 år. Normalt var det den ældste dreng, som skulle føre en gård videre, men Christen Riis Knudsen havde tidligt en helt anden interesse, nemlig at læse bøger. Han kom i den nærliggende præstegård i Ø. Assels, hvor sognepræst Rambusch havde flere børn, der var jævnaldrende med Blidstrup-drengene. Her fik Christen interesse for dansk litteratur, og han kom derfor på realskolen i Thisted, hvor han tog præliminæreksamen. Derefter læste han privat hos skoleinspektør Gandrup og kapellan Vilhelm Hansen i Nykøbing. Således vel forberedt tog han studentereksamen på kursus i København i 1882 og filosofikum i 1884, hvorved han erhvervede titlen cand. phil. Der var ikke tvivl om, at han ville studere litteratur, men studierne blev aldrig afsluttet, for Riis Knudsen kastede sig hurtigt ud i den litterære debat, hvor han gik imod de toneangivende kredse omkring Georg Brandes. Da han nu var myndig og havde rådighed over sin fædrene arv, udgav han endog i 1889-90 et litterært tidskrift, der naturligvis gav under-skud.

I 1889 skete der noget i den københavnske teaterverden, som fik helt afgørende betydning for Riis-Knudsen's liv. (Han skrev nu sit navn med bindestreg.) Af største betydning var et gæstespil af skuespilgruppen »Meiningerne«, som arbejdede hos den tyske hertug Georg af Meiningen i Sachsen. Deres klassiske repertoire begejstrede Riis-Knudsen i den grad, at han selv ønskede en scene, hvor han kunne virkeliggøre sine ideer om teaterkunst. Dagmar-teatret var hovedstadens nye flotte teater, opkaldt efter Christian d. IX's datter Dagmar. Teatrets første år fra 1883 til 1889 (mesterligt skildret af Herman Bang i »Stuk«) havde været kendetegnet af store

økonomiske vanskeligheder trods et »let« repertoire: Operetter og folkekomedier. I 1889 var teatret ledigt, og Riis-Knudsen greb chancen og blev direktør, for han havde pengene til det. En anden grund til, at Riis-Knudsen blev teaterdirektør, var en ny teaterlov fra april 1889, som ophævede Det kgl. Teaters hidtidige monopol på det klassiske repertoire. Nu var det slut med de letbenede skuespil på Dagmar, hvor publikum under den nye ledelse kunne se opførelser af værker af Shakespeare, Goethe, Schiller og Molière. Digteren Helge Rode har kaldt Riis-Knudsen »det store Dramas ridderlige Elsker«.

Riis-Knudsen blev ofte kritiseret for følgende udtalelse: »Det er bedre at se et godt Stykke mindre godt udført end at se et slet Stykke udmærket spillet«. I Riis-Knudsen's storhedstid (til 1897) opførtes 15-20 skuespil pr. sæson, hvad der stillede store krav til personalet, som ikke altid slog til. Samtidig hånedes ham for hans overdrevne brug af harnisk og våben på scenen, men eftertiden, især teaterhistorikeren Robert Neiiendam, har fremhævet det positive: Det var Riis-Knudsen, der gav plads for nye skuespillere og for nye dramatikere, selv om disse var blevet afvist på Det kgl. Teater. Her skal blot nævnes navne som Emma Gad, Helge Rode, Edvard Brandes, Gustav Wied og Karl Gjellerup. Skønt konservativ af livsholdning kunne han også vise frisind og åbenhed. Det bedste bevis herfor er, at tre skuespil af den tyske naturalismes førstemand Gerhart Hauptmann havde premiere på Dagmar. I 1896 opførtes f.eks. »Væverne«, der skildrede den berømte væveropstand i 1844 med en sympati, der absolut ikke havde behaget det tyske borgerskab.

To instruktører på Dagmar må nævnes. Først magister P. A. Rosenberg, som satte Riis-Knudsen umådelig højt. Ved Dagmar-teatrets 50 års jubilæum i 1933 skrev han bl.a.: »Vi havde en Verden mod os, Dagspressen i København var os ikke venligt sindet. Vi havde en Fører i vor nu afdøde Ven Riis-Knudsen, som var fuld-

Blidstrup, ca. 1920. Hovedbygningen er opført i 1875. Avlsbygningerne brændte i 1921.

kommen immun overfor Pressekritik. Jeg har aldrig kendt hans Lige på det Punkt.« Den anden betydelige instruktør var Bjørn Bjørnson, søn af Bjørnstjerne Bjørnson, som var på Dagmar 1894-96, efter at han havde studeret teater i Meiningen. Disse år var højdepunktet for Riis-Knudsen. Ja, efter år med konstante underskud gav teatret i 1895 overskud for første gang! Formelt var Riis-Knudsen direktør til 1905, men reelt var han fra 1897 skubbet til side, utvivlsomt fordi han nu ikke mere kunne betale teatrets drift. Når det overhovedet var gået så længe, skyldtes det, at Riis-Knudsen satte teatret over alt andet. Først brugte han sin fædre arv, men mon han ikke også fik udbetalt betydelige arveforskud? Det antages, at han ofrede over en halv million kroner på Dagmar-teatret - en svimlende sum i 1890'erne. Det hjalp ikke på økonomien, at Riis-Knudsen i 1892 var blevet udnævnt til professor, for det var kun en titel uden indhold og penge, som Christian den IX havde skænket ham.

Levemænd og redaktør

Johan Knudsen gik som broderen på realskolen i Thisted, blev stu-

dent på kursus i 1889 og tog filosofikum i 1890. Også han interesserede sig levende for litteratur og teater. Vi må ikke forestille os de to Blidstrup-brødre som flittige studenter, der gik til forelæsninger. De havde råd til at få privat undervisning, og begge havde ovennævnte P.A. Rosenberg som manueltør. En del lighedspunkter er der altså mellem de to, men i København var der stor forskel på deres levemåde, hvad der nok også skyldtes deres vidt forskellige karakterer. Hurtigt kastede Johan Knudsen sig ud i et liv, der må have undret forældrene. Kun enkelte, men væsentlige træk skal fremdrages her fra hans stormfulde år omkring 1890-91.

I Tivoli mødte Johan Knudsen en anden ung rigmand Ove Rode, som i 1889 havde startet en ny avis »København«. Ambitionerne var dog større end indtægterne, men da Johan Knudsen havde både penge og lyst til at skrive, blev han fra 1. marts 1890 medejer og medredaktør af »København«, som efter de to ejeres mening skulle være både et litterært og kritisk dagblad. Hvor mange penge Johan Knudsen brugte på »København« vides ikke, men hans første indskud var på 14.000 kr. Omkring

redaktionen og dens stamcafé »Bernina« udfoldedes nu et hektisk liv. Bøder måtte betales af Johan Knudsen, og Ove Rode måtte et par måneder i fængsel. Bladet bragte adskillige bidrag af Herman Bang, Gustav Wied og Carl Ewald, som også var med i redaktionen. Agnes Henningsen debuterede i 1891 med en novelle, men da hun var gift med en gymnasielærer, skrev hun under pseudonym. I sine erindringer skriver hun om sit første møde med Johan Knudsen: »Ham jeg skulle stedes for, var den Johan, som hele byen kendte, godsejersønnen fra Mors«. Fru Henningsen havde håbet på et honorar på 12 kr.: »Hvorfor kunne han så ikke tage de tolv kroner op af sin lomme, han, som havde sat en formue i bladet, han, hvis bror havde sat en formue i Dagmar-teatret, han, hvis rigdom der blev snakket om helt ud til Charlottenlund?« Her boede Agnes Henningsen, idet hendes mand Mads Henningsen var lærer på Ordrup Latinskole. Debutanten gik fra mødet 10 kr. rigere!

Johan Knudsen skrev om teater og var meget kritisk overfor broderen. Han boede i en flot lejlighed på Frederiksberggade, Strøget nærmest den nuværende Råd-

Johan Knudsen og Gustav Wied, 1895. (Fra bogen »Bangsbo«)

husplads. Nu var han blevet myndig, havde en jysk tjener og førte en omfattende selskabelighed. Da der hurtigt opstod en stærk sympati mellem ham og Agnes Henningsen, blev ægteparret selvskrevne gæster. Især følte fru Agnes sig tiltrukket af Johan Knudsen, hvorimod han holdt en vis distance, da han var stærk forelsket i Ove Rodes forlovede Line. Da hun i sommeren 1891 ægtede Ove Rode, reagerede Johan Knudsen på en for ham karakteristisk måde. Han rejste til Ægypten sammen med vennen overretssagfører Jens Petersen! Hvor mange forsmåede friere kunne tillade sig det for 100 år siden?

Johan Knudsens hjemkomst fra Ægypten fejredes med en stor fest hos vennerne Carl Ewald og frue. Agnes Henningsen satsede denne aften åbenlyst på »den høje overlegne rige lyse yngling Johan Knudsen«. Hen på aftenen, da stemningen var meget opløftet, ville Knudsen vise, hvad han forsmåede: »Jeg skal have den ære at deklamere Drachmann for Dem«. Hun lyttede, for hendes mand el-

skede også at deklamere Drachmann: »Men hvor lød det forskelligt. Johan Knudsen beholdt sin let ironiske tone. Man skulle tro, at han ville tage afstand fra poesien, og at poesien til gengæld ville flygte for ham. Poesien blev, hvor den var, versene fik al deres sødme og styrke.«

Tilbage til Jylland

Etatsråd Knudsen og frue kunne ikke undgå at høre om sønnens eskapader og enorme pengeforbrug. Og nu blev der talt med store ord. De truede ganske enkelt med at indrette Blidstrup til frøkenkloster og at oprette velgørende legater af den øvrige formue. Johan Knudsen beklagede sig i et brev til Ove Rode: »Der opstod da en Scene, hvis lige jeg endnu ikke har kendt. Vi slog i Bordet for hinanden, vi tordnede løs. Jeg bestemte at rejse til København i Dag og ikke komme mere - hverken til Blidstrup eller Bangsbo. Jeg græd af Raseri. Og nu har jeg bøjet mig.«

Poul Knudsen var da 72 år gammel, og det var vigtigt for ham at få sønnen væk fra det radikale og letlevende miljø. Det citerede brev er udateret men nok fra efteråret 1891, i hvert fald havde Johan Knudsen i oktober efter forældrenes ønske købt herregården Bangsbo. »København« skulle afvikles, det skete ved, at Johan Knudsen dækkede bladets underskud til 1. april 1892. Ved salget samme år fik han dog 5000 kr. for sin del i bladet.

Bangsbo var ikke et tilfældigt køb. Fæstegodset havde Poul Knudsen købt i 1884, nu samledes ejendommen igen, idet Johan Knudsen købte hovedgården for 135.000 kr. og af faderen fæstegodset på 22 tdr. hrtk. for 72.000 kr. Hertil kom store udgifter til en omfattende restaurering af hovedbygningen, hvor arkitekten Thorvald Bindesbøll, som havde indrettet lejligheden i København, kom til at præge interiørerne. Og der var stadig penge til at modtage gamle og nye venner på Bangsbo og til at aflægge besøg i hovedstaden.

Livet på Blidstrup

De store beløb, som de to sønner brugte på deres interesser i København kom ét sted fra, fra Morslands jorder. Hjemme på Mors sørgede etatsråd Knudsen dog for, at de økonomiske kilder ikke tørrede ud. Hans tid var opfyldt af at administrere gods og formue samt af at bestride en række vigtige tillidsposter. Hver termin modtog han renter og afdrag på Blidstrup og den følgende dag på Bendix Hotel. Med rette rimede læge Johan Hinding ved hans 80 års dag: »At Fru Fortuna var ham huld / er noget vi alle kender / Han samlede sig en Pose fuld / af Gods og Guld - og Venner / Af Fedekvæg en herlig Stok / Af Kapital - aah! mer end nok / Og Renter og Renter«.

Trods den store forskel på hans og sønnernes levevis, var der et godt forhold mellem dem. Deres venner blev også etatsrådets venner. I 1889 var Riis-Knudsen blevet gift med en skuespillerinde, som vist ikke var nogen stor

kunstner. Hun var ansat på Dagmar-teatret, men det belastede nok direktørens forhold til det øvrige personale. Instruktøren P.A. Rosenberg skriver: »Vi knyttede efterhånden et Venskabsbaand, som bl.a. førte til, at jeg med min Hustru tilbragte en Sommer hos hans Moder og Stedfader på Blidstrup, hvor jeg lærte hans yngre Broder Johan Knudsen at kende«. Fru Rosenberg var datter af komponisten Hornemann og var skuespillerinde. Hun debuterede hos Riis-Knudsen i 1889. Der blev ganske givet snakket teater den sommer på Blidstrup. I 1893 medbragte Riis-Knudsen og frue komponisten Julius Bechgaard og frue som gæster på Blidstrup. Fru Knudsen var død året før, så husbestyrerinden og pigerne havde nok at se til. Vi kan trygt regne med, at gæsterne blev vartet op på bedste måde.

Johan Knudsens damebekendtskaber fandt vist ikke vej til Mors. I 1895 traf han igen Agnes Henningsen, som i mellemtiden havde født sit fjerde barn, Poul Henningsen (P.H.) Den biologiske far var Carl Ewald, men Mads Henningsen lagde navn til. Ægteskabet opløstes kort efter, og der er ikke tvivl om, at forholdet mellem Agnes Henningsen og Johan Knudsen nu endelig blev intimt. Hun tilstår, at hun siden aftenen hos Ewalds havde sværmet for Johan: »Netop sværme som et halv voksent pige-barn. Jeg kunne dog hans fejl udenad. For ikke at virke almindelig blandede han altid noget ubehageligt ind i det pæne, han sagde, og sårede folk på sin forkælede måde. Nu sagde alle, at han var blevet bedre. I brevene var han stadig den morsomme og elegante stilist....Johan var sikkert endnu en bedårende flab«. De mødtes på en restaurant, og mens fru Knudsen spiste østers, læste Johan Knudsen højt af Ludvig Holsteins »Digte«, som lige var udkommet, og som den galante herre havde foræret Agnes Henningsen til stævnemødet.

Der blev også tid til at tale teater. Sagen var, at Johan Knudsen i 1894-96 var blev meddirektør på Dagmar for at hjælpe broderen økonomisk. Endnu kneb det dog,

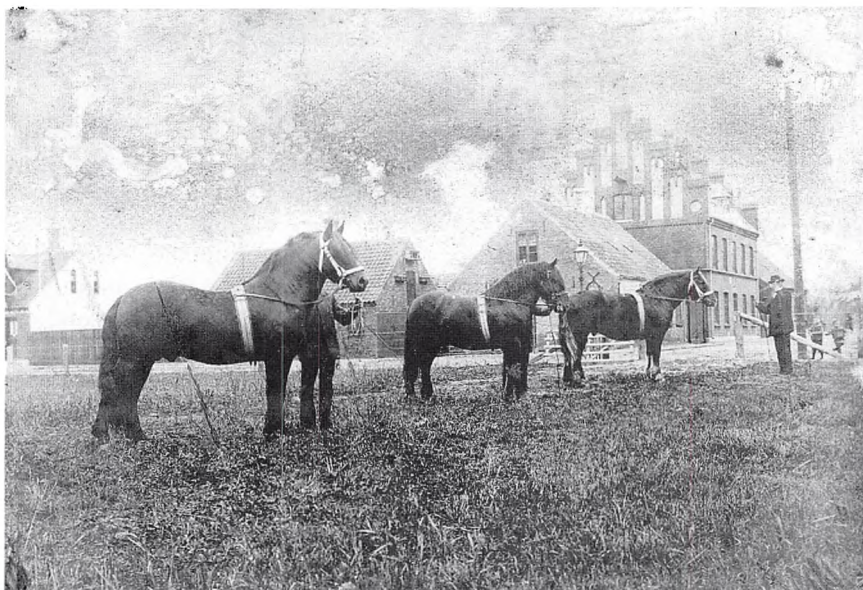
og Knudsen sagde bramfrit: »Det går ad Helvede til med min Brors og mit Teater«. Agnes Henningsen foreslog da at engagere Betty Nansen, hvad han afviste med ordene: »På Dagmar-teatret holder vi ikke jødekoner«. Men typisk for ham tilføjede han straks: »For øvrigt er jeg begyndt at solde med Nansens, som man løber på alle vegne«. Først i 1901 blev Johan Knudsen gift. Agnes Henningsen fortæller, at han bad hende komme til Göteborg. Her erfarede hun beskæmmet, at hendes Johan kun ville prøve, om han kunne modstå hendes charme. Det kunne han, og så ægtede han skuespillerinden Elisabeth Riis i Blidstrup kirke den 25. januar 1901. Ud over familien deltog kun forfatteren Herman Bang i brylluppet. Det viser det meget nære forhold, der var mellem Bang og Knudsen. Ægteskabet blev imidlertid opløst allerede i 1906. Også broderens ægteskab blev opløst.

Et fast punkt i familielivet var etatsråd Knudsens fødselsdag den 8. juli. I de dage var sønnerne altid på Blidstrup. Morsø Avis var flittig til at berette om de berømte gæster. Et karakteristisk eksempel er fra maj 1902: »Professor Riis-Knudsen er vendt hjem fra et længere Ophold i Frankrig, Holland og Belgien. Efter Sæsonens Slutning vil Professoren tilbringe Sommeren på Blidstrup«.

I dette og de følgende år gik det tilbage med Poul Knudsens helbred og den 28. maj 1905 døde han på Blidstrup. Morsø Avis bragte på forsiden en stor nekrolog på to spalter, hvad der aldrig før var overgået nogen dødelig på Mors. Og begravelsen den 3. juni blev referet på 3 1/2 spalte. Deltagerantallet angives til 400-500, som fik servering i et telt i haven. At den gamle jernstøber N. A. Christensen var taget til Mors kan næppe undre, mere overraskende er det, at direktøren for Gyldendal Peter Nansen havde taget den lange vej til Mors. Måske havde Poul Knudsen haft Betty og Peter Nansen blandt sine gæster? Riis-Knudsen holdt mindetalen for faderen, mens Johan Knudsen takkede ved graven. Herman Bang deltog ikke, men skrev en be-

mærkelsesværdig mindeartikel i »København«, der nu var et Venstreblad. Under overskriften »Kongen på Mors« skrev han bl.a.: »Etatsraad Knudsen er død deroppe, hvor han har levet, på Mors, på Blidstrup....I Nordjylland kendtes hans Navn af hver Mand. Med Rette. For den døde Etatsraad var en af de rigtige, stærke og lune, sindige og ubøjelige Nordjyder. Støt røgtede han sit, sindigt regnede han sammen, lunt rundede han af og handlede, ubøjeligt øgede han og lagde Jorder til Jorder. Til sidst var han »Mors' Konge«. Men Kongen var ikke alene rig. Han var ogsaa højagtet. For den gamle Etatsraad var midt i sin egen Rigdom, både hjælpsom og villig. Når han så, det kunne nytte, så hjalp han. Og han vidste oftest, hvor det kunne nytte. For han var saare klog. Han var saa klog, at hans kloge Menneskesyn gjorde ham fordomsfri som få og mildt dømmende som endnu færre...Af Væsen var han jævn, som den er jævn, der ved, hvem han er. Moderne Kruseduller var ham som Pesten, men i al Stilhed var der vel på Blidstrup dog en slags Etikette, nok så stram som ved noget Hof. Det var »Respekten«, som skabte Husordenen. Der var ingen Pragt, den hadede Etatsraaden som onde Bylder...Der sad Mors' Konge og drev sine Gaarde, og styrede sit saa fordringsløs som den Drot af Landet, han var«.

Ved Herman Bangs død i 1912 mindedes Johan Knudsen også forholdet mellem hans far og Bang: »Jeg glemmer aldrig Mødet mellem ham og min Fader. Vanskeligt kunne man vel tænke sig to mere forskellige Mennesker, men de syntes i høj Grad om hinanden, og min Fader bevarede til sin Død den største Sympati for Bang. Også min Broder, der i næsten alt var ham saa ulig, levede han i bedste Forstaaelse med...« Om sit eget forhold til Herman Bang sagde Johan Knudsen: »Vor Ungdoms Venskab bandt os til hinanden. Jeg husker, vi engang på »København« havde en lille Strid. Bang skrev da til mig: »Du kan lukke mig ude af dit Blad. Du kan ikke lukke mig ude af dit Hjerte«. Han fik Ret. Det kunne jeg ikke.«

Heste fra »Jølbygaard« på dyrskue i Nykøbing o. 1900. Pladsen lå, hvor Grønnegade idag krydser Aagade. Den høje bygning i baggrunden kan endnu ses. Det er stiftelsen »J.C. Filtenborg og Hustrus Friboliger« oprettet 1890.

Forretningen »Morsø Fjernsyn« startede i 1958. Bygningen på hjørnet af Aagade og Grønnegade tilhørte tidligere tekstilfabrikken. Grunden er idag grus- og parkeringsplads.

Ejendommen Grønnegade 20 - og et stykke af Aagade - fotograferet i 1930'erne.

På togt med »Georg Stage« 1909

Af Susanne Overgaard

De ny elever mødte på Kvæsthusbroen torsdag den 1. april 1909. De blev stillet op efter sørullen, gik om bord, afleverede penge og ure, skaffede, øvede sig i at surre og løse hængeskøjter - og gik herefter til køjs. Næste dag blev de purret kl. 5 1/2, hentede redningsbåde i bådhuset og var derefter i tøjhuset, hvor der blev uddelt klæder og sko. Tredie dag gik de for første gang til vejr, først op over salingen, derefter til de sejl, de herefter hørte til ved. Blandt de fire elever, der kom på kryds bramsejl, var Carl Anker Knakkegaard. Han var 16 år gammel og søn af skibsmægleren i Nykøbing Mors, Fr. L. Knakkegaard og hustru. Skibet hed »Georg Stage«.

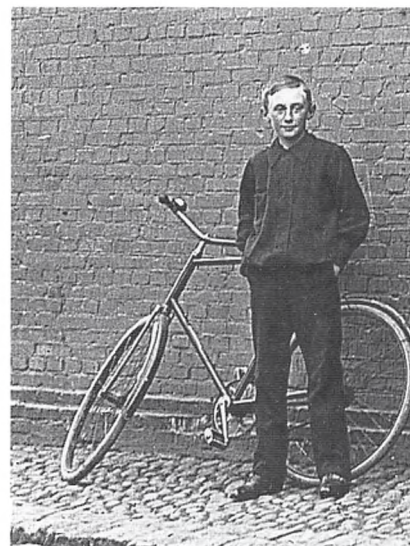
Carl Anker førte dagbog i sin tid ombord på »Georg Stage«. Dagbogen findes idag på Morsø Lokalhistoriske Arkiv. Især den første måned er de daglige optegnelser kortfattede. Den 5. april blev skibet slæbt ud af havnen med tovdampere, udenfor inderreden blev sejlene sat og årets første sejlads gik til Humlebæk. Den første måned blev der sejlet i Øresund - lettet anker om morgenen, krydset i sundet og øvet manøvrer med sejlene. Hertil kom spuling af dæk og vask af banjer - og hvad, der herefter måtte være tilbage af energi, blev brugt på roning om aftenen. Der blev tid til et besøg på Kronborg, »som var meget interessant. Vi saa Mange Malerier fra Christian den 4. des Tid, vi saa og paa en Menge gamle Kanoner.« Om søndagen holdt kaptajnen gudstjeneste. Og lørdag den 10. april: »Spulede Dæk og vaskede Tøj, men det er ikke saadan som hjemme ved vor Moder. Her lægger vi Tøjet paa Dækket og skrupper det med en Skrupper.«

Om organiseringen ombord fortæller han: »Vi er delt i to Vagter

Styrbord Vagt og Bagbord Vagt. En Vagt er delt i 4 Bakker, som bestaar af 10 Mand, og hvor den ældste er Formand. To Mand i hver Bakke skiftes til at have Bakstørn, det er nemlig den, der vasker Skaffegrejterne af...Jeg var paa Bagbord Vagt, og i 4de Bakke og havde No. 30.«

Fra søndag den 11. april blev vejrforholdene noteret: »Vinden S.V. 3. Diset.« Detaljer om forholdene om bord, oplysninger om officerer og kammerater og den personlige oplevelse af livet på »Georg Stage« indeholder dagbogen ikke. Den blev heller ikke - ikke i starten i hvert fald - skrevet af lyst: »Søndag den 30/5: Kl. 3 skulde begge Vagter i Land og besøge Doktor Stage (som var en Broder til Georg Stage), hvor de drak Kaffe og The og røg Cigarer. Der skulde blive 10 mand om Bord, og fordi jeg ikke havde ført min Dagbog til Dato, skulde jeg ogsaa blive om Bord. Der blev sendt plenty Kage og Chokolade om Bord, saa det gjorde Intet.« Desuden fik han besøg af bekendte »hjemmefra«, der bevirkede, at han sammen med nr. 41 næste dag fik landlov og besøgte dyrlæge Vollesen, hvor »vi havde den mest henrivne Dag og morede os udmærket«.

Den 30. april blev der provianteret på Københavns inderred, og efter en tur til Helsingør satte »Georg Stage« kurs mod syd og forlod Øresund. Den 13. maj ankredes i Nyborg Fjord og herfra sejlede man syd om og rundt om Fyn. Der blev ankret hver aften, bl.a. ved Faaborg og Fredericia. Undervisningen var nu udvidet, og omfattede foruden øvelser ved roning og sejl ogsaa teori, splejsning og sejlmageri. Den 21. maj var skibet tilbage ved Nyborg og sejlede nu ind i havnen. Vagterne

Carl Anker Knakkegaard fotografert 1907 - endnu på landjorden.

havde her som andre steder landlov på skift. Carl Anker besøgte Hjalmar Melchior. Besøget omfattede sejlads i Melchior's båd og aftensmad.

Den 1. juni lettet man anker igen og sejlede syd om Lolland. Det var hverdag igen med vagter og undervisning - næsten: »Torsdag 3/6. Syd. Vi havde Hundevagten fra 12-4, derefter kom vi til Køjs, og blev igen udpurede Kl. 7. Vi var fri for Teori og Splejsning paa Grund af Kongens Fødselsdag. Om Morgenen slog vi Læsejl under. Om Eftermiddagen havde vi Tøjefter syn. Om Aftenen havde vi vagt fra 7-12 og fra 4-7.

Fredag 4/6. S. Kl. 7 om Morgenen gik vi til Køjs og blev igen udpurrede Kl. 11. Om Eftermiddagen var vi paa Dækket, medens den anden Vagt havde Teori og Sejlmageri. Hen ad Aften blev det stille. Kl. 7 gik vi til Køjs.«

Turen gik gennem skærgården til Stockholm, hvor »Georg Stage«

blev et par dage. Der var bytur og besøg på Skansen og på de svenske skoleskibe. Carl Anker var ombord på »Niaden«, der traktede med chokolade. Juni måned blev i det hele taget præget af store begivenheder med følgende som højdepunkt:

»Mandag 14/6. N.O. 2 klart.

Om Middagen hejsede vi Lodsflag, og da Lodsens kom om Bord, sejlede vi ind til Christiansø, (som er en lille Klippeø, og hvor der er Ruiner af store gamle Borge). Der slog vi alle Sejlene fra, og stuede dem ned i Sejlkøjen.

Tirsdag 15/6. V.S.V. 1 klart.

Om Morgenen var vi inde i Land og vaskede vort Tøj, derefter vaskede vi Køjerne. Om Aftenen havde vi Bal i Land i en stor Sal, som vi selv havde pyntet. Vi havde alle Øens Piger med, og vi fik Punch i lange Baner.

Onsdag 16/6, sigtbart.

Om Formiddagen malede vi uden Bords. Om Eftermiddagen var vi oppe i Kongens Have, hvor vi drak Chokolade og Kaffe, derefter sang vi en del Sange, hvorefter en Sangforening af unge Damer sang for os. Hen paa Natten kom vi igen om Bord.

Torsdag 17/6. N.N.O. klart.

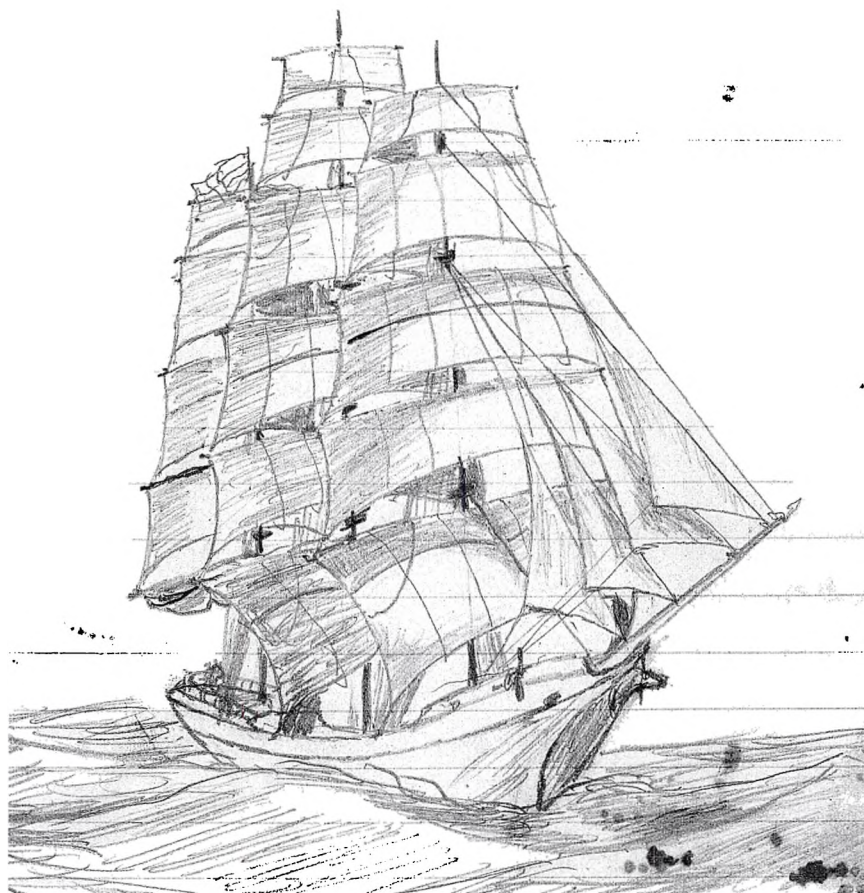
Malede uden Bords. Om Middagen fiskede jeg en Del Rødspætter, som min Bakke delede til Aften.

Freitag 18/6. V. N. V. 2 klart.

Sejlede vi fra Christiansø, og da vi kom udenfor Havnen blev der løst net tre Skud til Afsked. Derefter sejlede vi til Rønne Havn.«

»Georg Stage« sejlede tilbage til Øresund. Torsdag den 24. juni kom en fotograf ombord, »som optog os i Levende Billeder, først sejlede vi en Tur, hvorefter vi ... paa Dækket. Derefter i Forberedende Øvelser, og Splejsning, og medens vi drak Kaffe, derefter kom 4de og 5te Bakke op med Køjerne, vi gabte saa det stod efter, for vi skulde nemlig se søvnige ud, derefter vaskede vi os.«

Den 25. juni lå »Georg Stage« atter på Københavns inderred, og den følgende dag var Carl Anker på udflugt med sine forældre til Vedbæk. Den 29. lettede man anker og krydsede op gennem Øresund. Målet var Aarhus, hvor der

»Georg Stage« for fulde sejl? Blyantstegningen er den eneste illustration i Carl Anker Knakkergaards dagbog.

var landlov med besøg på Aarhusudstillingen og på fregatten »Jylland.« Siden ankrede man ved Kysthospitalet, og roede i to dage ture med de børn, der var patienter her.

Til undervisningen hørte også øvelser i håndtering af ulykkestilfælde, bl.a. redningsforsøg med redningsbøje og foredrag af skibets læge om bl.a. forbindinger. Undervejs fra Samsø skete togtets eneste alvorlige uheld. Da sejlene skulle gøres los, faldt nr. 12 ned fra storraen. Han brækkede låret og håndledet. Man sejlede straks til Gilleleje og signaliserede efter lægehjælp, hvorefter »Sleipner« kom ud og hentede den uheldige til hospitalet. »Georg Stage« fortsatte til Frederikshavn, og fik her besøg af Prins Aksel og andre herrer fra »Makrellen« samt et gensyn med de svenske skoleskibe.

Midt i juli var skibet atter tilbage på Københavns red, bl.a.

fordi der skulle afholdes eksamen den 21. Tre dage senere: Atter på Kattegat og i land med giggen efter posten. »Jeg fik lov at tage mine Folk med i Land og se paa Skagen.« Næste dag omklædning til paradetøj, bakseftersyn og gudstjeneste samt landlov. »Atter ombord klædte vi om i daglig Blaate.« »Mandag 26/4. Kl. 5 blev Storbaadsroerne purrede for at hive ind paa Kæden, der var nemlig 50 Favne ude. Saa snart vi kom op, hjalp vi med at hive ind på Kæden, derefter klarede vi ned paa Godset. Saa krydsede vi forbi Grænsen og havde Kurs efter Norge. Stb. Vagt havde første Vagt. Da vi kom op, bjergede vi Bøjler og Bramsejl, og rebede Mærsejlene. Om Formiddagen tog vi Storbaaden og Giggen ind paa Dækket, hvor de blev surrede. Om Natten sprang Rakken paa Storemærseraa. No. 36, Styrmand Vulf og jeg var oppe og surre den.« Næste morgen kom

lodsens ombord og de nåede ind til Brækkesbø og ankrede der, storbåd og gig blev spulet, eleverne var selv »udenbords«, der blev hentet post og vand og »om Eftermiddagen bjergede vi vort Tøj, som var vaadt fra sidste Storm, som gav godt Vand over«.

Den 30. juli stak de i søen igen - nu med kurs mod England. Den 4. august ankrede skibet op ud for Leith. I land mødte Carl Anker sin bror og en anden bekendt, Poulsgaard, og var med dem ude »at slaa et bedre Slag«. Mandag den 9. august lettede man anker igen, og rundede torsdag eftermiddag Skagen. Derfra gik turen via Æbeltoft og Nyborg og syd om Sjælland. »Tirsdag 17/8, S.V. Kl. 7 lettede vi Anker. Vi havde Splejsning paa Dækket, og Stb. Vagt havde Teori og Sejlmageri. Om Eftermiddagen det omvendte. Om Aftenen gik vi igennem Grøn-sund, begge Vagter var paa Dækket, for det var et meget smukt Syn. Kl. 8 fik vi Lods om Bord. Kl. 9 1/2 gik Stb. Vagt til Køjs, og Lodsens gik fra Borde«.

Måneden ud sejlede »Georg Stage« i farvandet mellem Rødvig og København. At dømmen efter dagbogen var der nu tale om ren rutine - vagter, øvelser, landlov, gudstjeneste, mønstring, luftning af køjer. Den 1. september slæbte tovbåden skibet ind på Københavns red, hvor man lå for anker natten over, indtil næste dag hvor man blev slæbt ind i Ø...Kanal og fortøjede. »Derefter arbejdede vi en 14 Dage med at rigge alle Ræerne og stengerne ned, og lagde det ned paa en stor Flaade, vi havde ogsaa nogle smaa Pramme til at sejle Sejlene i, saa blev det altsammen sejlet over i Sejlhuset. Ankre og Kæder lagde vi ogsaa i Land, og skød det fint op. Den 14te blev vi permitterede. Kaptajnen holdt en længere Tale til os, derefter sagde vi farvel. Derefter boede jeg hos Kaptajn Rasmussen 3 Dage. Derefter rejste jeg hjem.«

Togtet med »Georg Stage« var forbi, men ikke sejladsen - og der blev god brug for færdighederne erhvervet ombord. Allerede en månedstid senere tog Carl Anker på langfart. Han mønstrede i

Hamburg som ungmand på »St. Clement«, tremastet skonnert af Nykøbing Mors. Julen blev fejret ud for Spanien, idet skibet gik med salt fra Cadiz til Rio Grande. Der mødte Carl Anker en kammerat fra »Georg Stage«, nr. 52, der havde været barber om bord. Returfragten var huder fra Buenos Aires, der blev losset i i Liverpool. Efter godt fem måneders sejlads afmønstrede Carl Anker i Svendborg og rejste hjem til Nykøbing.

Dagbogen blev ikke opgivet helt. Den rummer også et referat af den første langfart og en mere detaljeret dagbog for første del af den følgende rejse. I 1911 gik Carl Anker om bord på »H.C. Christensen« af Marstal som letmatros. Desværre ophører dagbogsføringen efter to måneders forløb, mens skibet endnu var i Passaten. Men han nåede vel ud og hjem, for i 1912 begyndte han igen at skrive dagbog, nu som letmatros på den tremastede skonnert »Ellen Kirstine« af Thurø. Skriveriet varede

ugen ud, mens der blev lastet cement i Aalborg. Om rejsen meldes intet. Sidste indføring i dagbogen er begyndelsen til et regnskab, der indledes: »Mønstret 4/12 1912 med 4 Mst Bark Wandsbek, som Matros med 60 Mark i Hyre.« Heraf gik en god del til cigaretter, cigarer og tobak til shagpipe - samt en grammofon. Endelig indeholder bogen en dramatisk »Rapport til Rederiet om Mytteri om Bord« forfattet af »Carl Anker Knakkegaard, Fører af »Den flyvende Hollænder« samt en tegning af en fuldrigger.

Dagbogen - så ordknap den end kan forekomme - giver et indtryk af en energisk og flittig ung sømand. Den opfattelse er ikke helt forkert at dømmen efter en senere meddelelse i Morsø Avis, december 1915: »Carl Anker Knakkegaard, søn af Mægler Knakkegaard heri Byen har paa Svendborg Navigationskole bestået Styrmandseksamen med 90 Points. For at bestaa kræves 63 Points.«

Skibene var altid tæt på - de lå for enden af Havnegade, hvor Carl Anker voksede op, og hvorfra Carl Ankers far drev sin virksomhed som skibsmægler, reder og agent for D.F.D.S.

Fæstehuset ved »Langbak« i Fredsø

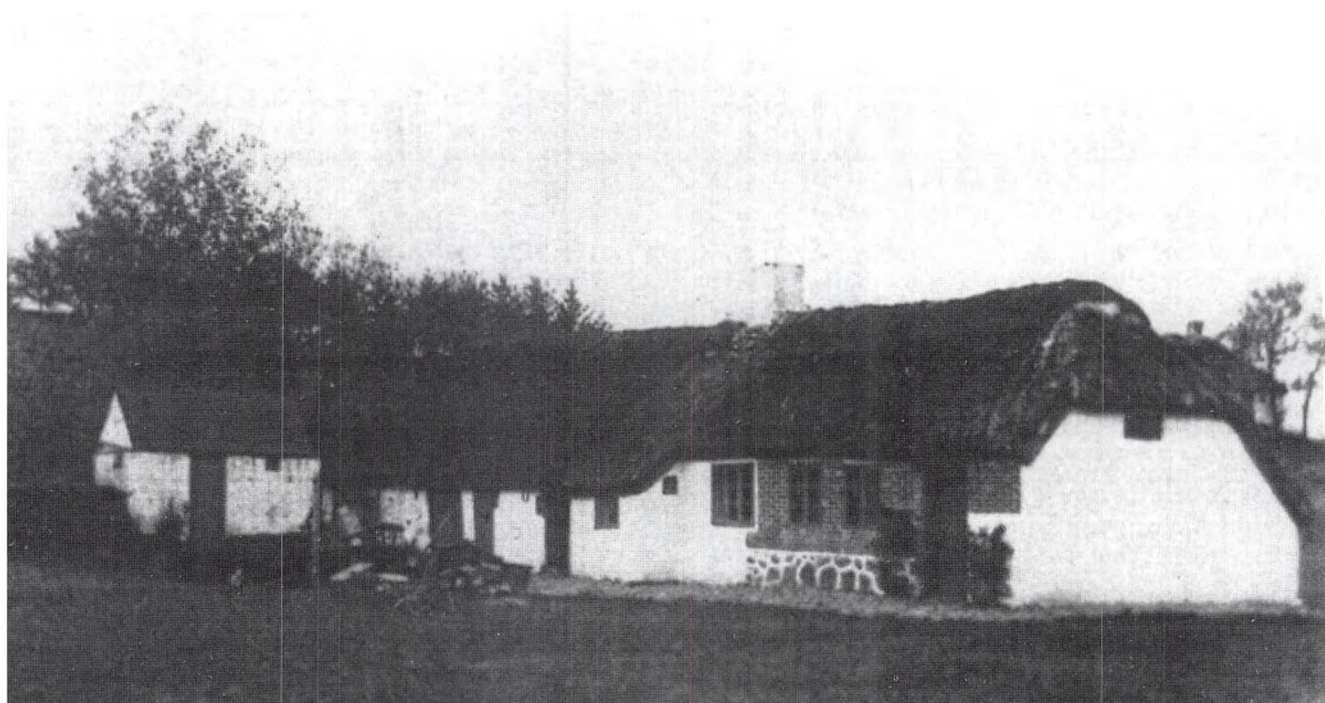
Af Poul Pedersen

I det gamle fæstehus, ejet af Højris gods, boede fiskehandler Anders Chr. Henriksen og hustru Karen Marie Pedersdatter Sørensen. Anders Chr. Henriksen blev født 1842 i gården »Nørre Bisgaard« i Lødderup, som søn af gårdejer Henrik Pedersen. Anders Henriksen og Karen Marie fæstede huset ved »Langbak« i 1867. Huset lå på østsiden af »Langbak« og bestod af beboelse, stald og lade. Til huset hørte 2-3 tdr. sæde agerjord, der lå omkring huset, samt ca. 1 td. sæde hedejord, der lå i Legind. »Langbak« er en langstrakt bakke, der går fra den sydlige del af Fredsø by og ned over Kårup.

Der findes en kvitteringsbog i lommebogsformat, hvori der er kvitteret for de ydelser, der er betalt til Højris. Ifølge denne kvitteringsbog blev fæstet indgået den 1. oktober 1867, og af bogen fremgår det, hvad ydelserne bestod af. Her er et uddrag fra bogen:

	Rdl.	Mark	Skill.
Gammelskat	2	12	1/2
Landskat	1		5
Bankrenter	2		
Brandpenge	1		2
Amtsfondsbidr.	3	1	1/4
Landgildepeng	10	0	0
Ialt	11	2	6 3/4

De små poster betaltes to gange om året, 1. april og 1. oktober, medens landgildepengene (fæsternes årlige ydelse til ejeren) kun betaltes til oktober. Den samlede årlige ydelse blev således: 13 rigsdaler, 2 mark og 10 skilling. Disse beløb forblev uændret til året 1875, da man gik over til kroner og ører i stedet for rigsdaler, mark og skilling. Omvekslingskursen blev sat til 1 rigsdaler = 2 kroner, så den årlige ydelse blev på 22 kroner og 88 ører i 1875, stigende til 24 kroner og 53 ører i 1915, det vil sige, at i de 48 år fæstet varede, steg prisen kun med knap 2 kroner eller ca. 8%. De sidste land-

Anders Chr. og Karen Marie Henriksens fæstehus på østsiden af »Langbak« i Fredsø. Bygningen blev fotograferet omkring 1916. Den er nu nedrevet.

gildepenge blev betalt til oktober 1915, så Anders Henriksen må have købt huset med jord fra årsskiftet 1916.

Huset, der lå vinkelret på øst-siden af »Langbak«, havde beboelse i østenden og stald og lade i vestenden. Stuehuset var indrettet med dagligstue med to alkover, spisebord ved vinduet og fast bæk. Dagligstuen havde trægulv, der var hvidskuret, hvorpå der var strøet sand, og her stod også husets eneste kakkelovn. I den anden stue var der lergulv, og her stod et chatol. I gangen var der piksten og i et inderkammer stod en dragkiste og saltkar til opbevaring af saltet kød til husholdningen. Her stod også den sandkasse, hvori man havde det sand, som blev strøet på gulvet i stuen.

I køkkenet stod et komfur samt køkkenbord ved vinduet, og fra køkkenet førte en dør ud til et smalt bryggers. Lige uden for bryggersdøren lå husets brønd, som gav vand til husholdningen og til kreaturerne. Anders og Karen Marie havde en ko, to-tre får og to grise samt nogle høns. Agerjorden lå omkring huset og her avlede man korn og græs til koen. Fårene græssede i Legind om sommeren på det stykke hedejord, der lå der.

Det her fortalte har jeg fra Carl Boll, ejer af gården »Nyhavn« på Mølhaves Mark i Sejerslev, søn af grisehandler Chr. Boll i Lødderup og hustru Kirsten Henriksen, datter af Anders og Karen Marie Henriksen ved »Langbak«, der altså var Carl Bolls morforældre. Her hos dem var han som barn jævnligt på ferie om sommeren og også på besøg ved andre lejligheder. Jeg vil i det følgende lade Carl Boll selv fortælle:

»Som barn, fra omkring fireårs alderen, var jeg ofte på besøg hos mine bedsteforældre, Anders Chr. Henriksen og Karen Marie. Jeg husker en vinter, hvor det havde været snestorm i flere dage, og vi var helt knøget inde. Da kom naboen, Anton Andersen, der dengang havde en ejendom østen for bedstefars hus, men senere blev vognmand i Tødsø, vadende igennem de høje driver over til bedstefars hus. Jeg husker, han satte næsen mod ruden og bankede, og

Harmonikaspiileren Jeppe Christensen, kaldet Jeppe på Bjerget. Her fotografert i fotograf Mette Pedersens atelier i Ø. Assels, 1925.

spurgte, om der var noget vi manglede, mad, brændsel eller andet, men vi havde nok til at klare os. Sådant kom naboerne hinanden ved dengang. Man var altid opmærksom på, hvordan det stod til hos naboerne, og parate til at hjælpe, hvis det var nødvendigt.

Jeg husker tydeligt bedstefar, der tidligt om morgenen skulle til Nykøbing Havn og hente fisk, som han solgte i Lødderup og Fredsø. Bedstemor og bedstefar lå i den ene alkove og jeg i den anden. Ved tre-tiden om natten stod bedstefar op, tændte petroleumskogeren, og satte sig ved bordet under vinduet. Her lavede han sin kaffe og fik også en morgendram til, og det kunne jeg, fra min plads i alkoven, ligge og se på, medens han gjorde

sig klar til turen til fods med sin trillebør til Nykøbing. Når det var frostvejr kunne jeg høre ham gå rundt om huset og nordpå mod landevejen, de sømbeslåede træsko rungede i den frosthårde jord.

Min bedstemor kunne fjerne vorter. Jeg husker, at min bror, Anders Boll, havde nogle vorter på sin hånd, og dem ville bedstemor gerne have lov til at fjerne. Hun gned vorterne med tarme fra en nyslagt høne, men Anders skulle ikke nyde noget. Nogle år senere havde jeg også fået vorter på hånden, og her havde bedstemor mere held med sig. Hun hentede nogle blodige, fedtede tarme, og gned vorterne på oversiden af min hånd med dem. Jeg husker, at vorterne forsvandt,

Udsigt til Fredsø, ca. 1930.

men hvordan det gik med min bror Anders' vorter, husker jeg ikke.

Mine bedsteforældre havde to haner, som ikke kunne forliges, den ene var meget hård ved den anden - de var »hadere«, som man sagde dengang. Bedstefar fandt på råd. Han fyldte en kop med havre og hældte brændevin på. Om morgenen lukkede han først den bange hane ud til truget med det fugtige foder, og den tog godt for sig. Da der var gået et stykke tid, var hanen ikke helt ædru. Så lukkede bedstefar den aggressive hane ud til den, og omgående gik den berusede hane til angreb på den anden, der blev så overrasket, at den siden den tid kunne lade den være i fred.

Min bedstemors søster Cecilie og hendes mand, der hed Norup, boede i et hus på vestsiden af »Langbak«, men nærmere ved Fredsø landevej, nu Fredsøvej. Når der skulle høstes hos bedstefar, hjalp Cecilie med, idet hun trillede negene sammen og bedstemor bandt dem, medens bedstefar høstede kornet med le. Mine bedsteforældre havde et

stykke tørvemose i Legind. Her gik fårene på græs om sommeren, og her gravede man fladtørv til komfur og kakkellovn.

Der lå to huse oppe på »Langbak«, hvor vejen sydpå mod Kårup også gik. I det nordligste af disse to huse boede Jeppe Kristensen (kaldet Jeppe på Bjerget, fordi han boede på bakken). Han kom til sidst til Øster Assels Fattighus, og her er han fotograferet af Øster Assels fotograf, hvor han sidder og spiller på harmonika. I det sydlige hus på bakken boede Mikkel Huus og Else, bedsteforældre til bagermester Oscar Kjeldgaard i Tødsø. Bedstefar var temmelig hurtig til at spise, og så snart han var færdig, lagde han sig hen i alkoven for at hvile sig. En dag havde de været i Legind for at grave tørv, og der havde Mikkel Huus og Else også været med. De var så inviteret med hjem til bedstefar for at spise. Bedstefar blev hurtigt færdig og lagde sig hen i alkoven, medens Mikkel Huus og Else fortsat tog for sig af retterne. Da kom det tørt fra bedstefar i alkoven: »Åh, som de bønder ká æde, når de ká fåed for ét«. Og så

måtte bedstemor jo til at undskylde, men bedstefar havde nu sin egen form for humor.

Min bedstemor passede dyrene, en ko, to svin, høns og to får. Om sommeren gik koen på græs på agrene omkring huset, medens fårene græssede i Legind på det stykke hedejord, der hørte til fæstehuset. Dette stykke hede lå ca. 1 km fra huset, og for at vande fårene måtte bedstemor bære vand i spande den lange vej. Hun malkede også koen, og mælken kørte hun om til landevejen, der lå ca. 300 m nord for huset. Til at køre mælkejungen på, havde hun de sidste år en spinkel trillebør med fladt lad, og den havde min bror, Alfred Boll, vistnok lavet til hende. Før hun fik trillebøren, har hun vel båret mælkejungen om til landevejen, for bedstefar var jo allerede ved tre-tiden om morgenen startet med sin trillebør mod Nykøbing Havn for at hente fisk.

Når jeg var på besøg hos bedstemor, legede jeg med hendes kæp, som hun brugte, når hun rørte i farvegryden, hvori hun farvede tøj, så den kæp havde mange farver, dog mest i det blå. I den ene

ende af kæppen havde jeg sat en mølle, som jeg havde lavet, og så satte jeg kæppen i jorden oppe på »Langbak«, så møllen rigtigt kunne snurre i vinden. Jeg havde også fundet en ret stor flintesten med hul i, og i hullet bandt jeg en snor, så havde jeg en rigtig »Holmbo ko«, som vi kaldte den. Jeg havde også fundet et stort søm, som jeg bandt fast i den anden ende af snoren som hæl, og så kunne jeg sætte koen på græs. Om vinteren, når det var koldt, varmede bedstemor en mursten, som blev lagt ind i alkoven, hvor jeg skulle sove. Denne mursten, som havde ligget på kakkellovnen et stykke tid, kunne gøre sengen dejlig lun at komme i. Som tidsfordriv kan jeg også huske, at jeg med en saks klippede aviser i små stykker, som jeg strøede i hønsegården, og dem åd hønsene.

Medens min bedstefar i sine unge dage var karl hjemme på sin fødegård, »Nørre Bisgaard« i Lødderup, blev han indkaldt til militæret i 1864. Han deltog i krigen og her fik han en medalje, som nu er i min besiddelse. På medal-

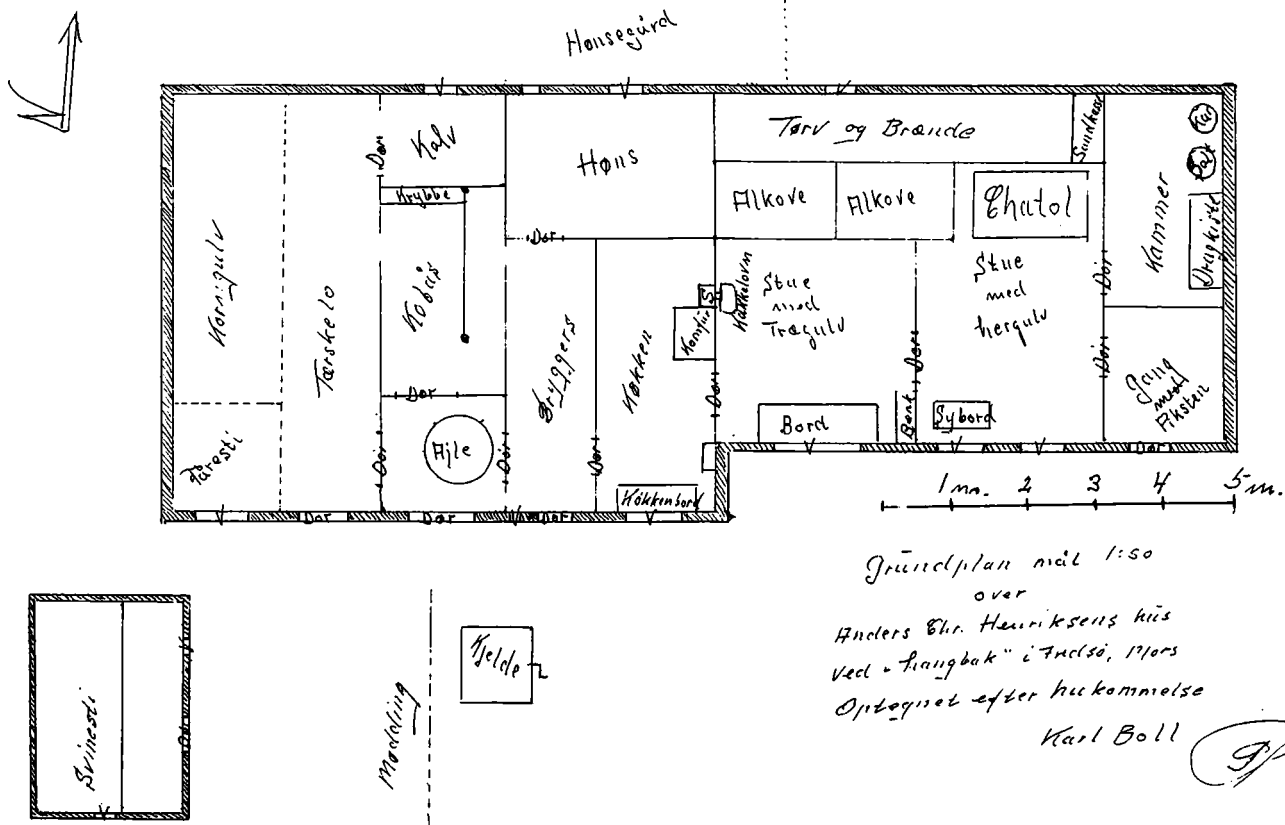
jens forside er der et portræt af Kong Christian den IX af Danmark. På bagsiden af medaljen står: »For deltagelse i krigen 1864«. Medaljen hænger i et rød- og hvidstribet bånd med nål. I løbet af året 1864 nåede de tyske tropper til Mors, d.v.s. at de soldater, der var kommet til Mors, var østrigske, og det var disse soldater, der til en parade på Kirketorvet i Nykøbing, huggede grene af et ret ungt egetræ i Nykøbing Plantage ved det nuværende springvand ved indgangen fra Skovgade-Tingvej hjørnet. Egetræet står der endnu, og der er på træet sat en mindeplade med inskription.

Disse soldater skulle videre nordpå til Thy, og til transporten brugte de bønderne, som skulle stille heste og vogne til rådighed. Det fortælles, at soldaterne også var kommet til »Nørre Bisgård« i Lødderup, hvortil bedstefar, Anders Henriksen, da var vendt hjem igen som karl på gården. Soldaterne forlangte at blive transporteret til Thy. Bedstefar protesterede, men uden held, så han måtte

spænde for vognen med to heste, hvor den ene var et øg med føl. Det fortælles, at da de nåede til Alsted, var det lykkedes bedstefar at overbevise soldaterne om, at føløget ikke kunne klare turen længere, og han fik så lov til at køre hjem til Lødderup igen.

Anders Henriksen og Karen Marie frikøbte fæstehuset i 1916, men flyttede, sandsynligvis i 1917, om i huset på vestsiden af »Langbak« i Karen Mariens søster Cecilies hus, og her døde Karen Marie året efter, den 5. oktober 1918, 78 år gammel. Anders Henriksen blev boende i Cecilies hus til sin død den 29. april 1930, 88 år gammel.«

Anders Henriksen og Karen Marie blev gift i 1865, den 17. marts, og de holdt guldbryllup i fæstehuset ved »Langbak« i 1915, så de boede i det samme hus i 50 år. Inden Anders Henriksen gav sig til at sælge fisk fra trillebør, tjente han ved landbruget, og i sine unge dage har han været med til at drive stude fra Mors og til Husum i Sønderjylland, og det var til fods både hen og hjem.

Vinterstemning i alléen på Tingvej, 1962. Til højre ses kirkegårds-muren.

På billedet ses vistnok pakmester Frederiksen og hustru i lysthuset og haven bag Klingenbergsgade 6. Kan nogen hjælpe lokalhistorisk arkiv med yderligere oplysninger? Billedet er fra 1935.

Enghavevej blev anlagt i årene omkring 1910. Her ses et af de første huse - nr. 7 og nr. 9. På bagsiden af billedet er skrevet en hilsen i anledning af påsken fra Martin Jensen og hustru. Han var formog og boede på Enghavevej.

Den glemte limfjordsbåd

Af Ole Kjærgaard

Limfjordssjægten - eller bare sjægten - som vi kender den idag fra originale eksemplarer, fra opmålinger og fra gamle fotografier er efterhånden velkendt. Selvom der er mange variationer de enkelte både imellem, er der alligevel et vist enhedspræg - man kan beskrive sjægten som en klinkbygget, spidsgattet træbåd. Størrelsen varierer fra 14 til ca. 21 fod. Kølen er en lige planke, mens forog agterstævne er krumme. Klædningsplankerne - bordene - er ret smalle, syv til otte stykker på hver side. Sjægten er næsten altid forsynet med ringdæk og en åben dam til opbevaring af levende fisk. Rigningen består af en simpel sprydstragsrig: Fok, storsejl og topsejl.

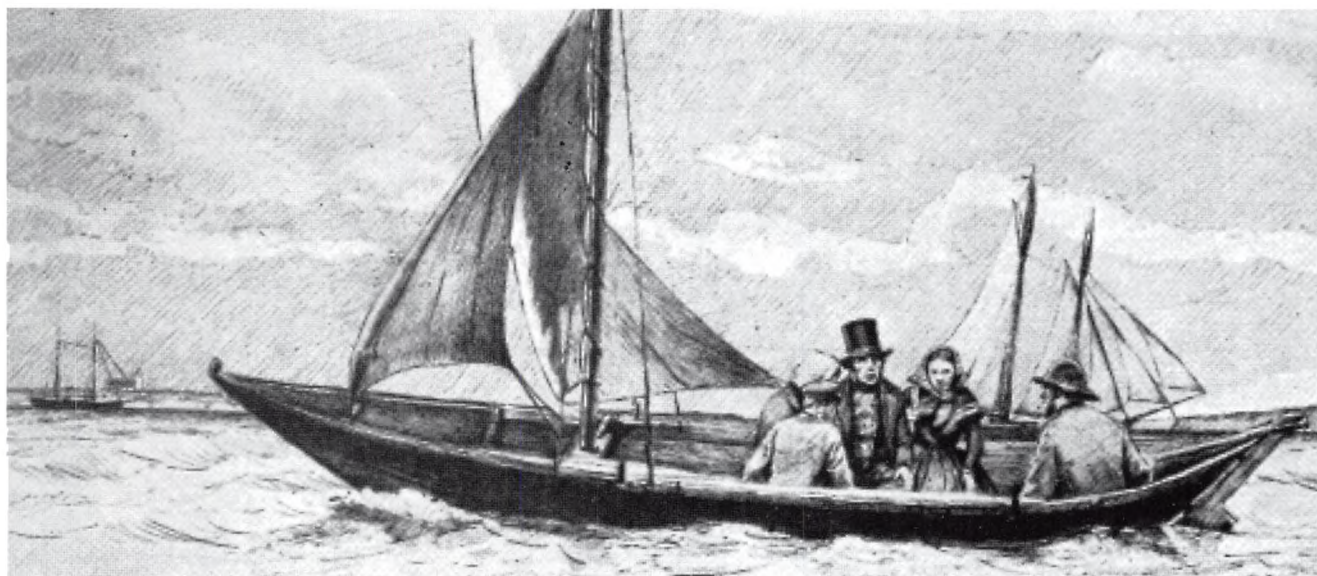
Denne bådtype var omkring århundredeskiftet Limfjordens altdominerende bådtype, som skaffede talrige fiskerfamilier deres udkommé. Betegnelsen sjægt menes at stamme fra Norge. Der er endvidere fremsat den teori, at

bådtypen også skulle være indført fra Norge via skudehandelen mellem Thy og Norge, og at typen skulle være ført ind i fjorden kort tid efter Aggertangens gennembrud 1825. Ja, denne teori er efterhånden så fast forankret, at det næsten er en kendsgerning, at sjægten, som vi kender den idag, stammer fra første halvdel af 1800-tallet. Fotografisk gengivelse af sjægten foreligger fra omkring 1900, men søger man ældre billedmæssig dokumentation, må man ty til kunstneriske fremstillinger - tegninger og malerier. Især den kendte limfjordsmaler Hans Smidth må her fremhæves, men også Rasmus H. Kruse har afbilledet småbåde på Limfjorden.

Hans Smidth har udført en del tegninger og malerier med limfjordsbåde som motiv fra 1860'erne og i årene fremefter. I disse afbildninger ser man en helt anden bådtype end den velkendte sjægt. Hans Smidths fremstilling

af en limfjordsbåd viser en type med helt lige udfaldende stævne. Forstævnen falder tydeligt mere end agterstævnen. Den har fem til seks brede bord på hver side, og der er moderat spring. Båden synes næsten kileformet fra forstævnen til bådens bredeste sted ca. 1/4 bådslængde fra agterstævnen. Karakteristisk er også, at forstævnen ender i en lille indadbøjet knop. Båden synes ikke at være forsynet med ringdæk eller dam. Da båden er sejlførende, kan man formode, at den er kølbygget, hvad bådens linieførløb også synes at bekræfte. Hans Smidths tegninger er ret entydige, og hans fremstilling af limfjordsbåde bekræftes af den noget ældre Rasmus H. Kruse, der på flere af sine gouacher fra limfjordsområdet har afbilledet småbåde, som har samme karakteristika som Hans Smidths både.

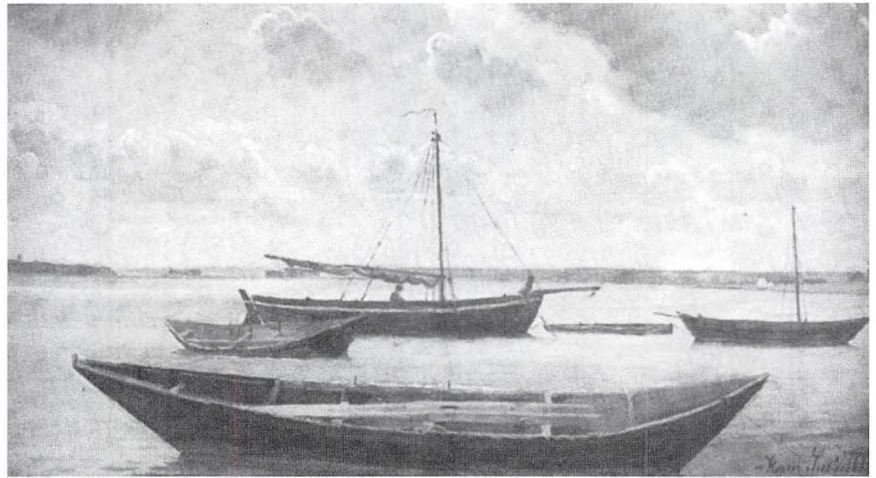
At sjægten, som vi kender den idag, ikke findes afbilledet på ældre tegninger og malerier og som nævnt kun findes afbilledet på fo-

Limfjordsbåde i Hans Smidths streg. Man ser tydeligt bådens lige stævne og dens kileformede facon.

tografier fra ca. 1900 og fremefter, kunne tyde på, at typen ikke er helt så gammel som antaget, men nok snarere en lokal udvikling af den over hele landet udbredte sprydstagsriggede, spidsgattede jolle, som efterhånden har fortrængt en ældre bådtype. Sjøgtens fremgang kan måske hænge sammen med industrialismens gennembrud - her tænkes på båndsavens almindelige udbredelse og importeret nåletræ fra nordiske savværker.

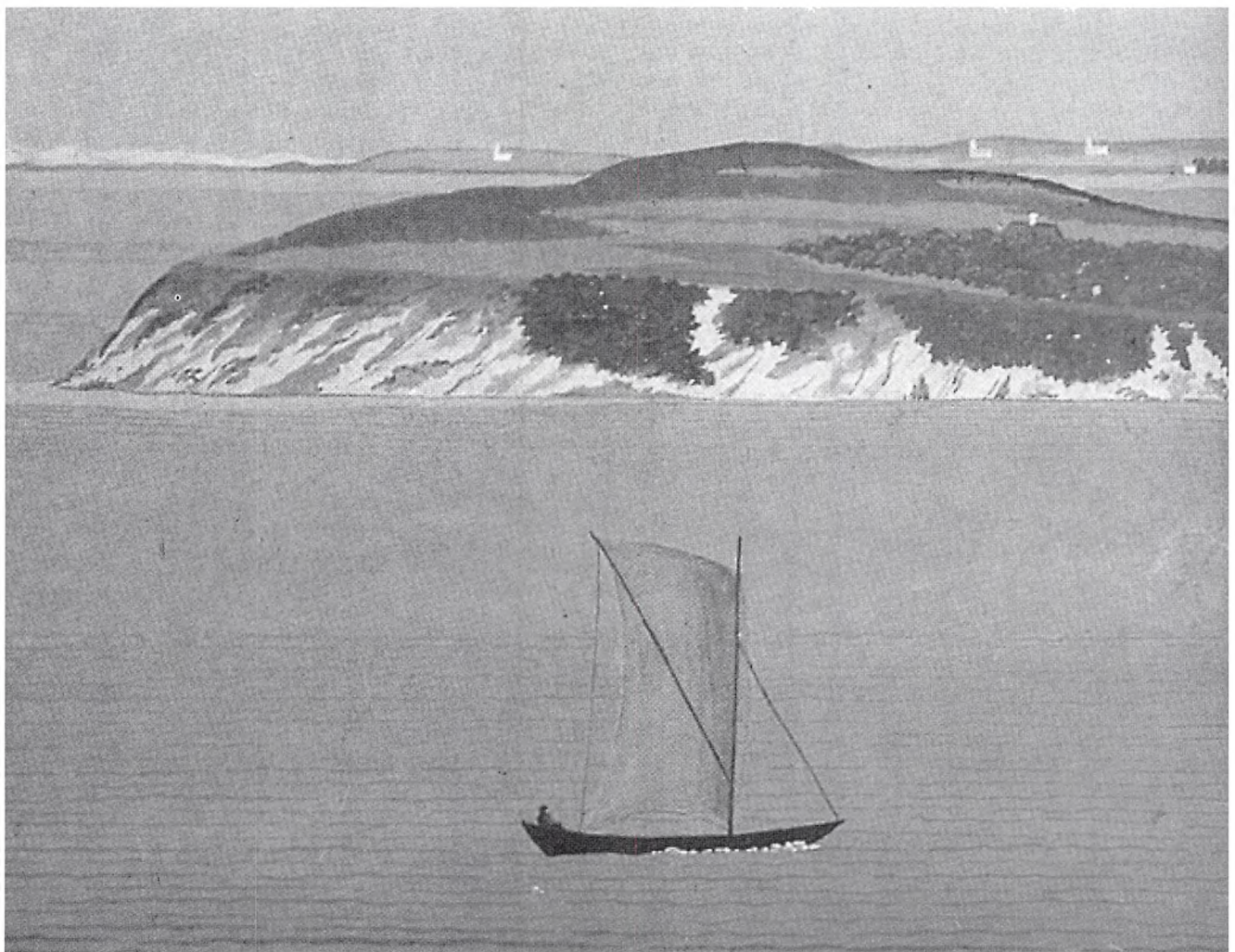
Ud fra Hans Smidths afbillede limfjordsbåde at dømme, har der på Limfjorden i 1800-tallet været benyttet en helt speciel bådtype markant anderledes end andre kendte bådtyper. Hans Schmidt var en strengt naturalistisk og meget dygtig tegner og maler, og det kan udelukkes, at han har fordrejet sit motiv. Det er påfaldende, at han ikke - så vidt det er underteg-

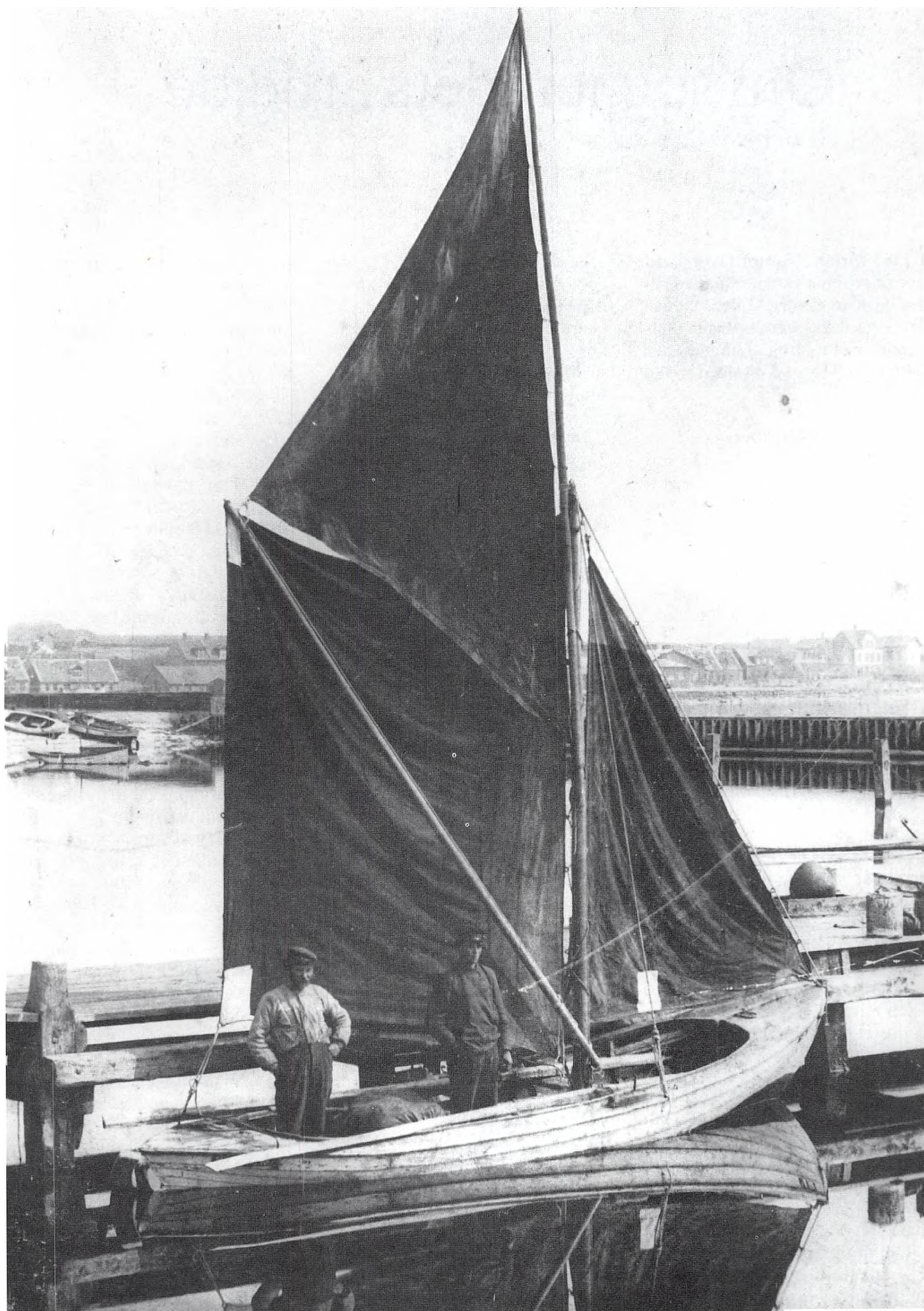
Limfjordsbåde - maleri af Hans Smidth ca. 1870. Der ses her tre limfjordsbåde: To i forgrunden uden mast og en til højre med mast. Alle tre både har de omtalte lige stævne og den karakteristiske facon. Den store båd i baggrunden er en jagt. Foran denne ses en pram eller et hyttefad.

nede bekendt - har tegnet eller malet en sjægt i den periode, han var aktiv maler. Det er også påfal-

dende, at bådene på hans billeder ikke benævnes, som sjægte, men som limfjordsbåde!

Rasmus H. Kruses fremstilling af en sprydstagsrigget båd, 1837.

Sjægt med alle sejl sat, fotograferet i Thisted Havn 1910.

Om sognerådets arbejde

Af Bertel Overgaard

I 1983 fortalte Bertel Overgaard om sit arbejde i sognerådet til Ellen og Karl Georg Holch Andersen - og deres båndoptager. Følgende er et uddrag af båndet, der findes på Morsø Lokalhistoriske Arkiv.

Jeg hedder Bertel Overgaard, og jeg bor i »Damsgaard«, Outrup sogn. Jeg blev født den 24. december 1903. Jeg blev valgt til Tæbring-Outrup-Rakkeby Sogneråd i 1946. Da blev sognerådet valgt på tre lister. Det var en partiliste for Socialdemokraten og to sognelister for henholdsvis Tæbring-Rakkeby og Outrup-Fjallerslev - det var Venstre foreningerne i de sogne, der indbød til det, men de havde ikke listebe-tegnelse som Venstre. Der var selvfølgelig mange andre end Venstre, der stemte på dem. Den tredje liste var opstillet af Husmandsforeningerne. Der var to Husmandsforeninger i kommunen. Somme tider lavede de en fælles liste - det gjorde de det år - somme tider lavede de to lister. Det år og det første år var der een liste. Og dengang valget blev gjort op, havde de to sognelister hver to mandater, Socialdemokraten havde et og Husmandslisten havde to mandater. Det var jo meget, men det var jo, fordi de havde to landposter opstillet på Husmandslisten, og de var ret populære, de kom ind. Så i 1950, da der igen var valg til sognerådet, stillede Husmandsforeningerne op på to lister, men da havde de droppet landposten, og så stillede deres egen bestyrelse - deres egne formænd op - og så fik de ingen mandater. Så fik Socialdemokraten to mandater og de to sognelister henholdsvis to og to.

Det politiske betød faktisk ikke noget. Man kan godt sige, at sam-

arbejdet mellem grupperne var godt. Enten det nu var Husmændene eller det var Venstrefolkene, eller det var Socialdemokraterne, det var såmænd ... Det var meget sjældent, vi havde afstemning i sognerådet. Vi arbejdede for sognet i sin helhed. Fuldstændigt. Det var vel sådan det, der kunne være om valget, ikke sandt.

Skolen

Arbejdsopgaver. Så må vi hellere gå skolen igennem først. Tæbring-Outrup-Rakkeby skoler - det var jo, fra jeg kan huske tilbage, en treklassers skole i Outrup for Outrup og Fjallerslev og en treklassers skole, der lå på skellet mellem Rakkeby og Tæbring for Tæbring og Rakkeby. I 1932 blev der lavet en ordning, hvorefter der blev bygget to nye skoler, en i Tæbring - det er den, den såkaldte »Søbrise« er på nu - og en skole i Rakkeby. Det var to ret pæne og dejlige skoler, og de kostede vist ca. 20.000 kr. stykket dengang. Men det var kun toklassers skoler, der var der. Den skoleordning blev ved at køre, frem til central-skolen kom på tale. Den blev bygget fra '60 og til '62. Skoleordningen skulle laves om, og så skulle de nedlægges. To medlemmer af sognerådet var i skolekommissionen. De kom med en énstemmig indstilling fra skolekommissionen, at de tre bestående skoler skulle være forskoler, og så skulle der bygges en ny fireklassers skole, der skulle have alle faciliteter, og den skulle være for hele kommunen. Den ordning passede altså ikke mig, for for det første der skulle bygges en ny skole i Outrup, for det var jo noget gammelt skidt. De to i Tæbring og Rakkeby, de var gode nok. Men i

sognerådet - det var jo en hård nød at knække, for skolekommissionen kom med en énstemmig indstilling, at sådan skulle det være - men altså i sognerådet, der fik jeg flertal. Nu kan jeg ikke huske, om det var fem eller kun fire, der gik med mig, men det blev altså sådan, at sognerådet forkastede skolekommissionens ordning. Den daværende skolekonsulent var forfærdet, og sagde til mig: »De skulle have holdt et møde med skolekommissionen og sognerådet, og så skulle jeg have været tilstede«. Jeg sagde: »Ja, men det var såmænd unødvendigt, for jeg vidste på forhånd, at vi ikke kunne blive enige. Men nu vil vi lave et beboermøde for alle i sognet, og så kan De jo komme til stedet«. De kom så i Outrup forsamlingshus, det var smækfuldt af folk. Og skolekommissionen lagde for - præsten var jo formand for skolekommissionen, og han sagde: »Hvert sogn, sin skole«, og sådan skulle det være for de små, og så var det bedst for de store. Så var det jeg kom op, jeg sagde: »Jeg kan nu ikke forstå det med hvert sogn, sin skole, for nu har vi i Tæbring sogn i det sidste år haft vikarer. Ikke uddannede folk, men studenter eller realister eller sådan nogen«. Folk er jo ikke meget for at snakke. Alle de, der var oppe og sige noget, holdt med skolekommissionen. Så sagde jeg, at sognerådet da ikke ville gå hen og lave en skoleordning, der var imod hele kommunens beboere: »Derfor tager vi en reel afstemning om sagen, og så kan vi se, hvad der er flertal for her«. Jeg kan huske, at kontorchefen sagde til mig dengang: »Vil De virkelig tage det nederlag?« Jeg sagde: »Ja, får jeg det, så tager jeg det med oprejst pande, for der er ingen-

ting, der er os mere imod, end at lave en skoleordning, vi ved, der er flertal imod.« Men så holdt vi en rigtig regulær afstemning, og så gik 72% med sognerådet, kun knap 30% med skolekommissionen.

Så fandt vi en plads - det var jo også med tovtækning frem og tilbage, vi var kun to sognerådsmedlemmer i Outrup og Fjallerslev og fem i Tæbring og Rakkeby. Jeg satte en passer midt i: »Her... her er en dejlig plads, og det er nøjagtig midt i kommunen«. Og det var der jo nogle af dem fra Tæbring, der var imod, men nogle holdt jo selv om de var fra Tæbring, så holdt de med mig. Og så fandt vi den plads, og så averterede vi i bladet, at sognerådet havde besluttet at bygge en syvklassers skole dér med plads til det ottende skoleår, hvis det viste sig nødvendig. Det kunne vi nemlig få 80% tilskud til dengang. Og så averterede vi, og de, der var imod det, kunne så samle underskrifter imod, men vi fik aldrig én eneste underskrift. Hvis vi havde fået et passende antal underskrifter, så kunne vi ikke have gennemført det i den sognerådsperiode, så skulle vi prøve igen i en ny. Men vi fik aldrig én eneste protest. Så gik vi straks igang med at projektere skolen, og vi liciterede og vi købte grunden. Det var arkitekt Hempel fra Lemvig - eller hvor var det, han var fra? - der projekterede skolen. Han byggede mange skoler dengang. Skolen blev færdig, og den blev taget i brug i 1962. Siden har Tæbring-Outrup-Rakkeby centralskole virket perfekt, og vi har aldrig nogen sinde manglet lærerkræfter til den. Vi byggede to huse - en førstelærerbolig og så en bolig mere, og senere byggede vi en pedelbolig. De huse er nu imidlertid solgt, de to af dem, for den førstelærer der er nu, han har jo bygget eget hus. Det er jo ikke moderne nu om dage med lærerne, de vil helst have deres eget hus i stedet for at betale husleje, og så har de det at falde tilbage på.

Socialvæsenet

De sociale sager i kommunen. Altså når sognerådet holdt sognerådsmøde, så holdt de altid

Proprietær Bertel Overgaard, »Damsgaard«, Outrup. Sognerådsformand 1958-1970 og desuden formand for Morsø Bank, Sallingsund Færgefart og Sønderherreds Plantage.

socialudvalgsmøde på den samme dag bagefter, og der blev de lokale sociale sager behandlet. Der var jo en del sociale sager, formanden og kassereren selv havde taget stilling til, men så blev de lagt frem og ført til protokols, når vi havde det endelige sociale udvalgsmøde. Men dengang kendte vi jo meget mere til vores pappenheimere. Vi kendte dem, der trængte virkelig til hjælp, og de fik hjælp, men der var også nogen, der ville have hjælp, som ikke.... som der ikke passede os rigtigt. Så havde vi noget arbejde, vi satte dem til her og der bl.a. at harpe grus og sådan noget, og det var jo ikke altid noget, der passede dem lige godt. Så havde vi også vejene, der skulle slås - vejgræsset. Og det blev brugt

- vi skal ikke gøre os bedre end vi er, for vi holdt jo på... Vi havde i Tæbring-Outrup-Rakkeby en 24-26 arbejdsmænd, og der var under alle omstændigheder altid fire eller fem, der ikke - de kunne faktisk ikke arbejde, de kunne ikke lave ret meget, der var ingen, der kunne være tjent med at arbejde, så det var jo ikke så lille en procent af det antal dér. Men de var jo i fagforeningen, så det var sådan set det billigste for kommunen at holde dem i fagforeningen. Så når de havde opbrugt deres dage, satte vi dem til det her arbejde, og det de kunne gøre. Særlig om sommeren passede vi på, så fik de en le, og kom til at gå og slå de her kanter og vejgræs, og så måtte de jo gøre det ved det, de kunne. Så

det har de altid brugt det der, men de kunne ikke lide vejene, da jeg kom til, kan jeg huske, for de var vant til at gå sådan fire-fem stykker sammen og så gå forbi hinanden og slå. Jeg sagde altid: »Nu får du den vej dér og slår, og nu får du den.« »Vi er vant til at gå sammen.« »Jamen, så skal I rende og gå forbi hinanden, det synes jeg ikke om«. Så kunne man jo sige, om det var rigtigt eller ej, men det var jo billigst for kommunen, vi holdt dem i fagforeningen på den måde, og så resten af tiden, så snart de kunne gå på understøttelse igen, så gik de på understøttelse, for det var ikke folk, der kunne anvises til noget virkelig arbejde. Sådan er der jo - nu er der måske ikke så mange af den slags folk, der står i fagforening længere, men det var der jo dengang. Det tænker jeg så på, hvis det er ligesådan nu, så vil det jo tælle stærkt i den arbejdsløshedsstatistik, der er idag.

Men når de bad om hjælp, og fik pengene bevilget, så skrev jeg en seddel på dem på mit kontor. Jeg havde i parentes bemærket kontortid hver dag indtil klokken 9, for ellers... Nu var jeg jo rodet ind i så meget forskelligt andet dengang - mange forskellige ting, bank og færgefart og plantage og alting - men jeg var altid at træffe til klokken 9 hver dag, og det vidste folk, og så kom de til den tid. Mente jeg så, at det var berettiget, så skrev jeg en seddel: »Så og så mange penge kan du få, og så kan

du gå ned til kassereren og hæve dem.« Det var på den måde, vi kørte de sociale sager. Selvfølgelig var der nogen, der var utilfredse, det var der, det kom vi ikke udenom.

Så havde vi pensionerne, de hørte jo også ind under de sociale sager. Og dem havde vi jo ret så mange af. Det var invalidepensioner, og det var folkepensioner. Dengang var invalidepensionen mindstebeløbet, det var et lille beløb. Det var jo under 100 kroner, jeg tror, at det var 80 kroner dengang. Det var delt i det samme, som det er idag: Dem, der fik den laveste, dem der fik den mellemste og så dem, der fik plejetillægget og det hele. Og der oplevede vi mange gange, at de spøjte med lægerne.

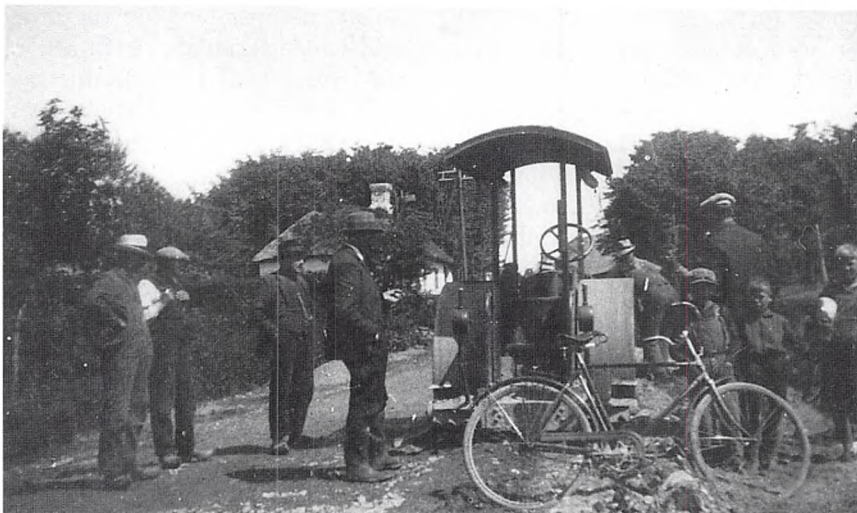
Formanden beregnede altid alle pensionerne i hver måned og skrev skemaerne, så fik kassereren dem ned, og så udbetalte han pengene. De første mange år blev pengene delt ud på socialudvalgsmøderne. Da var der sådan et underudvalg - en mand henholdsvis i Rakkeby, Tæbring, Outrup og Fjallerslev. Han udbetalte pensionerne. På socialudvalgsmødet fik han pengene udleveret, så stod han for dem, og så kunne de hente dem ved ham, eller han kunne selv levere dem rundt til dem, ligesom det passede. Men så til sidst, i den sidste periode, gik man over til mere kontor - så begyndte vi jo at sende dem ud, men sådan gik det i mange år med de sociale sager.

Men vi havde altid vrøvl. Vi havde sådan set vrøvl med Nykøbing sommetider, for var nogen utilfredse, så rendte de jo altid ud til kontorpersonalet i Nykøbing, og fik beregnet deres pension. Det var mange gange, det var for lidt de fik, dem der var utilfredse, så det ville vi jo ikke bøje os for, og der kom jo flere sager ind til amtet, men jeg fik altid medhold, de blev aldrig lavet om. Det er altid, når familien er så klog, så troede de, at sognerådet - sådan nogle bønder som os - det havde vi ingen forstand på, så det skulle de nok...

Vejene

Og trafikken i kommunerne, det er jo vejene. I gamle dage, både før jeg kom i sognerådet og efter, var der kun grusveje i kommunen. Jeg tror, at vi havde nogle og tyve kilometer vej, så vidt jeg husker, det vil jeg ikke hænges op på, men vi havde meget vej i forhold til kommunens størrelse. Det var så delt op, hvert sognerådsmedlem havde sine veje at passe, og så skulle han altså - der harpede vi jo selv vores grus dengang - så skulle han gøre redelighed for hvor mange materialer, han skulle bruge til det, og når vi så havde samlet det på et sognerådsmøde, så liciterede vi det ud til både vognmænd og husmænd. Så hentede de gruset ude i grusgraven, og så fik de så og så meget pr. favn, og det holdt vi en licitation over, og så kom de jo og bød på det. »Den og den vej, den skal have så mange favn, hvad vil I køre det for? - og den anden skal have så meget, hvad vil I køre det for?«. Når så det var gjort, blev det gjort op, hvem der skulle have det, og så gik det ud til de enkelte sognerådsmedlemmer, så skulle de jo bestille ved dem og aftale, hvordan de ville have gruset, og hvor de ville have det til at ligge, det blev jo som regel gravet af i nogen dynger. Nogle veje var anden klasses veje, de blev ikke holdt så godt, som de andre.

En stor forbedring af vejene, det var da Sønder Herreds tromle kom ind i spillet - tromlelavet. Så begyndte de at reparere vejene med tromlen, og de fik det her tromlegrus, der blev vandet og tromlet ned, så var vejene jo nem-

Sønder Herreds vejtrømler på arbejde. Her i V. Assels i 1930'erne.

mere at holde efterhånden. Og de blev også bedre. Efterhånden gik man mange af vejene over, men allerede da jeg kom i sognerådet, begyndte vi ret hurtigt efter så småt at asfaltere vejene. Det skete jo sådan pø om pø en lille smule. Efterhånden blev de altså asfalteret alle sammen. Noget inden storkommunen kom, havde vi asfalteret alle vores veje i Tæbring-Outrup-Rakkeby, og det var nogle gode sunde veje, de holdt længe.

Nørre Herred havde en tromle selv. Der var Nørre Herreds tromlelav og Sønder Herreds tromlelav. Sønder Herreds tromlelav - det var altså de syv Sønder Herreds Kommuner - de gik sammen om at købe en tromle, og ansatte en tromlefører, og han skulle jo helst være sådan en vejekspert, den her tromlefører. Den første tromlefører, det var en - nu er han død - en Karl Olsen ude fra Frøsløvvang, og den næste - han er også død nu - han boede i Vils. De var eksperter på det, så de ledede et arbejdshold, og så blev der altså kørt materialer til tromlerne. De tromlelav havde jo en bestyrelse. Den første formand for tromlelavet i Sønder Herred var Anton Kjeldgaard i Vejerslev. Da han døde, blev hans eftermand Laurits Nørgaard Andersen. Den sidste formand for Nørre Herred var Hans Rolighed. De her tromlelav blev de jo ved at holde lidt ved lige efter storkommunen. Vi havde sommetider en sammenkomst. Hvert år havde vi altid en generalforsamling i de her tromlelav, og det gik jo sådan lidt lystigt til. Der var vi sammen både Nørre Herred og Sønder Herred. På det område arbejdede de godt sammen, og de to formænd arbejdede nu vældig godt sammen. De havde meget fest af det, for til sidst blev den ene tromle så ringe, at den kun kunne gå baglæns.

Skattevæsenet

Der var 1152 indbyggere i kommunen, da jeg blev sognerådsformand, og da jeg holdt op, var der vist 980, så vidt jeg husker.

Det var ikke så let arbejde, for altså folkeregisteret, det skulle føres ajour, og det skulle jo altid føres ajour til valgene, ikke sandt.

Tæbring-Outrup-Rakkeby Centralskole blev taget i brug 1962.

Det eksisterede jo ikke til sidst, men til at begynde med var der jo det, at de, der var i restance - de var ikke valgbare, så lige inden valget, det var jo lige på falderebet, skulle sognerådsformanden gøre alt det klar, og så strege dem ud af valglisten, der ikke måtte stemme. Ellers passede sognerådsformanden jo folkeregisteret, alle flytninger, han skulle passe alt. Han skulle passe dem, der skulle indkaldes til session, og han skulle passe dem, der blev født, ikke sandt, de skulle jo til sognepræsten, og der kneb det somme tider sognepræsten med at få indleveret. Vores dejlige præst, det kneb sommetider ham lidt. Og så kan jeg da fortælle en lille solstrålehistorie også der, for jeg har jo somme tider... Nå ja, men så kom han glædesstrålende en dag til mig med det. »Alt i orden«, siger han, »nu er det med«. »Og det er til tiden«, siger jeg. Så sad jeg og kikkede på det, så ringede jeg ham op en tid efter. »Er det helt i orden, det der?« »Ja, det var med 100% garanti«, siger han. Jeg siger: »Ja men så er det jo rygter, jeg har hørt, men jeg har altså ladet mig fortælle, at præsten i Tæbring har fået et barn«. »Har jeg glemt hende?« Sådan var han lidt distræt sommetider. Vi skulle indberette til lægdsrullen, hvem der skulle optages, så de blev indkaldt til session, og så skulle folkeregisteret jo indberette både her og der, hvor mange der var, så det var ikke så

lidt arbejde. Det var formandens arbejde udelukkende. Så havde formanden alt det, der hed de officielle skrivelser og alle forhandlingerne udad til. Nu var jeg jo de sidste otte år, jeg var sognerådsformand, også formand for sognerådsforeningerne.

Det første skattearbejde, der skulle laves, foregik lige efter nytår, så skulle mandtalslisterne laves. Dem lavede jeg udelukkende selv. Det vil altså sige, den blev lavet af folkeregisteret. Hver eneste skatteyder blev skrevet op, og jeg skrev, hvor mange børn han havde, og hans familieforhold og det hele, og så skulle hans indkomst og formue fra sidste år i mandtalslisten. Og den skulle bruges ved ligningen, og den skulle laves i to eksemplarer. Dengang håndskrev vi dem alle sammen, for skatterådet skulle jo have en, de skulle bruge til ligningerne, den tog de med sig, men de brød sig jo ikke om ejendomsskatterne. Vores mandtalslister skulle have en rubrik til den personlige kommuneskat, en rubrik til kirkeskatten, en rubrik til grundskyldsskatten og så en rubrik til det, vi kalder ejendomsskyldsskatten, det var bygningsskatten, det var også et ret stort arbejde, for efterhånden, de sidste åringer, jeg var med, der blev den jo fikseret ned, den skulle fikseres ned med en syvendepart hver fjerde år, tror jeg det var. Så var der kirkeskatten - de første mange år lignede vi den på kir-

kerne selvstændigt, og så skulle vi jo beregne indkomstmassen på sognene for sig selv, Outrup Sogn, Tæbring Sogn var jo hovedsognet og Rakkeby Sogn, men det blev altså sådan, at kirkeskatten i Rakkeby Sogn blev alt for stor. I Tæbring Sogn kunne den lige balancere, i Outrup Sogn, der blev den jo meget mindst, fordi der var de største skatteydere som regel, selv om der var en vis indkomstmasse til frimenigheden. De boede næsten i Outrup Sogn alle sammen, de svarede jo ikke kirkeskat. Men så til sidst slog vi dem sammen til en potte, og så lignede vi med en ligningsprocent på kirken.

Det var færdig - mandtalslisten var lavet. Så skulle skatterne jo beregnes, ikke sandt, det vil så sige, det gjorde formanden alene. Han regnede skatterne ud - og det var 4-5 forskellige slags skatter. Når vi fik skemaerne ind - det kneb jo noget med at få dem, sognerådet hjalp med at rykke dem - og de samledes hos formanden alle sammen. Så gik formanden - jeg kunne nu ikke ligne, uden at jeg selv havde gået dem igennem alle sammen, så jeg gik dem igennem alle sammen, og gjorde dem op, og jeg lagde en seddel ved hver side med selve opgørelsen. Så skrev jeg med små tal i hjørnet, hvad jeg selv mente, de skulle stå til. Når så sognerådet kom sammen, så lignede vi halvanden dag, og så sagde jeg: »Jeg har jo min mening om det, nu skal I bare råbe gevalt, for der er jo nogen af dem, I er meget kloge på, end jeg er selvfølgelig, men det er jo sådan for at komme igennem det«. Men jeg havde gjort skemaerne op, så de var klar til ligning, og det var et ret stort arbejde at gå alle de skemaer igennem, der var jo alligevel en fem hundrede, og så havde jeg regnet dem ud ene mand, men det var man jo efterhånden blevet vant til. Og så lignede vi jo løs på dem og diskuterede. Når vi så havde lagt ligningen, talte vi det sammen, så havde vi jo den indkomstmasse der var, og så kunne vi beregne skatteprocenten. Men den blev jo brugt til statskassen, så kom kommuneligningen jo bagefter.

Så skulle der laves en skatteliste for Tæbring og Rakkeby og en for Outrup og Fjallerslev. De skulle ligge til eftersyn, så der skulle håndskrives to skattemønstre igen, og dér skulle alle skattebeløbene føres ind i, det var også et arbejde, formanden gjorde alene. Efterhånden blev det sådan, at de ikke måtte blive lagt til eftersyn længere, men vi skulle alligevel lave to, for kassereren skulle have en, og jeg skulle have en, men det var en god måde at ligne skat på. Jeg var i ligningskommissionen i den første periode af storkommunen, og når man tænker på hulkortet - eller EDB eller hvad pokker det nu er det hedder - det virkede jo ikke alt for godt.

Til at begynde med gik man jo rundt og krævede skatten op, men i min tid begyndte vi at gå over til at sende girokort ud. De skulle betale efter, så de fik fire girokort. Kassereren skrev alle girokortene og billetterne. Men i den første tid jeg var i sognerådet, havde kassereren selv det job at gå rundt med skattebogen, og kom ind til de forskellige og krævede skatterne op. Da jeg blev sogneformand, gik vi altså over til at opkræve dem over giro. De kasserere, vi fik der, var ikke indstillede på, at de - der var også meget arbejde ved at trave rundt dér. Han kunne vel få lidt til en skatteopkræver, men han skulle da selv gøre det meste, og det var jo ikke særlig store lønninger, de fik for det dengang. Det blev jo endda lavet betydeligt om efterhånden. Men jeg kan huske de lønninger, vi fik for vores umage dengang. Tæbring-Outrup-Rakkeby kommune var nøjagtig en gennem-snitskommune, der var ligeså mange, der var større, og ligeså mange, der var mindre, og vi fik lønninger efter amtets takster, og det var efter indbyggere. Og jeg kan huske det sidste år, før storkommunen blev lavet, var Tæbring-Outrup-Rakkeby sogneråd oppe og kunne få 30.000 for deres umage, og dem kunne kasserer og formand så dele ligesom de var venner til. Vi delte dem altid lige over, for det var også et kolossalt arbejde for ham at passe regnskabet. Der var 14 landkommuner - jeg kan ikke huske indbyggertal-

let nøjagtigt - men de blev under alle omstændigheder administreret for under en halv million. Så var der jo Nykøbing, den kostede selvfølgelig en del mere, men storkommunens administrationsudgifter - de var vel allerede sidste år på 15 millioner.

Der var et mere nært forhold imellem administrationen og borgerne. Det var der så ganske afgjort, for de kom jo til os med alting, og der er jo også mange endnu der... Siden kom de mange gange og sagde til mig: »Det var nu rarere dengang, det var dig, så kunne vi komme, når vi ville have lov til at bygge et hus et sted, når du var gået ind for det, så skulle du nok få det igennem.« Så sagde jeg: »I kan godt begynde, I kan godt bygge der, for det godkender vi«. Det er sådan de småting, det var nemmere at få ordnet, og der var ikke så mange til at administrere det, det skulle ikke til udtales så mange steder.

Ja, rådets mødetid, det var altid klokken halv syv om aftenen. Det var en stående regel, og jeg tror aldrig, at det slog fejl, i løbet af fem minutter kom alle medlemmerne. Det var en stiltiende overenskomst, vi havde. Vi er ellers på landet, der kommer folk jo sommetider dryssende frem, men vi havde altid det, at vi skulle ikke spille hinandens tid, og vi kom der ganske præcist og så åbnede vi møderne. Så fik vi kaffe hen på tiden, og når vi var færdige med møderne, så fik vi jo som regel en øl. Da jeg var almindelig sognerådsmedlem, kan jeg huske, spillede vi gerne kort bagefter. Sådan noget kunne godt blive ved til klokken 12. Og da holdt vi møderne rundt i de forskellige hjem, altså det gik på skift. Ligningerne havde sognerådsformanden altid, det varede altid de her par dage, halvanden dag, selve ligningen, og så tilkaldelserne - det varede en dag, dem havde enten kassereren eller næstformanden. Men da centralskolen blev bygget og var færdig, fik vi lavet et lokale dér til vores sognerådsmøder, og så sørgede pedellens kone for vores fortæring. Der lignede vi også, og der havde vi tilkaldelsen, og det var sådan set rarere, så var vores ko-

ner jo fri for at have det smadder hjemme. Det var sådan set rart nok, men ellers selve kontorerne, de blev jo henholdsvis hos kassereren og formanden, vi holdt ikke kontortid deroppe. Ekspeditionerne blev ved at foregå privat, altså i private hjem.

Kommunesammenlægningen

Så var der kommunesammenlægningen i '70. Der var to repræsentanter fra hvert sogneråd, og det var som regel formanden og kassereren, der var med, og de dannede sammenlægningsudvalget for kommunen, ikke sandt. Da de trådte sammen, så skulle der jo vælges formand, jeg blev jo... Landet kunne jo have taget det - men det ville jeg nu ikke, for jeg ville overhovedet ikke stilles op til storkommunen. Men så foreslog jeg, at Thomas Have blev formand - det var rimeligt, han var borgmester i Nykøbing - og så var jeg næstformand, og vi havde et kolossalt godt samarbejde om det. Vi var i København adskillige gange, og så blev der nedsat et udvalg med de forskellige, et økonomiudvalg og et udvalg om trafik og et skoleudvalg og alting. Så kom det jo til selve sammenlægningen, så afleverede vi alle sammen vores beholdninger, og vores kasser blev gjort op og afleveret til storkommunen. Nogen havde jo flere penge i kassen end andre. Og ligesådan fik de alle vores papirer, der var jo en gruelig masse papirer, og cirkulærer og en væsen og skidt. Vi blev overdyngnet med cirkulærer i sognerådet. Schultz' Forlag - det var et frygteligt forlag, for de sendte jo ud, og vi havde overhovedet ikke brug for det. De strøg lige ned i papirkurven, vi kunne jo ligeså tydeligt se, at der var nogen af de enkelte, vi skulle bruge. Og det var jo altid det med de cirkulærer, de henviste altid til det og det cirkulære, den og den dato, så det har jeg aldrig... Jeg kan godt fortælle en episode. Da vi havde dette her med kommunesammenlægningen, kom jeg til at sidde ved et par af de unge jurister inde fra indenrigsministeriet, så siger jeg til dem: »Hvorfor Søren kan I ikke skrive i cirkulærene, at sådan og sådan er det idag og ikke henvise?

I kan da skrive det ganske kort, ikke på kancellisprog men på almindelig dansk, så sådan nogle bønder som os, vi kan læse det, og vi kan forstå det«. »Jamen, det har vi også foreslået, og det har vi også prøvet, men de her gamle kontorchefer, vi har herinde, de har sagt, hvis de herrer ikke kan lave det på den måde, så kan de ikke være her, så det skulle gå på den måde«. Men det kostede jo en gruelig masse penge - det Schultz' Forlag, det fik jo en kolossal masse penge af staten for at sende alle de cirkulærer, alle de lovtidender ud. Lovtidende - det var så det, det var da rigtigt, at vi fik den, men så alle de cirkulærer, der kom, det var...

Og amtsammenlægningen - Thisted Amt gik jo énstemmigt ind på, at det skulle være Ringkøbing Amt, og der vil jeg nu bagefter erkende, at jeg gav dem ret. Men sognerådsforeningerne, vi holdt nu på...Jeg regnede ikke med, at der kunne blive særlig forskel på økonomien, så jeg syntes jo, at når vi skulle have hovedvej A-26 og vi antagelig snart fik Saltingsundbroen, og den kom til at gå lige tværs over Mors og lige igennem Viborg Amt, så syntes

jeg, vi havde nærere tilhørsforhold til Viborg Amt end til Ringkøbing Amt. Men det blev et politisk spørgsmål til sidst. Poul Sørensen, indenrigsministeren, havde jo også lavet det sådan, at vi skulle til Ringkøbing Amt, men Socialdemokratiet ville, at vi skulle til Viborg Amt, og så tror jeg, at de begyndte at bruge kommunernes indstilling - sognerådsforeningernes indstilling - noget politisk. Jeg ved det ikke, men det kunne jeg tænke mig til, for det blev altså gennemført ved lov, at vi skulle høre til Viborg Amt. Så kan jeg huske den episode, hvor han havde været inde og prædike - indenrigsministeren. Jeg sad jo mere nede bag i kulisserne der, og så kom han farende, han havde travlt, så for han forbi. Så vendte han sig i døren, og så kom han tilbage til mig, og så sagde han: »I er de værste rebeller deroppe i Thisted Amt, og du er sgu den værste af dem«. Så vendte han sig om og gik. Derfor tror jeg altså, de havde kørt med det her, at sognerådsforeningens formænd holdt på Viborg Amt. Det aner jeg ikke, men det kunne jeg tænke mig til, siden han vidste det der.

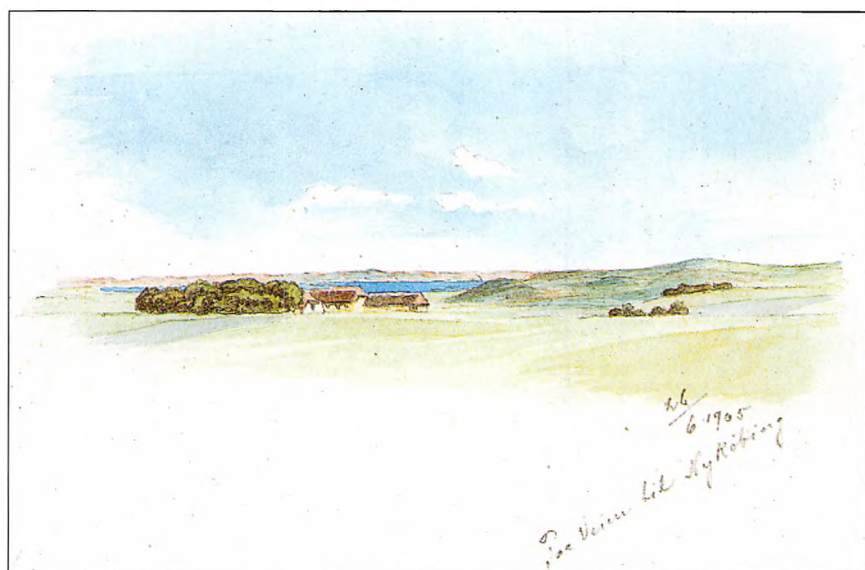
Sidste kommunalbestyrelse for Tæbring-Outrup-Rakkeby, fotograferet i 1970. Stående fra venstre: Skoleleder Johannes Schjødt Nielsen, arbejdsmand Kr. Kristensen Majgaard Jensen, købmand Hermann Kristensen. Siddende fra venstre: Gårdejer Knud O. Sørensen, gårdejer Søren Overgaard, proprietær Bertel Overgaard og gårdejer Aage Krejberg.

Søndag morgen, 26. juni 1904.

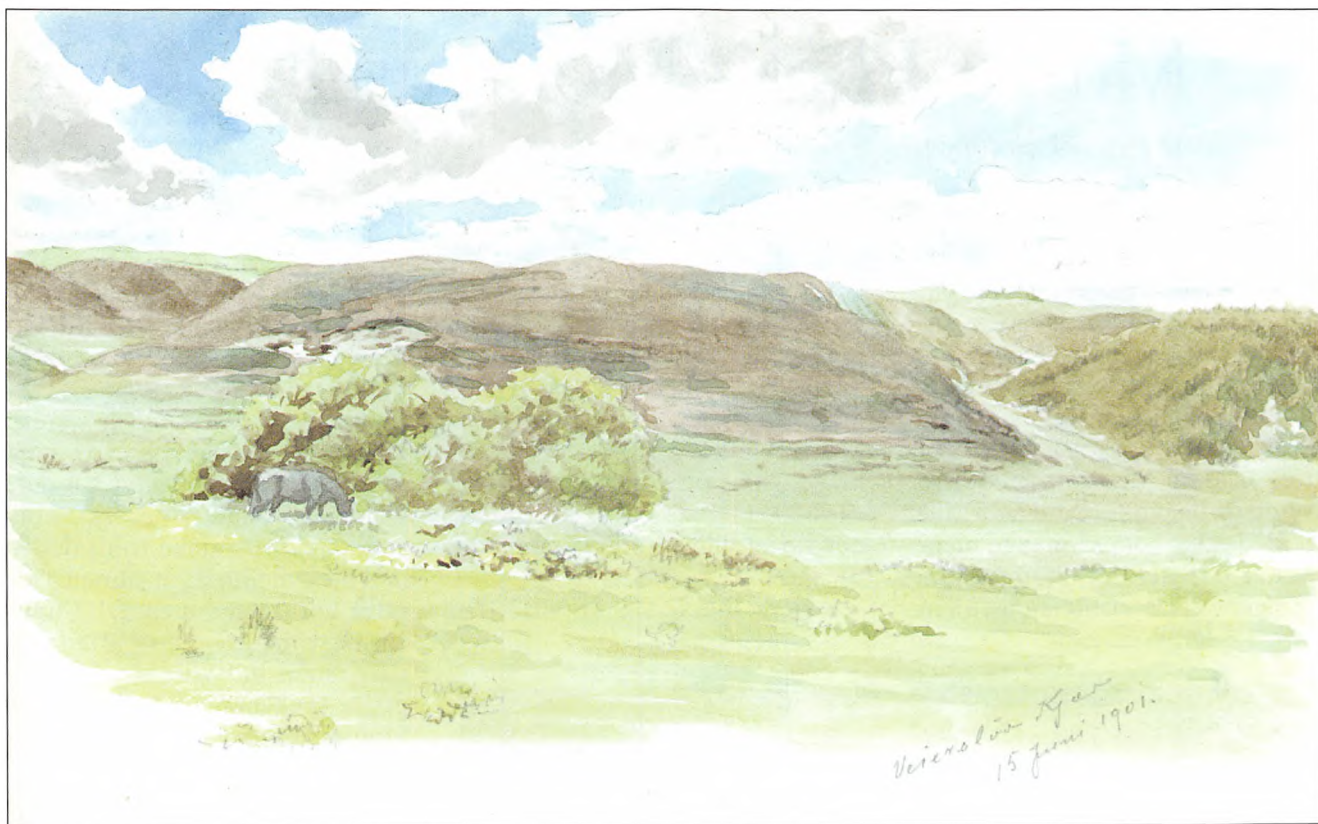

*Akvarellerne er malet af
Chr. Fr. Bayer (1841-1933).*

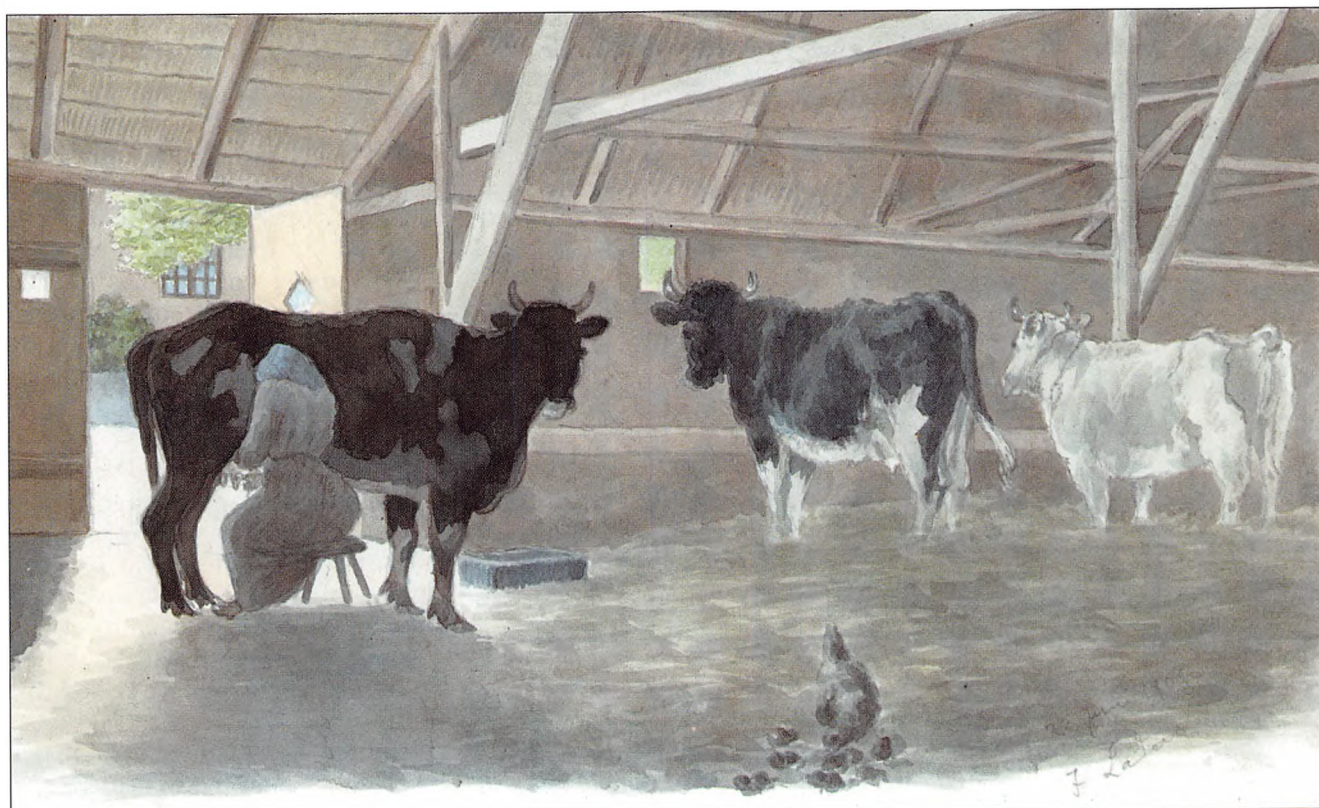
Ved Glyngøre, 14. juni 1899.

*På vejen til Nykøbing,
26. juni 1905.*

Veierslev Kjær, 15. juni 1901.

I laden, 22. juni 1906.

Morsø-Film - Mors rundt

Af Ernst Damgaard

»Der var engang« - således begynder jo alle eventyr. Der var engang, da jeg begyndte at vise mine Morsø-Film. Først i Biografen. Direktør Kjeldsen og jeg aftalte 50 øre pr. billet, altså 25 øre til hver pr. aften. Men det skulle være før de ordinære forestillinger, altså kl. 7. Der kom så mange mennesker, at Kjeldsen måtte lukke og sige: »Vi kører filmen igen om

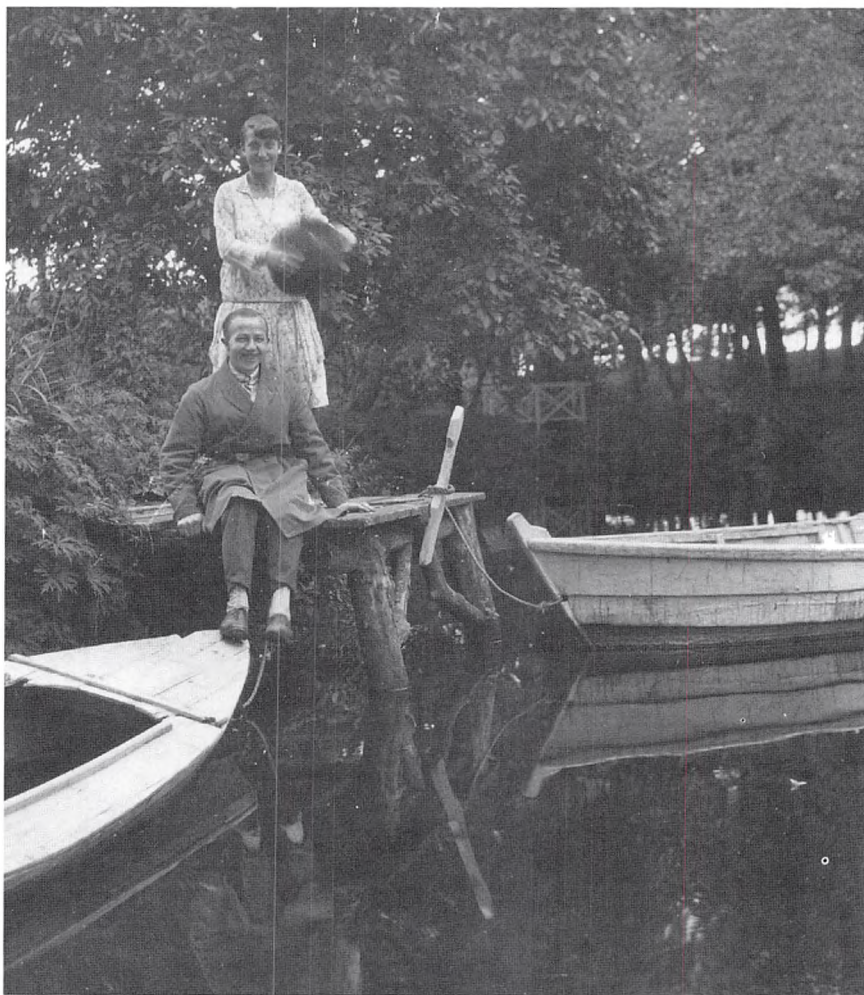
1 1/2 time istedet for biograf-forestilling.« Flere aftener derefter var der fulde huse. En aften havde Th. Kjeldsen og Carl Emil lavet en aftale. Jeg skulle vise Morsø-Filmen 2 gange for ca. 50 kr. pr. gang, og jeg ved de havde ca. 2-300 kr. hver i overskud. Men det var et lille spring på nogle år tilbage.

Senere, måske 2-3 år, viste jeg

min næste Morsø-Film i Håndværkerforeningen. Der var så mange mennesker, som salen kunne rumme. B. sagde, at så mange havde der aldrig været i Håndværkerforeningen på samme aften. En anden gang var det i Centralhotellets store sal. Folk stod pakket sammen trods det, at der blev meddelt, at filmen ville blive kørt igen om ca. 1 1/2 time. En besvimed og en kastede op o.s.v., men ind ville de. Det var nogle træk her fra byen, og jeg kunne nævne mange andre lignende.

Så var der mine mange landture, det er noget for sig. Det var under krigen. Jeg måtte ikke køre bil, den var klodset op. Jeg tog med rutebil kl. 6 aften med apparatet og cykel. For biler kørte ikke fra landet til byen om aftenen kl. 11-12. Undertiden cyklede jeg så hjem om natten, sommetider blev jeg der om natten. Engang ude i Outrup var det så grimt vejr, at jeg måtte blive der natten over. Jeg blev vist ind i et iskoldt kammer og seng. Jeg gik i seng kl. ca. 11, stod op igen og tog alt tøj på og gik i seng igen med tøj på. Men lige meget frøs jeg. Jeg stod op hver time og gik frem og tilbage i værelset til kl. ca. 7 morgen. Så skulle jeg på cykel hjem, for jeg skulle lukke butikken op kl. ca. 8. Men jeg skulle da have en kop kaffe først. Konen stod ved komfuret først for at få noget varmt vand. Men det ville ikke rigtig brænde i ovnen. Så var jeg med manden ude i laden og save nogle halv våde pinde til komfuret. Og langt om længe fik vi da en kop kaffesurrogat og et stykke tørt brød.

En nat cyklede jeg hjem fra Frøslev i regn og mørke. Men så begyndte det at lyne. Da havde jeg væltet på cyklen flere gange, da

Ernst Damgaard (1896-1986) byttede fotografiapparatet ud med filmkameraet i midten af 1930'erne. Frem til 1970 fotograferede han store og små begivenheder og skabte hermed en enestående samling af levende billeder: Mors i hverdag og fest gennem næsten 40 år. Selv kom han, som det ofte er fotografers lod, sjældent foran kameraet. Her er han dog blevet fotograferet sammen med sin hustru Tilly i Frydsbrønds have, 1928.

der jo var totalt mørklagt. Jeg kunne se min cykellygte lige ned på forhjulet, men ikke mere. Men jeg var glad hver gang, der kom et lyn, så kunne jeg jo se et stykke fremefter, hvor jeg var. Jeg kom ret forkommen hjem kl. ca. 12. Min kone sov så dejligt. »Nå, er du kommen hjem«. Der var ingen kaffe eller andet på bordet.

En aften lå jeg med min bil på siden i en vejgrøft. Jeg gik 2-3 km til den nærmeste telefon for at ringe efter Falck. Han sagde: »Hvis vi kører den tur, så ikke mere i aften - hvorfor kører du ud i sådant vejr?« »Jo, jeg skulle til Blidstrup i aften og vise film.« »Du må da ikke være rigtig klog, Ernst. Men vi skal prøve at få dig hjem.« Og det var den sidste tur, Falck kørte denne nat.

Jeg kunne nævne mange ture fra den tid. Engang viste jeg film i Ejerslev skole og skulle selvfølgelig med bil ud og cykle hjem. Men da var det også forrygende vejr, og fra Ejerslev skole blev der ringet til P. Kr. i Fæggesund, at jeg ville komme der ved 11-12-tiden og

overnatte, for at tage med morgenbilen hjem. Det var også helt i orden, men hvem kunne jeg spørge om vej en mørk nat ude i vildsomme veje. Jeg var flere timer om at finde til Fæggesund den nat. Da jeg kom, var alt selvfølgelig lukket. Jeg bankede på forskellige ruder, og langt om længe siger P. Kr.: »Hvem er det?«. Da var klokken over to nat. Han troede selvfølgelig ikke, at jeg kom. Men jeg kom med morgenbilen til Nykøbing og lukkede butikken op, for at gøre en lang historie kort.

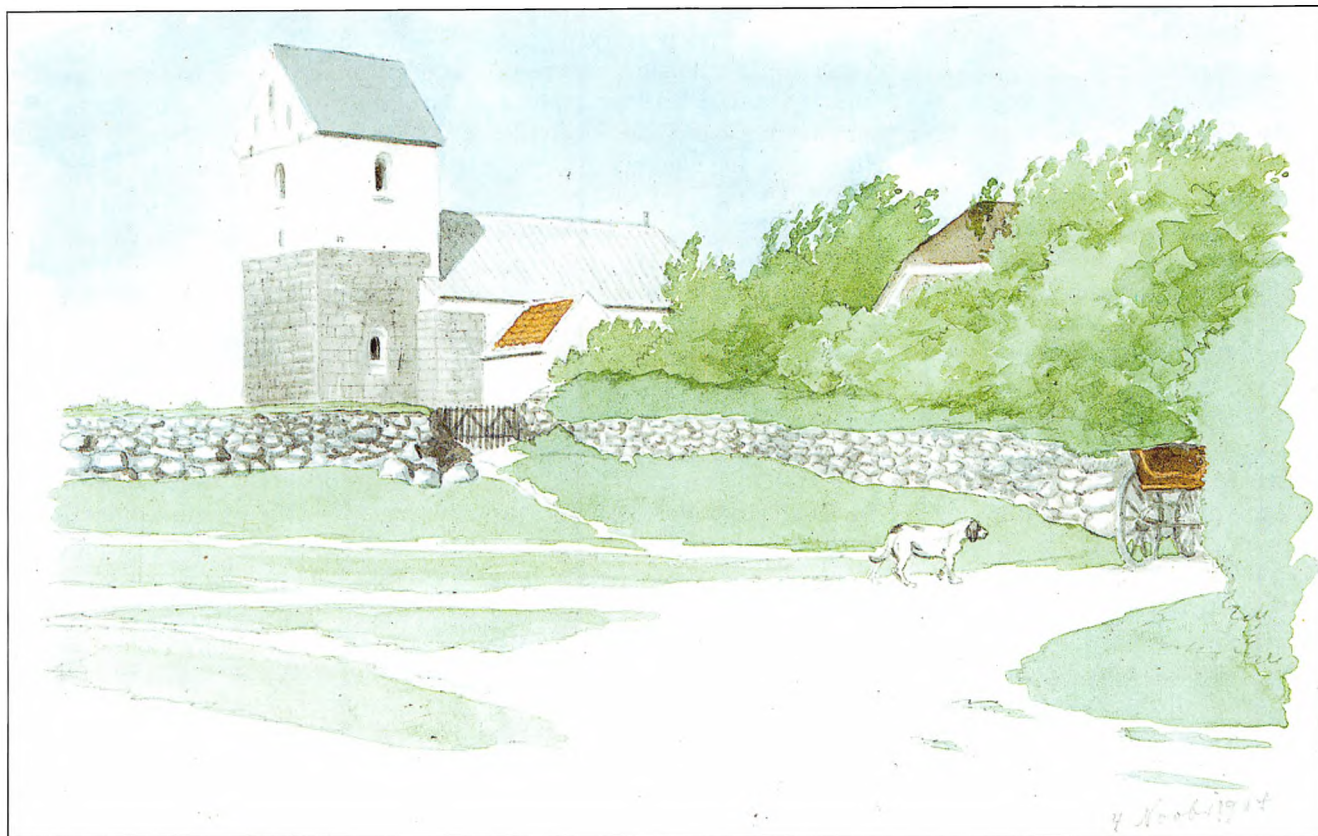
Min safari til Øster Assels var dog den værste. Det var også under krigen. Jeg tog fra Nykøbing klokken 5, da bilen p.g.a. snestorm kørte en time før normalt. Vi kom dog til Øster Assels, og der var ingen mulighed for at komme hjem den aften. Om morgenen stod, som man siger, himmel og hav i et. Men jeg ville jo absolut hjem, for jeg skulle vise film i Centralhotellet samme aften. Uddeleren fik fat på et par modige mænd, om de ville køre i kane til Nykøbing med mig. Vi skulle i hvert fald vente til

over middag for at se, om ikke snestormen ville lægge sig. Men det gjorde den ikke. Telefonen var overalt afbrudt.

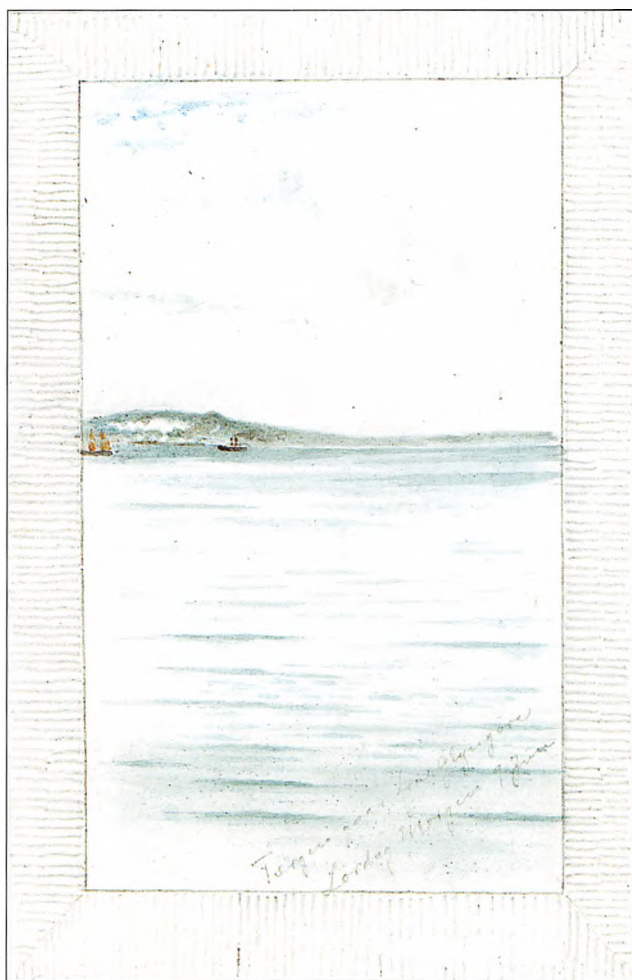
Kanen kom og to raske mænd i skindtrøje og hue ned over ørene. Jeg lånte et par ekstra bukser af uddeleren, men det var også alt ekstra tøj jeg fik på. Vi startede kl. ca. 1 i det forrygende vejr og var først i Nykøbing ved 4-5 tiden. Turen gik over marker, diger og grøfter, for med landevejen var det umuligt. Enten var der ingen sne, eller der var meterhøje snedriver. Vi væltede også to gange. En gang i en grøft, en anden gang i en drive. Telefonpæle og tråde lå hist og her på vejen. Men hjem kom vi efter ca. 4 timer. Jeg frøs noget så frygteligt, var jo ikke klædt på til sådan en tur. Det var de to mænd, og de var yderlig mere vant til kulde og snestorm med ca. 10 graders frost. Jeg kunne have sparet denne tur, idet filmen i Centralhotellet blev aflyst på grund af vejret. Men jeg tog dog ingen skade af denne Nordpolstur.

Snekastning i Øster Assels. Det var ingen nem opgave at rydde vej - og at drage øen rundt som filmforeviser - i 1940'erne.

Frøslev Kirke, 4. november 1904.

Færgen går fra Glyngøre,
lørdag morgen 9. juni.

Akvarellerne er malet af
Chr. Fr. Bayer (1841-1933).

Set fra landevejen til Hvidbjerg Mors, 13. juni 1903.

Landevejen ved Malhøj, 11. juni 1906.

Guldfieber i Sillerslev

Af Per B. Vegger

I efteråret 1839 fandt Kirsten Christiansdatter en gammel guldring. En god afslutning på en dag med træls vejarbejde og et godt tilskud til økonomien i et landarbejderhjem med tre børn. Guldringen blev vendt, drejet og rettet ud, men da det efterhånden gik op for familien, at det var ægte guld, blev ringen sendt til herredsfogeden på Mors, Rummelhoff. Det forlangte loven, for allerede i de ældste danske love fra middelalderen var det bestemt, at guld og sølv, der blev fundet i jorden, tilhørte kongen, og der var ingen grund til at snyde. I en lov fra 1752 var det bestemt, at finderens, og kun finderens, havde ret til en findeløn.

Ringens var Danefæ, og som loven foreskrev, sendte Rummelhoff den til »Den Høye Commission for Oldsagers Opbevaring i Kjøbenhavn«, det vi idag kalder Nationalmuseet. Hermed burde sagen være afsluttet. Kirsten ville få findeløn, og ringen ville til evig tid ligge på et museum og kigge på de besøgende. Det kunne altså være så godt, men ethvert eventyr har en skurk, og sådan en boede der også i Sillerslev.

Svenning Toft hed han. Gårdejer med kone, to børn, karl og pige til at hjælpe i bedriften og glad for penge. Før Kirsten fandt ringen, lå der på Svennings jord en gravhøj. Fuldt af skatte fortalte sagnet, og gårdmanden brugte dage på at gennemgrave højen for at finde lykken. Det lykkedes ikke, højnissen var måske fornærmet, og Svenning forærede i et anfald af storsind ruinen til vejbyggeri. Det skulle han ikke have gjort, for det var her, Kirsten fandt sin guldring.

Svenning Toft var ikke et menneske, der fandt glæde i andre menneskers held. Han ville have del i findelønnen og skrev derfor

til »Den Høye Commission for Oldsagers Opbevaring i Kjøbenhavn«. Det måtte være muligt med en enkelt undtagelse fra loven, for han var jo næsten finderens, havde i det mindste gjort forarbejdet: »Ved denne Leilighed var det, at Christen Muncks Kone som beordret til Veiarbejde, og ansat til lige med flere ved Højen, for at fylde Vognen, fandt den ommeldte Ring, hvormed jeg tillader underdanigst at bemærke, at saadant ikke skete ved yderligere Udgravning, men blev taget af det af mig allerede udkastede Gruus, og maae jeg, da Udkastningen af mig skeete, have overset Ringen...«.

Lovens tale var klar, og Commissionen kunne naturligvis ikke være enig med gårdejeren. Han modtog et langt brev fra Kjøbenhavn med en pædagogisk gennemgang af hele lovgivningen og en klar afgørelse: »Jeg iler med at give denne Oplysning og at raade fra at anvende Tid og Bekostning paa at søge at erhverve Noget, som efter de Omstændigheder Deres Brev omtaler, ikke ville føre til Noget«, men der var også plads til lidt trøst: »Derimod raader jeg til, naar god Leilighed gives, at see lidt efter paa det Sted, hvor Ringen først kan antages at have ligget, om ikke et eller andet endnu skulle være der at finde«.

Brevet virkede som det skulle. Svenning Toft opgav at føre retssag, men gik sikkert mere sur ud af historien end han var, da den begyndte.

Nu burde ringen have fundet hvile på museet, men nej. Ringen og dermed findelønnen blev vurderet til 20 rigsdaler, og en nærig embedsmand, der gerne ville hjælpe med at spare, fik hovedpine ved tanken om en slunken statskasse, der igen skulle på afmagring. Nød lærer nøgen kvinde at spinde og embedsmanden døb-

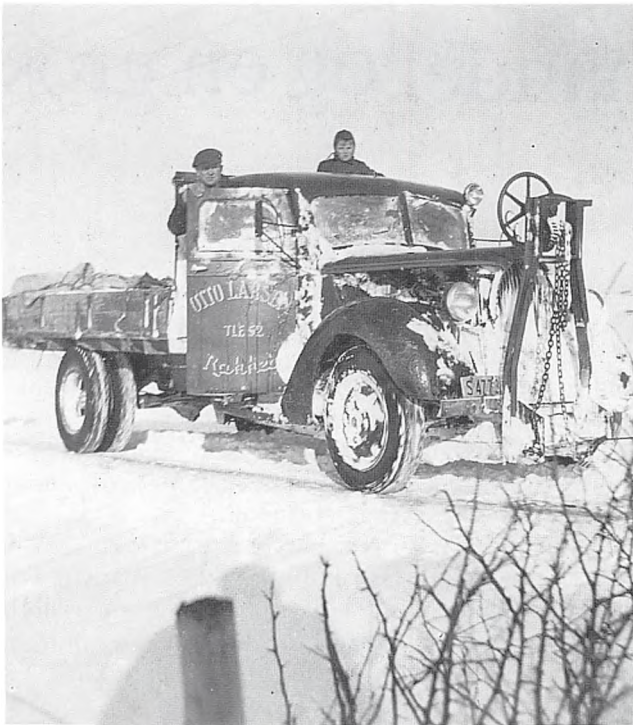
te ringen om til en guldråd. En guldråd skulle i 1839 ikke gemmes på museum. Den kunne sælges, det blev den og Kirsten fik derfor sine penge, uden det kostede staten en øre.

En del af de mange penge, måske endda dem alle, gav Kirsten Christiansdatter til sin ægtemand Christen Jensen Munch. Han købte murerske og mørtel og var fremover mureren i Sillerslev. Familien levede vistnok lykkeligt til deres dages ende.

I august 1873 rejste folk fra Nationalmuseet rundt på Mors for at beskrive gravhøje, voldsteder og kirker og iøvrigt notere, hvad landmænd havde fundet i marken. De var også i Sillerslev, hvor ingen kunne huske noget om en 34 år gammel sag med en guldring, en sur gårdejer og en lykkelig daglejerfamilie, eller kunne man? Måske har Nationalmuseet forsøgt at slette alle spor efter en pinlig sag, hvor en sparsommelig embedsmand solgte en guldring for at »hjælpe« fædrelandet.

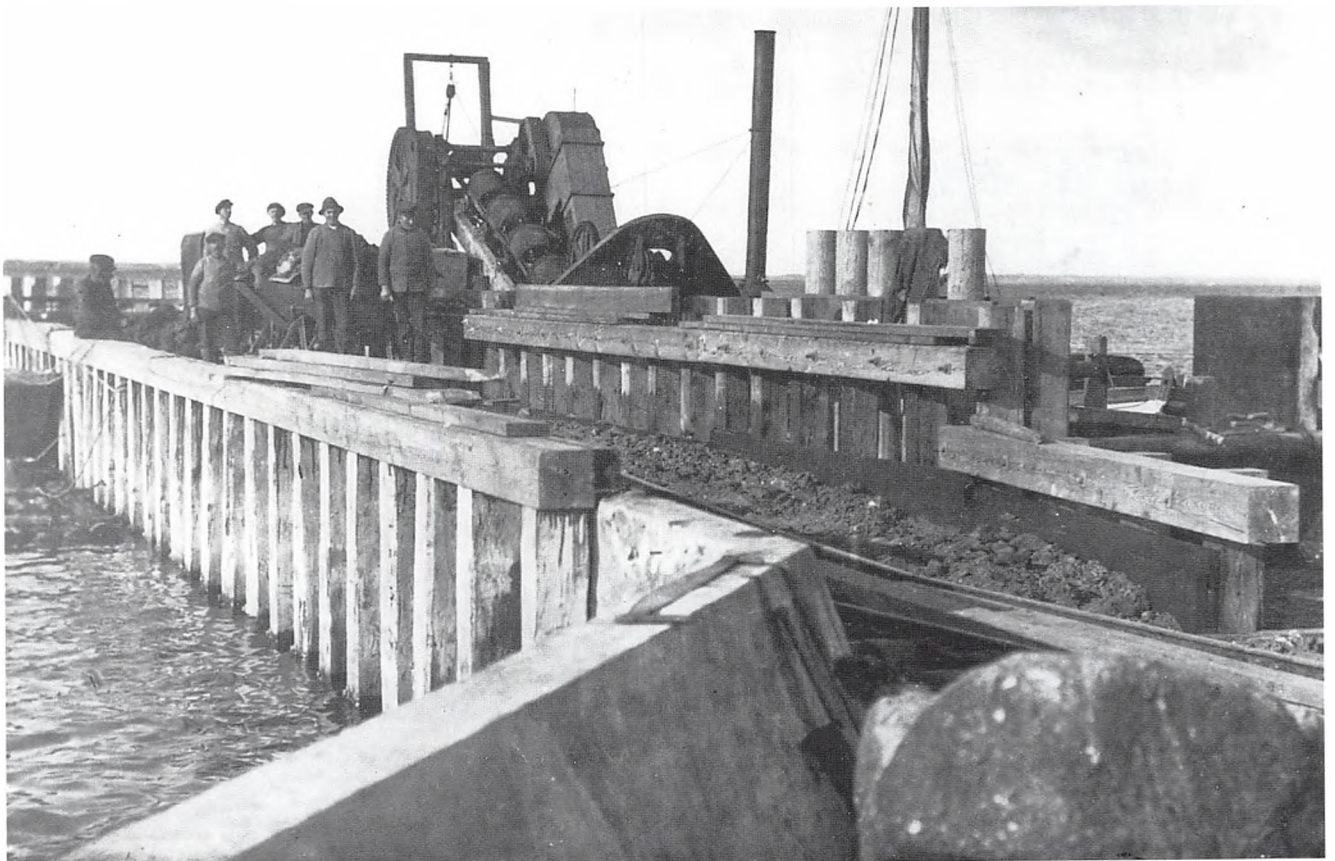
Christian Jürgensen Thomsen viser rundt på Det Kongelige Museum For Nordiske Oldsager, som han blev direktør for i 1849. C. J. Thomsen var sekretær for Oldsagkommissionen fra 1816 og grundlagde treperiodesystemet: Inddelingen af forhistorien i Sten-, Bronze- og Jernalderen.

Vognmand Otto Larsen, Rakkeby, klar til at rydde vej. Lastbilen blev påmonteret sneplov.

Rutebilen Hurup-Karby-Nykøbing holder foran Vils Apotek, o. 1939. Bodil og Jens Michael Hertz stiger på.

Arbejde på færgelejet ved Næssund. Der er muligvis tale om nybyggeriet i forbindelse med stiftelsen af A/S Næssund Færgeri, der overtog driften efter postvæsenet i 1950. Samme år blev den ny færge »Næssund« indsat.

Min tid i detailhandel og en gros

Af Poul Lunderff

Min læretid begyndte i Gullerup Brugs den 1. maj 1933. Jeg husker, at jeg en af de første dage blev sat til at grave i køkkenhaven. Her lærte jeg i hvert fald det hårde arbejde at kende, der som tiden gik ikke blev mindre. Arbejdsdagen begyndte kl. 7 og sluttede ved 19-tiden, fredag kl. 20 og om lørdagen kl. 21, efterfulgt af opfyldning på hylderne, rengøring, oprydning m.v.

Det var jo under krisen først i trediverne. Et halv pund kaffe kostede vel omkring 70-80 øre. På enkelte gårde brændte man rug som erstatning for kaffen. Der blev anvendt store mængder af til sætning: Cikorie, Richs, Danmarks. (Det er Richs, der drik's, men Danmarks, der du'r). Kunderne kom med spånkurvene fyldte

med æg. De, der leverede til Dansk Andels Æg, skulle forsyne æggene med et nummerstempel, så man kunne finde tilbage til producenten. Andre leverede til Odense Ægforretning. Begge firmaer havde pakkeri i Nykøbing. Æggene blev lagt i store trækasser forsynet med små rum og mellemlags papstykker. Hver kasse rummede 1000 æg. Om onsdagen kom den ugentlige notering pr. telefon. Var der tegn på prisfald, fik producenterne besked, så var det med at få så mange æg som muligt afleveret. Det modsatte var tilfældet ved prisstigning. Jeg mener at kunne huske, at den laveste pris var omkring 40-42 øre pr. kg. - altså under 3 øre pr. æg.

Jeg var gennem 11 år ansat i fem forskellige brugser. Ikke alle havde

samme store udvalg af varer. Foruden de gængse forbrugsvarer kan nævnes:

Kultjære, finsk tjære, karbolium, lysol og andre kemiske produkter.

Kul, koks, briketter, og under krigen brunkul.

Kulspande, litermål, kulskovle, askeskuffer, kakkelovnsriste, køtøjr, kokosreb, manilareb, sisalreb - tjæret og utjæret, halsomreb, tøjrepæle, gips, læsket kalk, islandsk mos.

Klipfisk, hele gule ærter med skal, kanongryn (hele byggryn), malt, humle, chilesalpeter, svovlsur ammoniak, cement, markfrø, vogns mørelse, konsistensfedt, forskallingsbrædder, lægter, gulvbrædder høvlet og pløjet, tømmer 4x4 - 2x4 osv.

Gullerup Brugsforening blev oprettet i 1894.

Her ses den og skibsbroen med Hanklit som baggrund på et postkort fra ca. 1920.

Sundby Brugsforening med kaffemøllen og et udvalg af varer i vinduerne. Bygningen er fotograferet i årene efter ombygningen i 1927.

Sivsko, lærredsko, gymnastiksko.

Altervin, alterlys.

Lampeglas 6" 8" 10" 15" 20", benævnte som lines.

Køkkenlamper, primus, primusringe, nåle og nipler til primus, lydløse og spektakelbrændere.

Træsko, træskobeslag, hesteskosøm, skærpesøm.

Foderblandinger, kyllingegyryn, bomuldsfrøkager, soyaskrå, majs, strandskaller.

Guld-, sølv-, og aluminiums-bronze, broncetinktur.

Kamferdråber, Hoffmansdråber, seppedellefrø (godt for maven), hovedpinepulvere, amerikansk olie. Brilller, kopattekanyles, medicin-indgivere.

Kaffe og spisestel, skåle, fade, og mange flere artikler.

I manufakturafdelingen: Uldent kjolestof, bomuldsstof, musselin, lagenlærred, bleget og ubleget, bommesi, uldgarn to- og tretrådet, mest sort og gråt. Kjolestoffer, lærred o.l. hjemkom i store ruller. Kunden bad så om mængden i alen eller meter.

Sytråd, sysilke, fingerbøl, sy-nåle, knappenåle, stive flipper, sokkeholdere, ærmeholdere, kra-veknapper.

Der var også artikler, som sælges i dag under samme navn som for 60 år siden. Brasso, Silvo, Colmanns sennep, Persil. FDB's mest solgte margarine hed 33.

Eddike, sirup, sprit m.v. blev tappet fra store tøndes, fustager, i medbragte flasker. Et oksehoved eddike indeholdt flere hundrede liter. Smeden i Gullerup var meget slem til at bande. Ved sine ugentlige besøg i brugsen medbragte han en dunk til petroleum, 4 liter. Når han vendte hjem med varerne, glemte han ofte dunken, vendte tilbage og udbrød: »Trine«, det var konens navn, »kunne da«, som han bandede og svovlede, »skrive i bogen, at jeg skal huske dunken, når jeg forlader butikken.« En bestemt brugs var kendt for sin gode kaffe. Man indkøbte råkaffen i store jutesække. Blandingen bestod af følgende sorter: Java, Santos, Domingo, Maracaibo, Robusta. Blandingen blev

to gange om ugen sendt til nærmeste kafferisteri og returneret samme dag. Selve blandingsforholdet kan jeg ikke huske.

Der er nok ikke mange gamle købmænd eller lignende, der ikke kan huske den aroma og herlige duft, når man åbnede en trækasse, foret med hvidt papir med blonder. Kassens indhold var svesker med sten. Sorteringen benævntes 20/30 - 30/40 - 40/50 - 50/60 og 60/70, alt efter antal af svesker pr. lbs. Det samme gjaldt kasser med blandet frugt, svesker, pærer, abrikoser og tørrede æbler. Dadler og figener i store trækasser havde samme kvalitet. Kvaliteten overgår langt det, man køber i dag. En stor lækkerbissen var FDBs Bondepiger med slør. Der var ikke mange varer, som var prismærket eller opført på prislister, de fleste huskede man i hovedet.

Der var ikke mange, som havde telefon først i trediverne. Sent på sommeren cyklede jeg rundt til kunderne med en liste, som blev påført det antal hektoliter kul, man ønskede leveret inden vinte-

rens komme. Når skuden anløb den lille lossebro, var kunderne adviseret i god tid. Så mødte man med hest og vogn og fik udleveret det antal hektoliter, der var bestilt. Ved den lille bro blev også losset korn, foderstoffer o.l. Jeg var flere gange ombord på bådene, mest hollandske, med forsyninger indkøbt i brugsen. En varm sommerdag ankom skolens lærer i sin Ford T til stranden, efterfulgt af børnene i klassen. Læreren var temmelig fed, iført mørkt tøj. Han skulle holde opsyn med børnene, når de badede. Han trak af sko og strømper, smøgede buksebenene op til knæerne, soppede ud iført det mørke tøj, stråhat og solbriller, med stok og med stor cigar i munden. Et festligt syn.

Den 23. december sluttede arbejdet først ved 2-3 tiden om natten. Efter lukketid opfyldning af hylder, som først skulle støves af. Disken bones og endelig rengøring af gulvet bag disken, skures og til slut ferniseres. Det var en lang dag, men hvor var det skønt at vågne op den 24., møde i en flot butik, lukke kl. 12, så var der juleferie til 3. juledag. Der var ingen pauser til daglig, man kunne let blive jaget i butikken flere gange under måltiderne. Jeg skulle engang deltage i gymnastikopvisning i Bjergby. Sidst på dagen ankom vognmanden for at hente 20 hektoliter kul til skolen. Kullene blev skovlet op i en tønne, som rummede 1 hektoliter, hældt i en jutesæk og løftet på bilen ved håndkraft. Man var temmelig snavset og havde ikke mange kræfter tilovers efter det hårde job. Vaskeriet foregik ved, hvad jeg vil kalde en pissekumme, med koldt vand. Jeg vil garantere, at man ved nærmere eftersyn kunne spore kulstøv i ører, på halsen, i håret o.s.v. Da vi skulle begynde opvisningen, rystede benene under mig, ikke af nervøsitet, men af overanstrengelse. I en anden by var skrædderen absolut ikke afholdsmand. En morgen ved syvtiden blev vi kommis'er vækket ved, at der blev smidt sten på ruden i værelset på loftet. Vi åbnede vinduet, og vedkommende råbte: »Kan I så se at få butikken åbnet«. Der skulle jo købes en halv abe.

Vort svar var: »Kom igen mandag, det er jo søndag«. Samme skrædder kunne også finde på i butikken at gribe fat i reverset på en jakke tilhørende en kunde, der opholdt sig i butikken og udbryde: »Hvem har dog muret denne jakke?«

Der var også tid ind imellem til lidt spas. Traf det sig, at vor chef med familien var på rejse eller besøg, sluttede lørdagen i bagbutikken på følgende måde. En god portion pølser blev fortæret, nogle bajere gled ned. Oluf, en stor kraftig muskuløs fyr, var ekspert i at slå de helt store prutter. Når ånden kom over ham, stak han enden i vejret og råbte NU. Så blev en tændstik tændt og ført mod nævnte bagdel, så kom det store skrald og en mægtig flamme. Vi kunne også finde på at tage fire tallerkener i hånden, billige, når der blev givet tegn, slap man tallerkenerne, som ramte et cementgulv og knustes. Den, der først grinede, betalte. En ung mand »Jens« var temmelig åndssvag, fra et meget fattigt hjem. Jens kunne ikke sige ret meget. Hans store glæde var at ryge en cerut. Når Jens kom i butikken, udtrykte han sig ved at sige: »Ha en gar«. Vi kunne få samme Jens til at danse rundt på gulvet mod et vederlag på en cerut. Det var måske forkert af os, men Jens var glad for cerutten. Hans milde øjne strålede. Jeg kom på en måde til at holde lidt af Jens.

En mere makaber oplevelse: Sent på dagen ankom en stiltfærdig ældre mand, nok mellem 65-75 år gammel. Han ville købe et stykke reb. Jeg fulgte med ham i kælderen, hvor rebet blev opbevaret. Han udmålte sig et passende stykke, betalte og gik direkte hjem og hængte sig i rebet, som blev fastgjort til hanebjælken. Ak ja, ingen kender dagen.

Gennem de 11 år i detail og 10 år i en gros var jeg ikke arbejdsløs en eneste dag. Kun opholdet på Justitsråd Møllers Handelshøjskole i Aalborg vinteren 1938-39 var en undtagelse. Jeg boede sammen med Alfred Danmarksgade 12. Både kost og logi kostede 75 kr. pr. måned. Frk. Kallestrup, som ejede pensionatet, lavede fantastisk god mad. En bajer hos

cigarhandleren kostede 32 øre. På Klosterkroen 1 kr. På sessionen blev jeg kasseret for en skævhed i ryggen, sikkert en følge af alt for hårdt arbejde i voksetiden fra 14 til 20 års alderen. Ved eksamen opnåede jeg rent UG i bogføring. Kort forinden vi skulle forlade skolen, blev jeg af vor lærer i bogføring spurgt, om jeg kunne tænke mig at blive ansat på Aalborg værft, men jeg havde i forvejen lovet mig væk til brugsen i Sundby. I Sundby lærte jeg jo Gerda at kende.

Mine erfaringer fra detailhandelen var til stor hjælp i tiden i en gros handelen 1944-1954. Der var stor vareknaphed, alt, hvad der var mangel på, kunne sælges uden større indsats. Der dukkede en masse erstatningsvarer op, og her var konkurrencen hård. Fordelingen af mangelvarerne voldte store problemer, ikke mindst fordelingen af tobaksvarer. Ved krigens afslutning fik C.W. Obel et parti råtabak sejlet til Nykøbing og oplagt i et pakhuis, som lå, hvor Brandt nu har byggemarked. C.W. Obel var bange for bombeangreb på Aalborg, hvor lufthavnen havde stor betydning for Luftwaffe. Ved losningen af tobakken blev der pillet lidt ved de store sammennpressede baller, det var jo en meget efterspurgt vare. Ialt blev der oplagret mellem 60 og 70 tons. Af andre mangelvarer solgte vi også bittermasse, konfektmasse og kranssekagemasse til bagerne. Jeg kunne omkring jul få lov til at købe 1/2 eller et helt kg. Gerda kunne bedst lide kranssekagemassen. Hun anvendte nogle af sine sukkermærker til køb af flormelis, så blev der fremstillet GUF til julen.

Vi havde agent-oplag for C.W. Obel, Aalborg Margarinefabrik, Jyllands Papirværk i Aarhus m.v. Et firma vi købte sirup af hed »Fiducia« - et mærkeligt navn. Jeg cyklede rundt på øen med en kuffert på bagagebæreren. Kufferten indeholdt prøver af de varer, der ikke var rationerede. Jeg besøgte købmænd, brugser, bagere, små tobaksforretninger, slikforretninger, og lignende. Vi solgte bl.a. barberblade, som var firmaets eget specielle mærke med navnet

Bag den beskedne facade i Vestergade lå en gros- og ægekseportfirmaet A/S K. Madsen.

»Excellence«. 10 øres rød, 15 øres grøn og 20 øres blå. Jeg tror, det var samme blad, kun indpakningens farve var forskellig. Købte kunden f.eks. 1000 stk. af de 10 øres, fik man i tilgift 100 stk. ekstra.

Jeg var altnuligmand, sælger i marken og pr. telefon, tog mig af fakturering, regnskab m.v. Leveringen af varer til kunderne i byen foregik på cykel med lad eller en firehjulet trækvogn med stang. En tur med melsække eller andre ting til bagere eller købmænd på Fruevej var et hårdt job. I ferietiden vikarierede jeg som leder af ægpakkeriet, det var også et hårdt job. Jeg sørgede for modtagelse og afsendelse af varerne. Når der ankom 5-10 tons mel pr. lastvogn, var det et hårdt arbejde at få sække anbragt på loftet. Ved hjælp af et eldrevet hejseværk modtog jeg sakkene. De blev med sækkevogn transporteret og anbragt på rette plads og ved håndkraft stablet to eller tre ovenpå hinanden.

Det var ikke alene det rent fysiske, men i høj grad »tavet« der hjalp til. Som firmaet voksede blev der antaget en mand, der tog sig af det arbejde. Som årene gik, blev min arbejdsplads kontoret. Firmaet voksede konstant. Flere medarbejdere blev ansat.

Visse sælgere, som besøgte os, satte jeg stor pris på. Alfred Andreasen drev sammen med sin kone en lille kemisk teknisk fabrik. De fremstillede soya, kulør, salmiakspiritus, blegevand, bagepulver, dåsesalt, ja, mange flere artikler. Et arbejdssomt menneske, vellidt af alle. Hammerich solgte »Barbet« barberblade og »Dr. Dralles hårvand«. Barberbladene kom sikkert fra Jydsk Barberbladefabrik, som også fremstillede nævnte »Excellence«. A.W. Loehr repræsenterede Foska gryn møllen. Han stammede en del, men var et prægtigt menneske. Jacobsen fra Jyllands Papirværk var en knaldhård sælger. De fleste repræsentanter skulle gerne

nå et vist antal kundebesøg hver dag, indsende kopier af modtagne ordrer, altså kørt i stram snor. De var virkelig topsælgere.

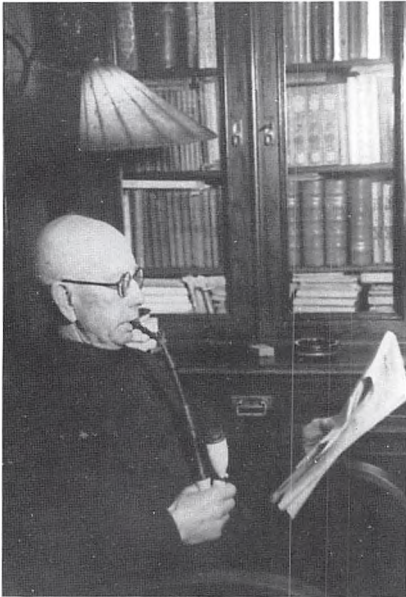
I 1954 blev jeg ansat på kontoret på N.A. Christensens Jernstøberi, hvor jeg blev i 29 år. Hermed sluttede mine år i detail- og en gros handelen.

K. MADSEN
 Agentur og Kolonial en gros . Ægekseport

Altid Køber til friske Æg
 til Dagens højeste Pris

Nykøbing M.
 Telf. 277 . 278

Annonce, 1947.

En fredelig stund i »læsehjørnet« ved bogskabet. Jens Lausen Jensen var tredje generation på »Bjerregaard« i Tødsø, som han overtog i 1898.

I 1930 annoncerede Laurits Rolighed Larsen for restaurationen i »den nyopførte, smukt beliggende Pavillon« på Salgierhøj - »Morsø's smukkeste Udflugtssted«.

Line Lynggaard og Kathrine Berg nyder kaffen i den pæne stue i Agerø skole, ca. 1911.

Frøslev Amatørteater er klar til at opføre: »Husar for frk. Baldrian«. Instruktør N.P. Laugesen, Vils, står yderst til højre. De øvrige medvirkende, fra venstre: Svend Sørensens, Evald Olsen, Inger Kjeldgaard, Aage Fram, Anna Vestergaard, Jens Knudsen, Anna Sabroe, Karl Sørensens, Maren Pedersen, Svend Olsen. Forrest: Jens Møller, Kresten Møller og Cecilie Klausen.

Opvartere og skaffere ved en fest i Sejerslev Forsamlingshus. Fra venstre: Lis Nielsen, ?, ?, Gerda Dinitsen, Astrid Kloster?, Gerda Jensen, Karl Pedersen, Anne Mouritsen, Jensine Poulsen, Henry Nielsen, Klara Jensen og Mette Furbo. Lokalhistorisk Arkiv savner oplysning om anledningen.

Landmands erindringer

Af Tage Nielsen

Jeg er født den 31. oktober 1914 på en lille landejendom i Sundby på Mors og opvokset der. Min far blev født i Bjergby på Mors i 1886 i et arbejderhus lidt udenfor landsbyen. Hans far var fra Galtrup og hans fødehjem var en ret stor gård, som blev delt mellem tre brødre. Min bedstefar, som var den ældste, fik hovedparcellen. Det var omkring 1875. De må ikke have været dygtige nok, for alle tre måtte forlade deres gårde under den svære landbrugskrise i 1880'erne. Fars to farbrødre emigrerede til Amerika. Jeg ved ikke, hvordan det gik dem, vi havde ingen forbindelse med dem og deres mulige efterkommere. Efter han var flyttet fra gården, blev bedstefar daglejer rundt om på gårdene til sikkert en meget lille dagløn. En overgang kikkede han nok lidt for dybt i flasken også. Min bedstemor døde, da min far var ni år gammel, så det kan ikke have været al for lys en barndom, han har haft. Når endelig han fortalte lidt, var det altid sin mor, han talte om, og om den tid, hun levede. Far kom tidligt ud at tjene, men havde dog kun to pladser. Først fire år hos en nabo i Bjergby, resten af tiden indtil sit giftermål som forkarl hos en fætter i Sundby, kun afbrudt af en vinter på Galtrup Højskole og militærtjeneste i Aarhus. Denne fætter var søn af en tredje farbror, som var klogere end sine brødre, han giftede sig nemlig med en ung enke på en god gård.

På nabogården havde de en datter som blev min mor. Hun blev født i 1888 som den næstældste af fem søskende. Mor var på Ry Højskole, ellers var hun hjemme på nær et årstid, hvor hun var husbestyrerinde for en enkemand i Sundby. Mine bedsteforældre på mors side var begge fra små gårde på Mors lig den, de selv havde.

Bedstemor var en lille tynd forslidt kvinde, der altid havde travlt med et eller andet gøremål, dog ikke håndarbejde. Bedstefar klarede dagligdagen på en mere behagelig måde, han var mandschauvinist, og havde to ugifte døtre til at gøre arbejdet for sig, indtil min yngste morbror overtog gården.

I 1912 blev mine forældre gift. Far beholdt sin plads indtil giftermålet. De havde da købt og overtaget en ejendom i nærheden på knap 10 hektar og med nye bygninger. Jorden var udmark til en anden nabogård. Det var en datter og svigersøn derfra som overtog den først. Han var ikke landmand, så de var hurtigt færdige. Stuehuset var bygget sammen med stald og lade i en vinkelbygning. (Et krumt sted, som det bliver kaldt her på Mors.) Husene var bygget af gule mursten og tækket med tagpap. Mine forældre fik ikke så let en start på deres liv som selvstændige. Kun to år efter brylluppet udbrød Første Verdenskrig, og min far blev indkaldt til sikringsstyrken, hvor han var under hele krigen, kun afbrudt af ret lang orlov, når der var mest travlt i landbruget. Med hjælp af gode naboer blev arbejdet gjort, og min farfar flyttede ind og kunne tage sig af dyrene. Jeg selv og to af mine søskende blev født, mens far var indkaldt. Fordi han så tit skulle hjem til barnedåb, blev han kaldt »barnedåbsmanden«. Vi er fem søskende, hvoraf jeg er den næstældste.

Prisen for ejendommen var 24.000 kr. Jeg ved ikke, hvor meget der fulgte med i besætning og redskaber. Far havde sparet 4000 kr. op, hvilket, synes jeg, var noget af en bedrift, da hans årsløn aldrig nåede over 500 kr. Mor fik 1500 kr. i medgift plus selvfølgelig en

del udstyr til køkken og sovekammer. Der var et kreditforeningslån på 12.000 kr., resten skyldte de manden i »Hangård«, ham der havde bygget ejendommen til sin datter. Trods militærtjeneste og mange børn fik de den gæld betalt på mindre end 10 år. Selvfølgelig har konjunkturerne under og efter krigen hjulpet til. Vi byggede nyt stuehus i 1928 og det gamle blev lagt til stalden. Det hele blev betalt kontant.

Vi havde to heste. Far handlede sådan, at han om sommeren solgte en fire-årig og købte en plag på to år. Det kunne godt give nogle hundrede kroner. Da jeg blev så stor, at jeg skulle køre i marken, i begyndelsen kun med harve og tromle, holdt han op med handelen. Han turde ikke lade mig køre med usikre plage. Jeg var 9-10 år. Da jeg var otte år lærte jeg at malke. Det var jo vældig sjovt i begyndelsen, men da far opdagede, at jeg malkede køerne godt rene, blev det en pligt. Vi malkede tre gange om dagen, så jeg startede med at malke to køer om middagen. Senere blev det til mere. Vi havde korthornskøer, malkekorthorn - 10-12 stykker.

Vi havde også tid til at lege, mere tid, tror jeg, end mange andre børn fra landbruget den gang. Vi brugte fantasien. Legetøj havde vi ikke meget af. Jeg vil vove at påstå, at vi ikke havde for hundrede kroner tilsammen. Det var meget sjældent, jeg var ude at arbejde inden skoletid, og kun to gange i de 6 1/2 år, jeg gik i skole, har jeg forsømt på grund af arbejde. Der var ellers mange drenge - når de blev 12-13 år, så var de trætte af skolen. Når så læreren spurgte, hvorfor var du ikke i skole i går, sagde de: »A skulle være hjemme og hjælpe«. Det blev altid godkendt.

Da vi børn var små, havde vi som regel en nykonfirmeret pige som hushjælp. Hun skulle også hjælpe med malkning og spandevask, samt hjælpe med i marken, i roerne og om høsten. Mælken blev leveret til Solbjerg Andelsmejeri. Det blev oprettet i 1913 og nedlagt midt i tresserne. Vi havde ikke et særligt malkerum, jungerne stod ude på stenbroen, hvor de blev afhentet og afleveret af mælkekusken, altid en stedlig husmand med et par russerheste. Mælken blev kølet ned i et kar med vand. Vi fik skummetmælk og kærnemælk retur fra mejeriet, som proteinkilde til svinene. Kærnemælken brugte vi meget af i husholdningen både i maden og som drik.

Vi havde en brønd i et hjørne af gården. I begyndelsen trak vi vandet op i en spand med en vinde, det var et vældigt fremskridt, da vi fik en pumpe. Vandet kunne vi pumpe direkte ind i kostalden gennem et rør, så jog vi køerne ned til vanding to og to. Ungdyrene blev vandet med en spand. Ligeledes bar vi vandet til husholdningen ind i bryggerset, hvor det stod i en spand med en øse. Køerne fik et stort roefoder om vinteren, ja, det gjorde heste og grisesøer også. To trediedele af roerne var kårroer og resten runkelroer. Roerne blev, hvis vejret tillod det, i optagningstiden kørt hjem i nærheden af husene, så når vi kørte roer ind om vinteren, kørte far dem i møgbøren hen til stalden og hældte dem af. Så stod vi to børn og stak dem ind af et vindue, så de faldt ned i en tom svinesti.

Bæslingen var en mursten på kant, og køerne var bundet i reb eller lænke. Der var ingen fodergang i kostalden, roerne blev båret op til køerne i en ståltrådkurv. Da jeg blev så stor, at jeg skulle til at hjælpe med fodringen, fik vi en vippebør, så vi kunne køre op i båsen og vippe roerne af i krybben. Krybberne var kun en kant sat op af mursten med cementbund. Kraftfoderet fik de i kasser for at undgå spild. Køerne fik hele roer, og når de så skulle hugges i stykker til dem, der var i tandskift, kunne det næsten ikke undgås, at

der blev huller i krybbebunden. Far brugte meget kraftfoder, 75% bomuldsfrøkager og 25% soya-skrå samt lidt korn.

Det første jeg kan huske, trak vi vore køer hen til naboens tyr, senere da jeg blev så stor, at jeg kunne trække med køerne, begyndte vi at bruge bedre tyre. Jeg har trukket op til 6 km for at få en ko løbet. Det var ikke fremmende på mælkeydelsen, når en ko skulle gå 12 km en vinterdag. Vi var medlem af en kontrolforening, mest for fodringens skyld, det var ikke en elitebesætning, vi havde. Kontrolassistenten boede hos os, han kom først på eftermiddagen og rejste dagen efter over middag. Kvierne blev klippet om efteråret, ikke køerne. Vi striglede dyrene om vinteren, så vidt muligt hver dag.

Køerne kom altid tidligt på græs for at få et ordentligt stykke afgrasset. I begyndelsen var de kun ude kort tid, men efterhånden, som der blev mere bid i græsset - længere tid. De første år, jeg kan huske, kom de ud, så snart vi var færdige med morgenmalkningen, de stod på tøjr. Kl. ca. 7,30 blev de flyttet og kl. 9 trukket hjem igen. Vi havde to brønde i marken, hvor vi med en spand kunne trække vand op og hælde i et kar. Her vandede vi køerne på vej hjem. Ofte et stort problem for en dreng, når en eller flere var tyrevalg. Efter den til tider besværlige vanding kom køerne på stald og blev malket. Kl. 12,30 blev de trukket ud igen, flyttet et kvarter i tre og ind igen kl. fire. Kl. halvfem fik vi mellemmad, som vi kaldte det. Kl. 18,30 var det malketid igen.

Vi havde ikke så mange ungkreaturer. Som regel var der et par tyrekalve til fedning. Af kviekalve beholdt vi kun dem af de bedste køer, der var ikke foder og plads til så mange. Resten kom på slagteriet som spædkalve. Hestene og kvierne stod også på tøjr, altid på det dårligste græs, de skulle jo ikke give mælk. Alle dyrene var altid inde om natten, så vidste vi, hvor de var. Lidt længere hen på sommeren, når græsset blev for groft, blev heste og kvier tit sat på stald igen og køerne kom kun ud en gang om dagen. Så hentede vi no-

get af det grove græs hjem til staldfodring.

Efter høstet, vi havde altid meget hø, kom køerne ud igen, to gange om dagen. Nogle få rækker turnips havde vi også til brug i august måned, hvis det kneb lidt med græsset, men før den tid, først i juli, brugte vi også ofte grøn havre. Omkring 1. oktober blev køerne bundet ind, og vi begyndte at fodre med roetop, den skulle jo bruges frisk. Der var ikke noget, der hed ensilering eller ensilage.

Desuden havde vi 5-6 grisesøer, og de grise, der ikke var plads til at fede op blev solgt som torvegrise. Vi slagtede gris, når der blev lavvande i saltkarret. Vi havde to saltkar i kælderen, kan jeg huske. Et får fik vi også i saltkarret hvert efterår. Vi havde to får og slagtede det ældste hvert år og lagde et nyt til. På den måde blev de holdt unge. Kreaturer kan jeg ikke huske, vi har slagtet. Svinene blev leveret til Morsø Andelsslagteri. Det var en ældre mand, der kørte med et par små heste for en fjedervogn. Han kunne have max. 6 svin med og returfragt med tilbage, når det kunne passe. Der var 16-17 km til slagteriet, en lang rejse for svinene.

Høns havde vi også, ikke så mange, et halvt hundrede, vil jeg tro. Når vi havde en kurv æg med i Brugsen, kunne vi få den fyldt med varer hjem og penge til. Mor producerede selv kyllingerne. Hun havde tit en hel række rugehøns i et mørkt rum. Hver høne lå på 16 æg. Sådan en høne, der udmærkede sig som rugehøne, blev ofte gammel, selvom den ikke lagde så mange æg.

Vi havde to stive arbejdsvogne med løse fjæl, en fjedervogn med sæder og forlæder, samt en jumpe og en kane. Far var meget påpasselig med at få vognene smurt og holdt vedlige. Til høstet og høst kunne vi lave en vogn lang med høstlad, så vi kunne køre med store læs. Vi havde noget rideudstyr, far havde været trainkonstabel. Far udstillede aldrig dyr på skuer. Jeg havde aldrig været til dyrskue eller marked, før jeg blev voksen.

Markplanen var en 7-marks sædskifte: 1. + 2. med græs, 3.

grønjordshavre, 4. kårroer, 5. byg, 6. 1/2 runkelroer, 1/2 blandsæd: byg, havre, vikke, 7. udlægshavre. Far var altid hurtig til at skifte sædekornet ud med nye, højereydende sorter. Han skiftede også runkelroerne og de halve af kårroerne ud med fodersukkerroer, så snart de kom frem. Vi havde også altid et lille stykke med hvidkløverfrø i andetårsgræsmarken. Det havde næsten alle landbrug på Mors (Morsø Hvidkløver). Tæt ved gården var et lille stykke jord delt i tre lige store stykker. Et med roer, de første år turnips, senere fodersukkerroer, et med havre med udlæg, det blev slået som grøntfoder, det sidste med græs til småkalvene, en tyregal ko og til tider hestene.

Det var meget god jord og umuligt at færdes på i tøjvej om vinteren. Når vi havde roer liggende i en kule i marken, skulle vi gerne have dem kørt hjem i frostvej. Ligeledes skulle vi være påpasselige med at udnytte vinden til kværn og tærskværk. I 1921 fik vi elektricitet, dog kun lys. Vi havde en vindmølle til at trække kværn og tærskværk. Når det var blæsevej, skulle vi altid tærsk om vinteren, det var ikke altid lige spændende for os børn. Halmen blev ikke presset, så det gav en del arbejde. Vi var ikke kede af det, hvis vinden lagde sig, så møllen ikke kunne trække tærskværket.

Møddingen skulle også køres ud sidst på vinteren på en stubmark, der var skrælplojet og harvet godt igennem. Sidste gang vi harvede om efteråret, slæbte vi marken over med en vognfjæl, så det var jævnt der, hvor vi skulle køre, da vi jo kun kunne køre i frostvej. Vi ragede gødningen af i dynger, 6-7 stk. i hvert læs, så blev det spredt bagefter.

Der var også skelgrøfter, der skulle renses, og ofte drænledninger at se til. De gamle dræn var jo som regel med alt for små rør. Var der sne, skulle vi ud at rydde kommune- og amtsveje. Der var jo pligtkastning dengang. Vinteren 1929, en meget lang og streng vinter, var den første vinter, efter jeg var konfirmeret. Vi kastede sne næsten hver dag fra jul til sidst i marts. Til sidst kunne vi næsten

ikke komme af med sneen. Der var plads til mere og mere hver gang udgravningerne føg fulde. Sædekornet skulle også renses. Landboforeningerne havde en triørmaskine, medlemmerne kunne bruge. Der var en mand med, som så skulle have en dagløn. Maskinen hentede vi, når den var i nærheden, den næste, der skulle bruge den, hentede den så hos os.

Forårsarbejdet begyndte gerne med nedpløjningen af staldgødningen. Det skete så tidligt som muligt, så jorden kunne få lidt frost for at skørne den. Til pløjning havde vi kun en enfuret plov. En gammel Morsø svingplov med lang muldfjæl. Først skulle jorden fældes. På den svære jord brugte de fleste en agerslæbe, d.v.s. en ramme af bjælker med harvetænder i den forreste og et stykke fladjern i den bagerste bjælke. Et billigt og meget effektivt redskab. For det meste havde vi en kasse anbragt midt på. Den kunne vi så fylde jord eller sten i for at gøre den tungere. Så blev jorden harvet med en sæddækker, først en gang på langs og dernæst en krydsharvning. På den måde kom vi over marken tre gange i tre forskellige retninger.

Kornet blev sået med radsåmaskine, den var vi fælles om med min morbror. Efter såningen blev jorden tromlet med en tromle med træbom, en glat tromle. Lige før kornets fremspiring blev der sået udlæg, det gjorde far med hånden. Frøet blev harvet ned med en krydsharvning. Den samme behandling fik alle kornmarkerne. Efter det blev de tromlet en sidste gang, så marken lå pæn og glat til høst. Vi har ingen muldvarpe på Mors. Roerne blev sået med en såkaldt avancemaskine - en torækket såmaskine, der kunne laves om til radrenser. Staldgødningen blev brugt til roerne og den halve udlægsmark, der ikke havde været roer i året før. Al jorden fik ajle hvert år, nogle marker kunne der endda blive til to gange. Kunstgødning brugte vi ikke meget af på grund af det meget store husdyrhold. Roemarkerne fik lidt kvælstofgødning efter udtyndingen og græsmarkerne efter slæt, hvis ikke der kom en regnvejr-

dag, så ajlevognen kunne komme ud.

Når vi var færdige med forårsarbejdet i marken, blev staldene kalket indvendig og eventuelle småskader i vægge og gulve repareret. En meget stor køkkenhave hørte også med. Den gav en masse arbejde, næsten fra 1. april til november. Mor avlede selv alt hvad vi brugte i husholdningen, og vi spiste meget med grøntsager, deri indgik også kårroer (Nordens citron). Bær og frugt havde vi også rigeligt af, af alle sorter. Da vi ikke havde så gode opbevaringsmuligheder, blev æblerne lagt i kule ligesom kartoflerne. En udmærket løsning.

En mark fik kalk hvert år. Kalken hentede vi i en kalkgrav 6-7 km borte, og lagde den i en dyng, der så blev spredt ud efter høst. Det var også et stykke arbejde, der skulle laves mellem forårsarbejdet i marken og roeuttyndingen. Roerne gav meget arbejde, de blev radrenset mindst fem gange og luget med roejern tre gange. Vi børn var kun 6-7 år, når vi begyndte. Far hakkede roerne ud i buske, så måtte vi kravle og udtynde med fingrene. Min to år yngre bror skulle forsøge, da han var fem år, men han blev hurtigt sendt hjem igen. Vi fik penge for arbejdet i roerne, vi fik pr. række. Der var rækker, der var så lange, at vi fik 20 ører, det var mange penge den gang.

I første-års græsmarken lavde vi altid første slæt til hø, der var masser af rødkløver i blandingen. Vi havde ikke selv slåmaskine de første år, men så byttede far med en af naboerne, de kom og slog græsset, så sendte han et eller to af børnene hen i deres roer. Godt for alle parter. Det første jeg kan huske, blev høet sat i stak, men senere fik vi stativer at sætte det op på, så behøvede det ikke at ligge så længe.

Kornhøsten kom vi altid ret let hen over, der var jo ikke så store arealer, og far var god til at tilrettelægge arbejdet og udnytte høstvejret. Da vi børn var mindre, havde vi en daglejer, når vi kørte korn ind. I 1923 fik vi selvbinder i fællesskab med min morbroder. Indtil da havde vi brugt en aflæg-

Gården i Sundby, kaldet »Dragnæshage«. Stuehuset blev bygget i 1928.

ger. De fleste år kunne lader og lofter rumme det hele, men enkelte år havde vi stak. Lige efter høst var der ikke megen plads til tærskning, det skulle vi fodre os til. Høstgilde havde vi ikke meget af. Den dag, vi blev færdige med mejningen, kom mor ud i marken med æbleskiver, og den dag vi var færdige med indkørslen, fik vi en bedre middag til aften. Den aften skulle vi også passe på, at naboerne ikke kom og tog vores kaffekande og gemte den eller lavede andet sjov.

Så snart vi var færdige med høsten, blev markerne skrælplojet og trukket over med en let harve, så furerne blev jævnet ud og frøukrudtet kunne spire. Tidslerne blev også skåret over ved skrælplojningen. Vore marker var forholdsvis rene for ukrudt, fremfor vore naboers. Det ukrudt, jeg mest husker, var tidsler og agerkål. Kvik (Senegræs) havde vi ikke spor af. Vi havde altid grovfoder nok, både roer, halm og hø, men havde ret store indkøb af korn og kraftfoder. Hvidkløver-

frøet, som vi selv avlede, kunne betale det græs- og roefrø, vi skulle købe.

Mit barndomshjem var nøjsomt, der blev ikke brugt penge til noget unødigt. Efterhånden fik mine forældre oparbejdet en sund økonomi. De gik hjemme og passede bedriften, deltog ikke så meget i det offentlige liv. Dog sad min far i menighedsrådet i mange år. Mor og far gik ret flittigt i kirke. De hældede nærmest i grundtvigsk retning. Far var også i bestyrelsen i brugsen og forsamlingshuset. En overgang var mor i værgerådet.

Alle vore dagligvarer blev købt i brugsen, også træsko. Gummistøvler havde vi ikke, før vi blev konfirmeret, heller ikke cykel. Vi kunne køre på mors eller fars cykel, når vi ikke havde tid til at gå. Vi gik altid til skole, der var lige godt 1 km. Mine forældre var meget interesserede i skolen. Især var mor interesseret i, hvad vi havde arbejdet med, når vi kom hjem fra skole. Så sammenlignede hun med sin egen skolegang.

Vi havde hyggelige aftener hjemme, mest med højtlesning. Det var mor, der startede med det, da vi var små. Hun kunne godt strikke strømper og læse højt samtidigt. Da vi blev større skiftedes vi til højtlesningen. En god form for opdragelse. Vi lærte at læse højt, foredrage en tekst korrekt og flydende, samt ikke genere os for lidt optræden. Vi blev måske nok opdraget i lidt for stramme tøjler, i hvert fald efter nutidens målestok. Men alligevel så frit, at vi, når vi kom hjemmefra kunne træffe vore beslutninger selv. Blev der problemer, var vore forældre altid parat med råd og dåd.

Da jeg var 16 år, blev min næste bror konfirmeret, så kunne jeg jo undværes hjemme. Jeg fik plads som enekarl på en gård lidt større end mit hjem. Der var jeg i to år. Det var rare mennesker, men ikke en særlig lærerig plads. Ejendommen blev drevet nær lignende mit hjem, dog drev han ikke slet så hårdt på som min far. Husene var også bygget i et krumt sted. Her var dog den fordel, at der var ind-

lagt vand. I en bakkeskråning, ca. 100 meter fra gården, var et væld så højt oppe, at det lå højere end tagryggen på bygningerne. Der var sat et par brøndrør ned over vældet, og lagt en rørledning ned i husene. Godt og billigt. Jeg fik 450 kr. for det første år, 300 kr. for sommeren og 150 kr. for vinteren. Frihed var der heller ikke meget af, kun hveranden søndag eftermiddag, og ingen ferie, hverken jul eller påske. Karlekammeret var ude i hestestalden, nogle rå brædder skilte min seng fra hestestalden. En meget utæt brædevæg - når hestene pissede mod væggen, kunne det løbe ned på den anden side inde hos mig. Det var et meget lille kammer med stengulv, kun lige plads til en seng og et klædeskab, jeg havde med, samt en stol - der var intet bord, det var der heller ikke plads til. Alt mit tøj lugtede af hest, men det var ikke så ualmindeligt dengang.

Datteren på gården, deres eneste barn, havde været på Ollerup Gymnasikhøjskole. Da hun kom hjem, skulle hun lede gymnastik og folkedans. Det var dog kun pigegymnastikken, hun ledede. Jeg gik også til gymnastik, dog med en mandlig leder. Folkedansen var jeg også med til, og aftenen før dansede vi rundt om dagligstuebordet. Jeg skulle have de nye danse grundigt lært, så jeg kunne være med til at demonstrere dem.

Efter to år i denne plads var jeg hjemme i et år. Så tog jeg plads på »Eltanggård« som forkarl. En gård på 160 tdr. land, 6 km fra Kolding. Vi var tre faste karle, en gift fodermester og et par daglejere det meste af tiden. Det var i 1934, jeg var 19 år dengang. En søndag den sommer var jeg til møde på Skamlingsbanken. Det var Det unge Grænseværn, der kaldte til samling, og der kom over 30.000. Jeg kan ikke huske navnene på foredragsholderne, men en del af emnerne sidder fast. Der blev manet til værn om danskheden og samtidig lød meget kritiske og ængstelige røster om Hitlers Nazityskland. Det gjorde et stort indtryk på mig.

Jeg rejste derfra til november og var hjemme i 1 1/2 år. Derefter

havde jeg plads som forkarl på en gård i hjemsoget. Det var ikke meningen, at jeg ville have haft den plads, men han overlistede mig. Jeg havde sagt nej. »Du kan da altid forlange, hvad du skal have i løn«, sagde gårdmanden. Så forlangte jeg så meget, at jeg var helt sikker på at blive fri, men han slog til. Jeg fik ingen medynk, min mor lo ad mig. Nå, jeg måtte bide i det sure æble, som slet ikke var så surt endda. Jeg tjente da så mange penge, at det kunne betale mit landbrugsskoleophold den følgende vinter på Lyngby Landboskole. Det var et fem måneders kursus, som jeg syntes, jeg havde stort udbytte af. Det var dygtige, entusiastiske lærere, og efter mine kun 6 1/2 års skolegang havde jeg jo mange huller at fylde ud. Efter en god vinter fik jeg 1. april plads som forkarl hos en nabo derhjemme. Han var ungarl og meget i byen, så det var en meget selvstændig plads.

Første november skiftede jeg plads igen og blev bestyrer på en lille gård på 50 tdr. land på Sydmons. Det var hos en enke, min mors kusine, jeg var der i fire år, indtil hendes søn havde været ude i andre pladser og på højskole. Der fik jeg brug for, hvad jeg havde lært i de forrige pladser, hjemme og på landbrugsskolen. Pladsen var fuldstændig fri, jeg kunne lægge arbejdet tilrette, som jeg ville. Afgrødevalg, fodring og handel med dyr og korn blandede konen sig ikke i. Det var et alsidigt brug med 4-5 heste, 14 køer, malkekorthorn med en ret høj ydelse.

I 1938 dannedes kvægavlsforeningen for korthorn på Mors med insemination for øje. En del af de små lokale kvægavlsforeninger sluttede sig sammen, købte en god tyr, ansatte en dyrlæge og en revolution var startet. Gården havde egen tyr, men begyndte straks at få de bedste køer insemineret. Året efter alle køerne og en del af kvierne. Til sidst solgte vi vores egen tyr til en nabo, der ikke ville være med på sådan noget moderne skidt. I 1939 startede R.D.M. og S.D.M. en forening sammen, og så var det slut med de små kvægavlsforeninger.

De to foreninger kørte parallelt i flere år, men til sidst sammensluttedes de til Morsø Kvægavlsforening. Senere kom D.R.K., dansk rødbrøget malkekvæg og jersey også med.

Søer og fedesvin var der også. Jeg kan ikke huske, hvor mange fedesvin vi leverede om året, men der var svinekort, så produktionen var afhængig af, hvor mange vi kunne få i kvartalet. Tildelingen af svinekort var følgende: Vi fik, såvidt jeg husker, forlods 7 i kvartalet, så fik vi nogle efter grundskyld, nogle efter hvor stor produktionen havde været før og endelig efter mælkeleverance. Dengang var proteinkilden til svin jo returmælken fra mejeriet, 3-4 liter pr. gris pr. dag. Ordningen fungerede udmærket, noget i lighed med mælkekvoten i dag. Den holdt op med den tyske besættelse. Nazisterne kunne bruge alt det, landmændene kunne producere og hjemmemarkedet ikke aftog. Det var 1. november 1937, jeg begyndte i min nye plads, og der var et par gode år, inden Den anden Verdenskrig begyndte. Priserne var i opgang, mest måske på grund af tyskernes oprustning. De købte heste, korn og havde sat importen af store, fede slagtede svin og levende søer op.

Jeg deltog meget i ungdomsarbejde, hvor gymnastikken havde min største interesse, og jeg blev ret hurtigt formand i Gymnastikforeningen, og som sådan kom jeg i kontakt med unge mennesker også udenfor landbruget. Hitler huserede stadig, og vi unge på landet blev mere og mere frustrerede og rasende over den hårdhændede måde, hvorpå jøderne blev forfulgt. På landbrugsskolen var der to jøder, som var flygtet for nazisterne. Den ene var ikke til at slå et ord ud af, men den anden havde jeg nogle samtaler med. Der kom nogle grusomme ting frem, skønt han prøvede at slå det hen som noget, der ikke kunne interessere os. De var begge dygtige og interesserede. Da de havde været i Danmark i godt to år, talte og forstod de godt dansk. Den ene havde lidt kendskab til landbrug, den anden ikke, han havde studeret nationaløkonomi i sit hjemland.

Radrensning på »Dragnæshage« i Sundby ca. 1928-29.

Fra venstre: Søren Nielsen, Tage Nielsen, Gerda Nielsen, Henning Nielsen og Frede Nielsen.

Stalins handel med Hitler om Polen og hans indlemmelse af de baltiske stater samt vinterkrigen mod Finland fik vores kærlighed til Sovjet til at kunne ligge på en meget lille plads. Finland søgte hjælp til landbruget, da alle deres unge mænd var i hæren. Jeg meldte mig, men våbenstilstanden kom lige, da jeg skulle af sted. Det var i vinteren 1940, den første af de tre fimbulvintre med megen frost og sne. Vi havde meget besvær med at køre roer ind og holde dem optøet. Det var også meget koldt i laden, når vi tærskede. På grund af kulden måtte vi holde portene lukkede, og støvet var så tæt, at vi næsten ikke kunne se hinanden. Meget usundt.

Den 7. april 1940 havde vi haft tøvejr et stykke tid. Der var meget store isskruninger ved stranden på vestsiden af Mors, helt oppe på

8-10 meter. To dage efter kom så den 9. april. Der var tåge næsten til middag den dag, men vi kunne høre flyvemaskinerne lige fra morgenstunden. Først lige før middag kunne vi skimte de første. Jeg kan huske, at jeg græd af harme og skam og var fuld af beundring for Norges heltedige kamp. Nå, vi måtte jo indordne os under de nye forhold med indskrænkninger og restriktioner. Da der blev lukket for import af kunstgødning og proteinfoder, gik produktionen meget ned. Det gjorde heller ikke så meget, så blev der jo mindre til nazisterne.

I efteråret 1940 var jeg på et månedskursus på Snoghøj Gymnastikhøjskole, og derefter ledede jeg gymnastik i vor hjemlige forening plus en naboforening. Vi fik endnu en meget lang og streng vinter. Det var dengang, vi havde

pligtsnekastning, så sammen med alt det andet ekstra arbejde, der var i landbruget grundet frost og sne, var det en meget travl vinter. Der var afleveringspligt for alt brødkorn, og desuden skulle gårdene levere korn til en kornpulje efter grundskyld. Priserne var meget små, brødkornet kostede 27-28 kr. pr. td., foderkornet 24 kr. Husmænd under en vis grundskyld, hønserier og svineavlscentre kunne få tildelingskorn til priser, der lå et par kroner højere. Korn, der blev handlet derudover, kaldtes frihandelskorn og kunne komme op i 70 kr. og derover pr. td.

Sommeren 1941 blev en meget tør sommer. Sammen med den ringe gødskning betød tørken en lille avl, og de der havde afleveringspligt kunne tage forbehold. Så skulle vi have kontrol på, når vi tærskede. Det var som regel en

husmand i nabolaget, der gerne ville tjene en skilling. Som regel var han til at snakke med, så den kontrol var ikke meget bevendt.

Til november skulle sønnen hjem og overtage gården, så jeg måtte se mig om efter en anden plads. Nu vil jeg lige indskyde, at der efterhånden var blevet lidt mere frihed (fritid) også for landboudommen. Der blev lovbe-falet ferie, dog ikke så meget som nu. Men før den tid tog jeg altid det forbehold, når jeg blev fæstet, at jeg ville have en uges sommer-ferie. Den brugte jeg så til at cykle landet rundt, alene eller sammen med en eller flere kammerater. Der var ikke så megen hurtig trafik dengang.

En af mine kammerater, der var med på ferie to gange, var bager-svend. Han havde lært håndvær-ket i et bageri i Fårup, en sta-tionsby mellem Randers og Ho-bro. Her havde de en pige, der hjalp til både i huset og butikken. Hun var fra en gård i nærheden, og når han besøgte sin gamle lære-plads, kikkede han gerne ind for at se, om hun var hjemme. Det var en god plads der, mente han. Jeg var ikke særlig interesseret, da der var nogle voksne sønner, der skif-tedes til at være hjemme og be-styre gården. Nå, min kammerat ringede alligevel til pigen, uden jeg vidste det. Nogle dage efter fik jeg et lille pænt brev fra hende, hun skrev på sin mors vegne. Hun skrev, at de gerne ville have en æl-dre, solid karl, da hun syntes, at hendes sønner var lidt for vidtløf-tige. De var ikke så gamle, da de-res far døde. Det var en forkarl, de manglede, så det var ikke lige mig. Jeg viste min kammerat brevet, og han sagde straks: »Ta' pladsen, det er et godt hjem«. Nå, jeg ringede til Læsten, vi blev enige og jeg stil-lede 1. november.

Det var en gård på 80 tdr. land flad mark, letmuldet, og noget eng. Bygningerne var nybyggede efter brand. Gården blev drevet noget gammeldags uden pres no-gen steder. Konen var bange for ikke at kunne betale enhver sit kontant. En god skik. Besætning-gen blev sat ud på grund af kvæg-tuberkulose (Mors var færdig med udrensningen på den tid) og en ny

»Mosegaard« ved Erslev set fra luften, 1978.

besætning sat ind. Dog ikke så mange køer. På grund af den min-dre besætning kunne der sælges halm, som der var mangel på efter den tørre sommer i 1941. Halmen kostede 25 øre pr. kg., hvilket var 1 øre mere end det korn, der skulle tvangsafleveres.

Det blev endnu en streng vinter med en masse sne og derfor sne-kastning meget af tiden. Den 25. januar 1942 blev den koldeste dag, jeg har oplevet, en hylende storm og 31 grader minus. Som vinteren gik, opdagede datteren i huset, Grethe og jeg, at vi godt kunne lide hinanden, og vi blev enige om at leve resten af livet sammen. En af sønnerne kom hjem fra land-brugsskole 1. april, så kunne jeg undværes. Vi købte en ejendom i Sundby på Mors på godt 20 tdr. land god jord, men meget bakket.

Der var dårlige ikke vedlige-holdte huse, udhusene med hullet stråtag. En del var pillet af og brugt til foder til to heste og fem køer, alle så udmagrede, at der kun lige akkurat var liv i dem. Ejendommen overtog vi 1. maj 1942 til en pris af 45.500 kr. og vi blev gift hen på sommeren. Jeg havde sparet knap 7000 kr. op, min kone havde ingen opsparing, men noget udstyr. Vi fik et lån i den stedlige sparekasse med kau-tion af min far og svigermor. Min kones helbed var ikke så godt,

men hun havde energi for to og var derfor ofte overanstrengt. Til at arbejde ude i bedriften havde hun ikke kræfter, men der var også mere end nok i hus og have. I sommeren 1943 fik vi en datter, Ellen.

Maskiner og redskaber var der ikke meget af. Der var en 5 Hk. elmotor og en lille dårlig pig-tærskemaskine. Til markarbejdet en gammel svingplov, en let harve (vi kaldte den dansk harve), en tungere vi kaldte sæddækker samt en ukrudtsharve. Så var der en 11-rækker radsåmaskine og en græs-slåmaskine. Den var der lidt tilbe-hør til, så vi kunne bruge den til at høste korn med. Det gjorde vi det første år. Året efter købte vi sam-men med en nabo en gammel selv-binder. Kobesætningen bestod af små spidse sortbrogede køer, der passede godt i størrelse til de små båse. Stalden var uden fodergang og krybbe, kun en fjæl på kant, og en meget smal midtergang.

Stuehuset var nogenlunde so-lidt med nye vinduer, men ellers meget dårlig vedligeholdet. Med små midler og meget arbejde fik Grethe det til at se hyggeligt vel-havende ud. F.eks. kom manden, vi købte ejendommen af, indenfor en månedstid efter, vi var blevet gift. Han spurgte Grethe, om hun havde fået nyt gulv i køkkenet. Det var meget fine, gamle brede

gulvbrædder, der lå der. Han havde ikke set dem i mange år, de havde været helt dækket af gammelt fernis og snavs. Efterhånden fik vi mere besætning af både kreaturer, svin og høns, og vi fik en dreng til hjælp, til tider en, der gik i skole, men oftest en, der var konfirmeret.

Det sidste krigsår blev jeg også en del involveret i frihedskampen. Vi havde folk, der var gået under jorden, nogen som skulle skjule sig for besættelsesmagten. En del våben og ammunition havde vi også lagret op, da jeg var medlem af en modtagergruppe, der fik våbnene nedkastet fra engelske fly. Til sidst fik vi det stuvet sammen på loftet i Sundby Mors kirke. Der var mange tons til sidst. Natten mellem 3. og 4. maj sad vi oppe på kirkeloftet og delte våben og ammunition ud hele natten. Vi troede ikke, vi ville komme så let om ved nazisternes kapitulation, men var forberedt på kamp. De første par måneder havde vi en del vagttjeneste ved flygtninge-lejrene og depoterne i Thisted. Der var en lille højtidelighed, da vi overdrog det til de danske soldater. Lige efter at vi havde hørt frihedsbudskabet i radioen fra London, kom der bud efter mig. Vi skulle overtage vagten over Vilsundbroen, men det blev først dagen efter, at det skete. Og det skete uden dramatik, tyskerne græd af glæde, nu kunne de komme hjem. I december 1945 fik vi en søn, Claus.

I 1946 købte jeg nogle jerseykvier, de passede bedre til båsene, da de sortbrogede var blevet for store. Foråret 1947 dannede vi en jerseyafdeling under Morsø Kvægavlsforening. Sammen med en anden med nogle jerseykøer, satte jeg en annonce i avisen, om at interesserede kunne møde en bestemt dato på en restaurant i Nykøbing. Der var stor interesse og der mødte mange flere op end vi havde regnet med. Vi fik lavet et udvalg, som skulle prøve at tegne så mange køer, at vi havde grundlag for indkøb af en tyr. Penge havde vi ingen af, så bestyrelsen kautionerede for et banklån. Vi drog til Fyn sammen med vores kvægavlskonsulent og fik

købt en gammel foreningstyr med nogle gode døtre. Den døde imidlertid efter tre måneders forløb. Så måtte vi afsted igen, fandt en god tyr og øgede vores gæld. Nå, det kom i god gænge, jerseyafdelingen blev stor og økonomisk velfunderet.

Efterhånden fik vi nogle bedre markredskaber og en hest mere. Husene blev tækket, men igen med strå, da det var umuligt at få andet materiale dengang. Besætningen var kommet op på 12 malkekøer plus opdræt, mest jersey. Vi var også blevet medlem af kontrolforeningen. Under krigen og de første år efter kneb det med at få kunstgødning og kraftfoder nok. Fiskemel og sildemel var ikke rationeret. Jeg lærte køerne at æde 2-3 kg om dagen, så vi havde en ret pæn ydelse, selv dengang. Vi fik også anskaffet os nogle får og en ældre kone i nabolaget kunne spinde, så havde vi garn til sokker og trøjer. Hvedemel og kartoffelmel lavede vi også selv, skønt det var forbudt, men det var der jo så meget, der var dengang.

I sommeren 1947 fik Grethe, min kone, et nervesammenbrud, hun gik helt ned med flaget. Det var en reaktion på det pres, hun var udsat for under besættelsen. Være vært for »folk under jorden« og mange gange ligge ene om natten og være bange for, hvad jeg var ude i. Jeg tænkte ikke så meget over det, mens det stod på, hun var god til at beherske sig og undertrykke sin angst. Vi blev nødt til at sælge ejendommen. Så flyttede vi ind hos min svigermor, hun havde i mellemtiden solgt gården og købt et hus i Nr. Kongerslev i Himmerland. Der boede vi i 1 1/2 år, mens Grethe kom nogenlunde til kræfter igen. I foråret 1950 købte vi så en gård i Daugbjerg mellem Viborg og Holstebro, en sandet hedegård på 140 tdr. land, hvoraf de 40 stadig var hede.

Gården i Daugbjerg drev vi indtil 1972, hvor vi solgte og flyttede til Mors igen. Vi købte en gård på 58 ha., halv eng og halv agermark, god jord, en rigtig kvæggård. Gården var tom, og vi tog besætning og maskiner med. Stuehuset var nyrestaureret, men udhusene var

små og utidssvarende. Ved hjælp af alle tre drenge fik vi det lavet om og byggede et halvtag til, så vi kunne have godt 50 malkekøer plus kvier og kalve. I 1977 byggede vi ny stald og lade. En fodersengestald til 80 køer med malkestald, den gamle stald blev lavet om til ungvæg. I 1978 overtog børnene gården. Ved fornuftige dispositioner og hårdt arbejde klarede de kriseårene først i firserne.

Der har været skiftende vilkår for de forskellige generationer. Min bedstefar lod sig slå ud af krisen i 1880'erne. Måske han ikke har været stærk nok, måske har fødegården været for dyr, de var mange søskende. Næste generation, mine forældre, købte ejendommen umiddelbart før Første Verdenskrig, og de udnyttede prisstigningerne, som fulgte af krigen så godt, at de sad næsten gældfri, da depressionen først i trediverne kom. Næste generation igen, min kone og jeg, købte ejendom midt under besættelsen. Vi begik den fejl at købe en ejendom, der var slidt helt ned. Det blev meget dyrt, inden der var løbende indtægter. Vi klarede det uden at øge gælden, ved sejt arbejde og stram økonomi. Den sidste generation indtil nu, de fire børn har alle klaret sig fint. De har haft det bedre end tidligere slægtled, men de har også udnyttet mulighederne og ikke været bange for slid og sparerunde.

De unge landbofamilier er meget dygtige og bevidste om deres situation, fagligt, økonomisk og socialt. Det skal de også være, ellers går de ned, økonomisk eller mentalt, ofte begge dele. Det hårdeste arbejde, slid på kroppen, er passé. Vi ser ikke så mange nedslidte kroppe som før, men jeg tror, der er flere dårlige rygge end tidligere. Musklerne bliver ikke trænet op, og den siddende stilling på en rystende og hoppende traktor er en ret hård belastning for ryggen. En gammel landmand kan blive helt nostalgisk ved erindringen om en forårsdag bag et par raske heste, hvor man kunne høre lærken og viben plus mange andre fugle, afhængig af om naboskabet var skov eller strand.

Søndagsskole i Ejerslev Missionshus, ca. 1915.

Konfirmandhold i Erslev. Kan nogen hjælpe Morsø lokalhistoriske Arkiv med navne?

Lægeboligen, Nygade 8

Af Sven W. Topp

De første egentlige læger i købstæderne var distriktskirurgerne, som begyndte at dukke op omkring 1700-tallets midte. I 1787 blev Viborg Fysikat således delt i fire distrikter, nemlig Viborg, Skive, Nykøbing og Thisted, og en distriktskirurg ansat hvert sted. I Nykøbing var distriktskirurgen enelæge frem til 1803, hvor en praktiserende læge nedsatte sig, nemlig H.M. Randrup, der senere blev stiftsfysikus i Viborg og derefter i Ribe. I årene 1810-34 og 1844-54 drev henholdsvis J.S. Ny-

holm og Fritz Sannom praksis i Nykøbing, og fra 1834-40 var tillige senere distriktslæge J. E. Nyrop praktiserende her. Endelig var Emil Hennings, der senere blev praktiserende læge i Thisted, i årene 1851-1860 virksom i praksis i Nykøbing.

1. maj 1860 nedsatte læge Ove Ludvig Møller (1834-1909, medicinsk eksamen 1858) sig i Nykøbing. Det er ikke opklaret, hvor han boede frem til 1876, men i 1875 købte han en grund i Nygade af købmand Fred. Wøller og op-

førte her året efter et 26 alen langt hus med kvist og et 18 alen langt sidehus (mtr. nr. 120b). Dette hus er det nuværende dommerkontor, fraregnet mellembygningen hen mod den nuværende lægebolig. I 1878 solgte Møller dette hus til den nytiltrådte herredsfoged F. Vestergaard for 18.000 kr. og købte istedet nabogrunden mod nordvest. Her opførte han i sommeren 1878 den nuværende lægebolig, ifølge brandtaksationen 22 alen lang, samt et sidehus på 9 x 9 1/4 alen til vaskerum og tørvehus.

Nygade set mod Rådhusørvet og Svaneapoteket. Det første hus på venstre hånd er nr. 8 - lægehuset. I gavlvinduet ses bygherren læge Møller og hans hustru Doris Gottliebne. Den tredje person er antagelig deres datter. Billedet er fotograferet 1878-80. Bygningen blev senere forlænget. Møller havde tidligere opført huset med kvisten midt i billedet og solgt det til herredsfogeden. Det er det nuværende dommerkontor.

Dette hus repræsenterer den nuværende bygning fra sydøstenden til og med den nuværende fordør mod gaden.

Dr. Møller var efter tidens forhold en særdeles dygtig læge, der udover at passe sin praksis også fra 1871, hvor Nykøbing Sygehus blev oprettet, havde en stor del af sit arbejde der. I 1879 udbrød en ret heftig avispolemik mellem distriktlæge Nyrop og læge Møller angående en patient, som de begge havde tilset. Patienten døde, og Nyrop hævdede, at Møller havde forgivet hende med opium! Obduktionen gav dog oprejsning til Møller, som fik mange sympatitilkendegivelser i form af læserebreve i avisen. Efter at dette havde stået på i nogen tid, indrykkede Møller et insertat i avisen, hvor han frabad sig yderligere offentlig tak. Herefter faldt der ro om sagen.

Herudover fik han tid til at besvare universitetets prisopgave i 1872 og at skrive doktordisputats, som han forsvarede i februar 1880, dens emne var »Gastrotomien« (operativ åbning af mavesækken). Herefter var vejen banet til et større embede, og 30. september 1880 forlod dr. Møller Nykøbing. Ved hans bortrejse forærede Håndværkssvendenes Sygekasse, hvis læge han havde været, ham en ægte sølvpokal, forgyldt indvendig, og sygekassens medlemmer ledsagede ham og hans familie til dampskibet med fane og musik. Møller installerede familien i København og drog på et halvt års studierejse til Wien, Prag og Dresden. Atter hjemkommen blev han stiftsfysikus for Aalborg og Hjørring Amter. Dette embede beklædte han til sin død i 1909.

Møllers efterfølger i Nykøbing blev Andreas Boeg (1846-1935, med. ex. 1880). Han drev praksis fra oktober 1880 til marts 1889, og om ham skriver hans søn, landsdommer Nic. Boeg i bogen »Min far var læge« (Kbh, 1965), hvortil særligt interesserede henvises. Boeg blev ret sent læge, idet han først næsten havde gjort jurastudiet færdigt. Faget var på den tid imidlertid meget formelt, så Boeg brød af og kastede sig i stedet med ildhu over det medicinske

studium. I Boegs tid foretoges om- og tilbygning af lægeboligen. Huset blev forlænget med 3 fag mod nordvest, og i tilbygningen blev der bl.a. installeret et stort forsænket badekar og opsat porcelænskakkelovne fra svogerens fabrik i Dresden. Andreas Boeg rådede også over det sidste nye, nemlig en elektrisermaskine, der anvendtes til »elektrisk« behandling af forskellige lidelser. Efter at Boeg havde forladt Nykøbing, studerede han først øjensygdomme i København og blev derefter fysikus for Færøerne med bolig i Thorshavn. Efter 10 år deroppe, hvor han fik tid til at skrive disputats om lungeftisens ætiologi (årsagerne til lungetuberkulose), blev Boeg landfysikus på Sjælland med bolig i Næstved frem til afskeden i 1915.

Den næste læge i Nygade 8 hed Erik Groth (1857-1895, med. ex. 1884). Efter et femårigt ophold i praksis i Uby ved Kalundborg kom han til Nykøbing i april 1889. Der findes stadig en del gamle arkivalier (journal- og regnskabsprotokoller), bl.a. Groths journalbog over landpatienter 1889-95. Bogen er meget minutiøst ført, diagnostikken omhyggelig og behandlingen i reglen succesfuld. Landpatienterne kom fra hele øen, enkelte endda fra Salling og Fur. Groth døde kun 38 år gammel, midt i sit virke, af skarlagensfeber.

I forbindelse med Groths dødsfald benyttede Aage Ingerslev (1865-1936, med. ex. 1893) sig af lejligheden til at rykke til Nykøbing fra Øster Jølby, hvor han havde nedsat sig i praksis to måneder tidligere. Ingerslev, der var opvokset i Skive, var ungkarl og blev i byen til 1898. Han var herefter i to år kandidat ved Københavns Kommunehospital og blev derefter sygehuslæge i Hals frem til 1908 og siden i Frederikshavn. I 1901 giftede han sig med en datter af den navnkundige overlæge ved Holstebro Sygehus, C.A. Dethlefsen. Blandt arkivalierne findes også et brev fra maj 1899, skrevet til Ingerslev af efterfølgeren, Sophus Hansen. Denne skriver her om sin situation: »Praxis gaar ellers ret godt, men kan næppe

Ove Ludvig Møller (1834-1909), praktiserende læge i Nykøbing fra 1860 til 1880.

komme højere op end 5000 Kr., - i denne Tid er her ikke noget videre« - og lidt senere i brevet: »De befinder Dem vel ellers godt i Kjøbenhavn og faar set en hel Del nyt, - her bliver man staaende paa det Lidet, man kan«.

Sophus Hansen (1867-1952, med. ex. 1895) kom til Nykøbing efter to år i praksis i Skibby på Hornsherred. Da Nykøbing Sygehus blev oprettet, blev det vedtægtsmæssigt fastlagt, at distriktlægen havde overopsynet med patienterne, men de enkelte praktiserende læger havde også ret til selv at behandle og tilse deres patienter på sygehuset. Tilstandene blev i den henseende noget kaotiske efter distriktlæge Faartofts afgang som sygehuslæge i 1909. Antallet af praktiserende læger på øen var efterhånden kommet op på otte, og der savnedes meget en fast styring af det lægelige tilsyn på sygehuset. Sophus Hansen kom således på en uriaspost, da han, foruden at drive sin praksis, i årene fra 1910 også overtog posten som sygehuslæge. I 1917 gik det helt galt, da der ydermere udbrød en tyfus-epidemi i byen med stort pres på sygehusets epidemiafdeling til følge. Alle klager over sygehusets for-

hold rettedes da med urette mod dr. Hansens person. Efterhånden blev det så broget, at han opgav sit virke i Nykøbing - efter det sidste notat i regnskabsbogen 17. oktober 1917 har han skrevet det sigende ord »finis« med store bogstaver. Han trak sig i godt to år ud af lægegerningen, tog navneforandring til Harbing og giftede sig. Først i 1920 genoptog han sin metier som praktiserende læge, først i Troense, siden i Give og sluttelig i Arden i Himmerland.

Føromtalte distriktslæge Faartoft, der havde afgivet sygehuslægejobbet til Sophus Hansen, havde på samme tidspunkt afhændet sin praksis til en anden læge, og Faartoft fortsatte herefter frem til 1915 udelukkende som embedslæge. Lægen, der overtog hans praksis, var Carl de Fine Olivarius (1879-1963, med. ex. 1905), søn af provsten i Solbjerg. Han opslugt sit domicil i Nygade 4 som næsten

nabo til dr. Hansen (hjørneejendommen, husnumrene er siden ændret). Da denne rejste i 1917, overtog dr. Olivarius hans hus og praksis. Olivarius havde også i årene frem til 1922 talrige vikariater for sygehuslæge McDougall, der efter Hansens afrejse blev ansat af Nykøbing købstad og Thisted Amt med sygehuset som eneste virkefelt, og hermed var forholdene dér kommet i faste rammer. Olivarius, der var en særdeles afholdt læge, fortsatte sin praksis i Nygade 8 frem til februar 1948.

Efterfølgerne var et lægeægteskab, Erik og Else Als (hhv. 1907-50 og 1915-93, begge cand.med. fra 1947). De kom fra turnustjeneste på Nykøbing Sygehus, men det blev et kort intermezzo for den gamle praksis, idet de allerede i oktober samme år videresolgte den til et andet lægeægteskab, Holger og Grethe Lis Mørch (født hhv. 1911 og 1916). De havde begge en

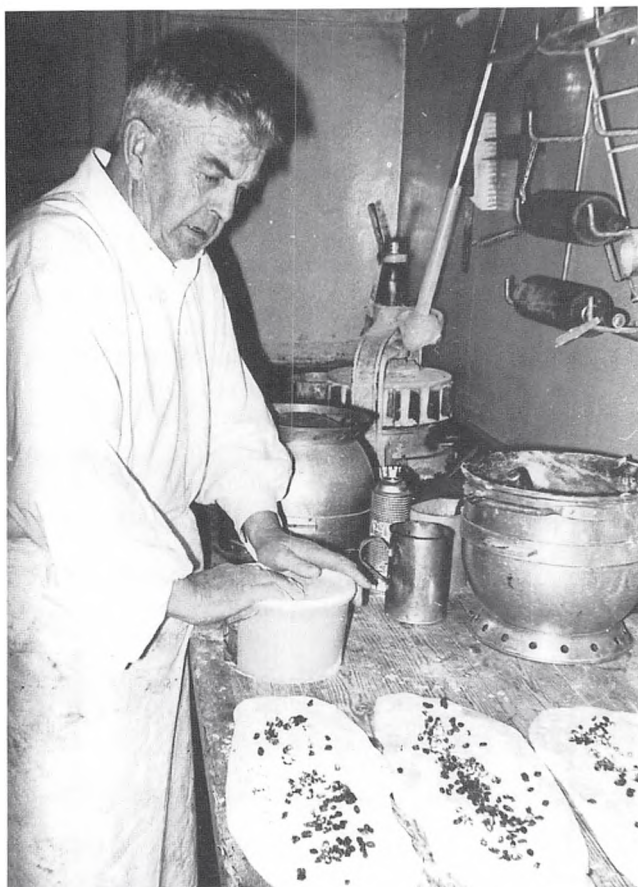
ret lang hospitalsuddannelse bag sig, han ni år, hun syv. De lavede en del ombygninger i huset og opførte en tilbygning på havesiden. De havde hele deres livsgerning i Nygade 8, indtil de i 1973 gik på pension. Grethe Lis Mørch fortsatte dog frem til midten af firserne som skolelæge i Morsø Kommune.

Praksis solgtes til to yngre læger fra sygehuset, Claus Hansen (født 1936) og Frans Teschl (født 1944). De drev praksis i kompagniskab indtil 1983, hvor Claus Hansen udtrådte af kompagniskabet, dog fortsat med konsultation i bygningens vestende frem til 1989, hvor han flyttede til lokaler på Møgelvangs Plads. Teschl har siden drevet praksis som enelæge, men med ret hyppig assistance af praksisreservelæger.

Praksis tæller nu ca. 1750 patienter og er således en af øens største.

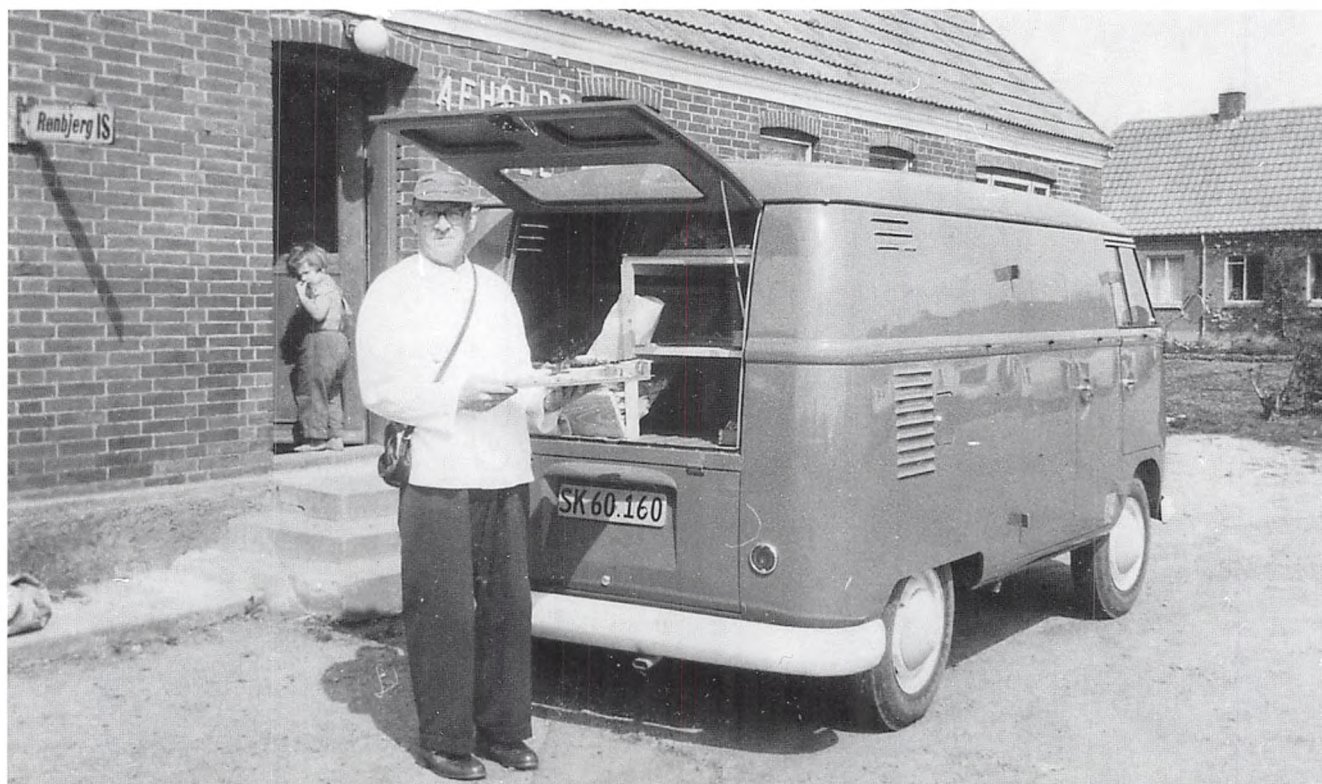
Personalet ved Nykøbing Sygehus fotograferet omkring 1915. Lægerne menes at være Sophus Hansen til venstre og kredslæge Vogel til højre. Morsø Lokalhistoriske Arkiv savner navnene på de øvrige personer.

Bakermester Laurids Toft lægger fyldet på julekagerne, ca. 1960. Laurids Toft havde Karby Bageri fra 1935 til 1984.

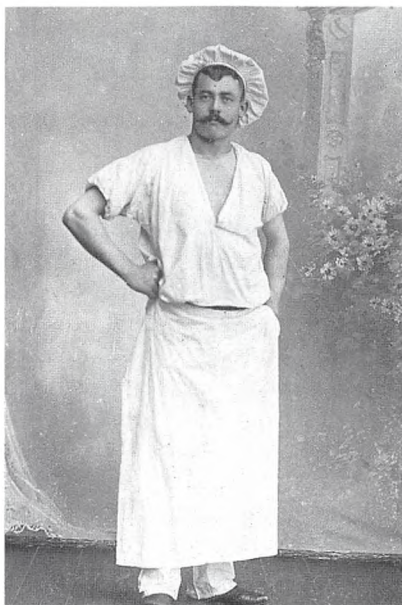

Hermann Andersen, slagtermester i Solbjerg.

Brød til kaffen! Her bringer bager Andreas Andersen fra Flade varer ud til Afholdshjemmet i Sdr. Dråby, ca. 1960.

Bager og slagter hos fotografen. Deres navne er ukendte. De blev fotograferet af Chr. Legind og C. Pedersen, der havde atelier i Algade 22, hhv. 1897-1913 og 1877-1897.

Slagter Noppenau, Ø. Assels, med nordbaggen for vognen. Lokalhistorisk Arkiv søger oplysning om tid og sted.

Ørding Bageri fotograferet, mens Anton Lynggaard var bager her, 1927-1962.

Om Morsingen i Almindelighed

Af Caspar Schade

Caspar Schade var sognepræst i Tæbring, Outrup og Rakkeby fra 1787 til 1793 og siden i Nykøbing til 1826. Desuden var han provst fra 1797 til 1803. Han passede ikke blot sine embeder. Hans interesser var mange og spændte vidt, men de havde alle samme udgangspunkt: Øen Mors og dens befolkning. Dette område studerede og udforskede han - og hans kendskab til det var og er imponerende.

Caspar Schade indsamlede geologiske, botaniske og zoologiske genstande foruden oldsager og mønter. Gennem egne iagttagelser og undersøgelser fik han oplysninger om sprog og talemåder, klædedragter, levevilkår, skik og brug til hverdag og fest. Han indhentede viden om økonomi og samfundsforhold. Han førte befolkningsstatistik og noterede sig vejr- og naturforhold. Han havde praktisk erfaring med landbrug, havevæsen og plantageanlæg og udførte forsøg hermed.

Hans viden kom andre til gode. Til Videnskabernes Selskab sendte han sine optegnelser om morsingboernes sprog og levemåde. Oldsagerne sendte han til København og blev hermed den første, der bidrog til de samlinger, der senere blev til Nationalmuseet. Han korrespondance var omfattende, og med tidens videnskabs-

folk udvekslede han naturhistorisk og topografisk viden. En af dem var Johan von Bülow på Sanderumgaard på Fyn. Takket være hans interesse og økonomiske støtte fik Schade en vægtig del af sit materiale udgivet. I 1811 udkom bogen „Beskrivelse over Øen Mors“. Den blev vel modtaget af samtiden, men med et oplag på blot 390 bøger var det en lille kreds, der fik adgang til den.

I 1983 blev bogen imidlertid genoptrykt. Hermed er provst Schades arbejde også kommet os til gode. Den er fortsat en udtømmelig og uvurderlig kilde til øens natur- og kulturhistorie. Det følgende uddrag af bogen er provstens skudsmål for morsingboerne.

Trettende Kapitel

Om Morsingen i Almindelighed i fysisk, politisk-moralsk og oeconomisk Henseende.

§ 1.

Om Morsingens Størrelse og Udseende

En stor Deel af det morslandske Mandkjøn er velvoxt, og Adskillige have opnaaet en anseelig Høide; men her findes dog og mange, som ere under de 63 Tommer. Af nedenstaaende Tabel, som er uddragen af Lægsedlerne over Mandskaber i fire Sogne, kan man nogenlunde slutte sig til Mandkjønnets almindeligste Højde i hele Landet. De, som ikke vare fødte i Mors, ere udeladte af Tabellen.

Mandskabet								
Al-	Un-	Høide	Al-	Un-	Høide	Al-	Un-	Høide
der.	tal.	Tom.	der.	tal.	Tom.	der.	tal.	Tom.
	3	60:61		2	60:61		5	60:61
	3	61:62		8	61:62		10	61:62
18	7	62:63		22	62:63	26	25	62:63
21	9	63:64	21	11	63:64	Var	18	63:64
	8	64:65	11	18	64:65	09	15	64:65
Var.	5	65:66	26	7	65:66	der.	23	65:66
	4	66:67	Var.	6	66:67	over.	10	66:67
a)	6	67:68		5	67:68		6	67:68
	2	68:69		1	68:69		5	68:69
	1	69:		1	69:		4	69:
	47			81			121	

Af det hele Antal, 249 Mand, ere 123 under 64 Tommer, og 126 ere 64 Tommer og derover. For det meste ere Morsingerne af en rank og kraftfuld Legemsbygning, og hyppigen forekomme veldannede Ansigter, der røbe Tilfredshed og Velbefindende. I Almindelighed skulle Morsingerne være smukkere end Østerjyderne; men de have dette tilfælles med flere deres Landsmænd, at de ere langsomme i deres Færd. - Iblandt Morsinginderne findes og en Deel velvoxne. De fleste ere føre og ved godt Huld, og endskjønt den mindste Deel kunne siges at være smukke, saa er dog Mængden af et sundt, muntert og tækkeligt Udseende.

Hos begge Kjøn er den almindelige Haarfarve, deels af lys, deels af mørk, bruun eller sortladden Lød, den meest herskende. Øjnene ere blaa og blagraae; Øjenbrynene ikke sjelden mørke, og Tænderne i Almindelighed smukke.

§ 3.

Om Morsingens Sygdomme

Det er tilforn berørt, hvad Indflydelse Climaten maa have paa Indvaanernes Helbred. Her skal kun opregnes de Sygdomme og Svagheder, som mest yttre sig i Landet. - Gigt er ikke sjelden. Hidsige Febre, især Forraadelsesfeber og Sprinkler, ere vel ikke nu saa gængse som forud; men dog spores slige Sygdomme næsten hvert Aar paa eet eller andet Sted i Landet; og naar først Een er angreben af en smittende Sygdom, kan det ikke andet end gribe videre om sig, da Samquem med den Syge ikke frygtes. Koldfeber, i Mors kaldet Restsyyg, Restsygin (Rystesyge) har i de sidste Aar angrebet mangfoldige. En Sygdom kaldet Sommersyge, fordi den meest yttre sig om Som-

meren, er ikke sjelden. Denne Sygdom, der nok er Guulsot, medfører Mathed i Lemmerne, Madlede, Qualme og flere Tilfælde; Neglene bliver gule, undertiden ogsaa Ansigtet. - Modersyge synes at være hyppig. Trangbrystighed eller, som den her kaldes, Traangels, er gjerne Alderdommens Følgesvend. Broktilfælde skulle ikke være sjeldne. Fnat er Mange beladt med, især Børn. - Efter endeel Aars mellemrum pleje Meslinger at indfinde sig i Landet. Kighosten, der sædvanligen grasserede her hvert 7de Aar, havdes her sidste Gang i 1807. At Børnekopperne imod Sædvane udebleve, har ikke opvakt liden Tillid til Vaccinationen. (Den første, som begyndte at vaccinere i Mors, var residerende Kapellan i Nykjøbing, Hr. Joachim Otto Warthoe, nu kaldet til Sognepræst for Karlebye og Voldbye i Aarhus Stift. Ved ham bleve omtrent 350 Børn vaccinerede.)

Tabellen G (side 59) viser, hvor mange der i et Tidsrum af 14 Aar ere ægteviede, fødte og døde i hele Landet. Uagtet Børnekopperne have i den Tid grasseret her 2de Gange, nemlig i Aarene 1793-1794 og 1800, og en stor Deel Børn deraf døde, ere her dog 855 flere fødte end døde. Overhovedet ere i disse 14 Aar aarligen fødte 257 og døde 196. Til Sammenligning hermed anføres nedenstaaende Liste, som er uddragen af Berlings Aviser for Aarene 1764 No. 2 og 1765 No. 12 og 104.

Aar.	I Sønderherred.		I Nørreherred.		I alt i hele Landet.	
	Fødte.	Døde.	Fødte.	Døde.	Fødte.	Døde.
1763	88	91	71	66	159	157
1764	83	110	73	69	156	179
1765	77	79	77	76	154	155

Heraf sees, at for nogle og 40 Aar siden var ikke allene de Fødtes Tal aarligen langt mindre, end nuomtider, men og var Dødeligheden den Tid, i Forhold til de Fødtes Tal, større end nu. For imidlertid derom at kunne dømme med mere Vished, maatte have Fortegnelser over Fødte og Døde for flere Aar i ældre Tider, end de anførte.

§ 4.

Om Morsingens Sjæleevner, Kundskaber og Videlyst.

Det er neppe at tvivle paa, at jo Morsingen, i Henseende til Sjæleevner og Kundskaber, kan maale sig med de andre danske Provindsers Landalmue. I sine Domme og Yttringer, især om Ting, der slaae ind i hans Fag, røber han en god naturlig Forstand. Iblandt dem, der drive Haandværk, gives Adskillige, hvis Naturanlæg kun synes at vente paa Lejlighed til heldigere Udvikling. Hvorvidt han har bragt det i Kundskab om Agerdyrkning og Quægavl, erfares af 10 og 11 Kapitel. - En stor Deel af de Ældre, end og gamle Mænd, ere skrivkyndige, og flere ville blive det, da i den senere Tid de fleste Drengelære at skrive, og nogle tillige at regne. Endeel Gaardmænd lade og deres Pigebørn lære at skrive. Foruden den Christendoms-Kundskab, som er erhvervet efter de for Skoleungdommen anordnede Lærebøger, søger mangen En i den modnere Alder ved Læsning i geographiske, historiske og flere Skrifter at tilfredstille sin Videlyst, og under Samtale med En og Anden kan man spore, at han ikke Allene har læst, men og tænkt. Bibelen er ellers de Flestes kjereste Lecture. Politiske Nyheder interessere Morsingen meget; derfor findes og hist og her i Landet adskillige af de mere Formuende, som holde Aviser. - Saaledes seer man Morsingen, af egen Drift ved Lære- og Læselyst at ville bøde paa Savnet af de Forkundskaber, som en forbedret Skole-Indretning maa kunne tilbyde. Men dette er dog og, i det mindste for en stor Deel, en Følge af forbedrede Vilkaar.

§ 5.

Om Morsingens Karakter og Moralitet

Det er vel Sandhed, at Morsingen anbefaler sig ved mange elskværdige Egenskaber og Charaktertræk, men nægtes kan det ikke heller, at her blander sig noget Ukrud imellem den gode Sæd. - Morsingen er af Naturen godmodig og medlidende. Han er godgjørende, ikke blot af naturlig Drift, men og

fordi han anseer det for Christendomspligt. Viser han sig fra en modsat Side, er det gjerne en Følge af, at Lejlighed betages ham til at handle frit. Han er gjestfri, høflig, tjenstfærdig; dog dette sidste med den Indskrænkning, han synes at skyldes sin egen Velfærd. Nægter han f. E. en Embedsmand en forlangt Villighed, da skeer det sædvanligst af Frygt for, at Villighed skal omsider blive til Rettighed. Til det, som strider imod hans Begreb om Ret og Uret, lader han sig ikke lettigen bøje. Han er en Hader af al Tvang og ømfindtlig ved Fornærmelser. Mod andre Stænder er han noget mistroisk og tilbageholdende; hvilket nok tildeels er en Arvesyge fra hine Undertrykkelsestider, der stundum og i vore Dage kunde finde ny Næring. Den, om hvis Redelighed han er overbeviist, eller som han tydeligen kan indsee vil hans Vel, skjenker han uindskrænket Tillid. Gjerne vil han leve i Fred med alle, og mindst have noget udstaaende med sine Bymænd; derfor blive og opkomne Tvistigheder snart bilagte i Mindelighed, og derfor hersker Enighed i Ting, som synes at angaae fælles Interesse. - Quidekjønnet er for det meste mere muntert og snaksomt end Mandkjønnet; dog er den mandlige Alvorlighed blandet med en Munterhed, som anstaar Manden. Han er virksom; næsten bestandigt seer man ham sysselsat i sin Næringsvej, men i sin Gjerning sjelden hurtig. Tillade Omstændighederne et mageligere Liv, bliver det ikke forsmaaet. Særdeles Lyst have de Fleste til at gjøre Marked eller ved Kjøb og Salg at gjøre sig Fordele. Sparsomhed og Tarvelighed iagttages ikke i Almindelighed; thi Luxussygen har og indsnegtet sig i Mors og angrebet en stor Deel Yngre af begge Kjøen. Morsingen er vel ikke gjerrig; men i Almindelighed er han ikke fri for Egennytte; denne vil gjerne altfor ofte blande sig i hans Handlinger.

Han elsker fortrinligen sit Fødeland, Mors, og troer at han ikke i nogen anden Egn vil kunne leve bedre; desaarsag er det kun Enkelte, som forlade dette Land, for at søge Lykke andensteds. Sin

Konge er han hengiven, og er overtydet om, at det er et kjert maal for Hans landsfaderlige Bestræbelser at fremme Bondens Vel; hvad som synes hermed at komme i Collision, skrives paa Andres Regning. - Morsingen har, som det synes, særdeles Agtelse for Religionen og dens skikke. Han iagttager huuslig Andagt og bivaaner flittigen den offentlige Gudstjeneste, naar ikke Kjøbstædsrejser, Handelsforretninger og adskilligt mere holder ham tilbage. Og Religionen er det, der udruster med den beundringsværdige Frimodighed, hvormed saavel Yngling som Olding gaaer sit Endeligt imøde. Haabet om et bedre Liv er saa glædeligt og klippefast i hans Sjæl, at det betager al Rædsel for Døden. Den Syges eller Døendes Venner staae ham og troligen bi med Opmuntring og Trøst; saa at han skrider til Evighedens Grændser med den faste Overbeviisning: At døe er mig en Vinding.

I Almindelighed ere Morsingerne gode Fædre, Mødre og Ægtefæller; Undtagelser finde vel Sted, men neppe mange. Som det er Forældres kjereste Attraa at see deres Børn forsørgede, saa søge og disse at gjengjælde hine denne Omsorg ved omhyggeligen at pleje dem i deres Alderdom. - Som Tjenestefolk ere Morsingerne for en stor Deel vanskelige at omgaaes. Alt for ofte maa Husbonde og Madmoder lade sig drille af deres Adfærd og Luner.

Morsingen er ikke fri for Fordomme, hverken i religiøse eller andre Henseender; og er end Overtroen kjendeligen aftagen, saa behersker den dog endnu mange og især synes den at have slaaet dybest Rødder hos Quindekjønnet. - Som Følge af Morsingens, især den Yngres Lyst til at modernisere sig, har i den senere Tid en stor Deel faaet skikkelig Færdighed i at krydre sin daglige Tale med drabelige Eder og Banden, for derved at kunne give sine Ord mere Vægt og Ynde.

Lejermaale indtræffer ofte, og imellemstunder udlægges en Kræmmer fra Sønden til Barnefader, hvis Navn mindes ligesaa lidt, som hans egentlige Ophold-

sted. I de sidste 15 Aar ere 8te Hoersager behandlede ved Herredstinget. - Ægteskabs-Skilsmisser finde sjelden Sted. - Grove Tyverier synes og at være sjeldne. I de sidste 15 Aar ere ved bemeldte Ting i alt 17 Personer tiltalte som Tyve og 6 som Medvidere. Nogle flere have vel gjort sig skyldige i slig Forbrydelse, men ere enten ikke blevne opdagede eller slupne med en mild Revselse. Det er ikke Skik i Mors at lade Tyven bøde med Drikkevare. - Forsætlig Mord er i Mands Minde ikke begaaet af nogen Morsing. - Selvmord ere temmelig sjeldne. - Store Drankere findes her ikke mange; men nægtes kan det ikke, at mangan En, naar han kommer til Kjøbstaden, tager en Taar over Nødtørst. Det er vel en stor Lykke for Mors, at her ikke gives offentlige Kroer i Landsbyerne; men dette uagtet skal der dog paa sine Steder i Landet gives Lejlighed til Sammenkomst, for at fryde sig ved Glasset og Kortet. - Slagsmaale ere nuomstunder langt sjeldnere, end for nogle Decennier siden, da næsten intet Gilde eller Sammenkomst endtes uden Klammeri. De Fleste ansee det for mere ærefuldt at afgjøre Tvistigheder ved Forligelsescommissionen eller i et Vennelaug, end med Næverne. - Saavidt jeg har kunnet erfare, bliver i Almindelighed til Bryllupper og andre højtidelige Samquemme iagttaget Orden og Velanstændighed. Sjældent skal det være, at Nogen ved saadan Lejlighed beruser sig; det maatte da være En iblandt, som er særdeles hengiven til Drik. At yppe Trætte eller lade det komme til Slagsmaal agtes for en stor Fornærmelse imod Gildeshuset.

Overhovedet kan nok paa-staaes, at iblandt den morslandske Landalmue findes - i Forhold til Antallet - ligesaa mange anstændig og retskafne Mennesker, som i nogen anden Borgerklasse; og næstes kan det vel ikkeheller af nogen upartisk Sagkyndig, at dersom Ikkebønders Exempler stedse lysede værdigen i Henseende til Religiøsitet og Moralitet, da vilde og den Efterlignelseslyst, som spores hos Bonden, faae et værdigere Sving; og han vilde ikke

allene bevare det Gode, som er nedlagt hos ham, men og i det Hele komme til at vise sig i et ædlere Lys.

§ 6.

Om Morsingens Moro

Morsingens synes i visse Maader at være fattig paa afvexlende Moro. Han er ubekjendt med de andre Provindsers Riden Sommerafby, Midsommersgilde og de forskellige Fastelavnsmorskaber, naar undtages, at endeel unge Mennesker af Byerne nærmest Nykjøbing drage hertil paa Fastelavns Mandag, for at spise Hvedebrød og faae sig en Dands, om dertil gives Lejlighed. Kegle- og Boldspil er ikke heller i Brug, men til Sommerforlystelser har Morsingen ikke heller synderlig Trang, thi, fra den Tid Markarbejdet begynder og til det endes, er han uophørlig sysselsat med hvad der hører til hans Næringsvej. - Fra Jul til Kyndelmesse holdes om Helligaftnerne Julestue, hvor Ungdommen fornøjer sig med Dands og de Ældre med Kortspil eller Samtale. De fordums Julelege ere afskaffede. Dands er ved enhver Lejlighed Ungdommens kjereste Forlystelse, og man gjør sig ret Umage for, heri at efterligne de Fornemmeres Toure, Valsen ikke forglemt. - I de lange Vinteraftener mere de Fleste sig ved nyttig Haandgjerning, en Deel ved Læsning og Nogle ved Ørkesløshed eller ikke ros værdig Tidsfordriv. Enkelte iblandt øve sig i, efter Gehør, at spille på Fiolin. - Iøvrigt bestaar Morsingens fornemmeste Morskab i Gildessamquemme og Marketsbesøg.

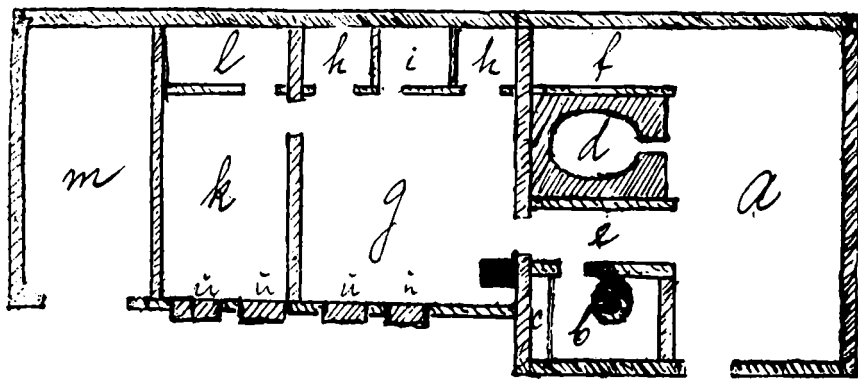
§ 8

Om Morsingens Klædedragt

Mandkjønnets daglige Klædedragt er i Almindelighed en hvid eller mørkeblaa Vadmel skjortel; en affarvet Vest af Vadmel eller Verggarn; Buxer af Skind, eller sort, blaat eller sribet Vadmel. Søndagsdragten er omtrent den samme. - Endeel Gamles og mindre Modelystnes Stadsdragt bestaaer sædvanligst i en mørkeblaa eller isprengt Vadmel skjortel med

dertil passende Underklæder, men de Flestes Stadskjortel er dog af finere eller grovere mørkeblaat Klæde, og Vest og Buxer enten af samme Tøj eller andet Kramtøj. Nogle udmærke sig ikke alene ved kostbarere Tøj til Klæder, men og ved selve Klædernes Snit røbe en stærkere Higen efter at følge de Fornemmeres Moder. Kun Faa bruge sorte Klæder til Brudgomsdragt m. v. Til Stads bære de Ældre en Bomuldshue under Hatten. Nutidens Ungdom synes ikke saa tilbøjelig til at følge den Mode. At gaae med Uhr i Lommen er temmelig almindeligt.

Quindekjønnets daglige Dragt er en rød eller grøn bunden Trøje med lange Ærmer (Morsinginden bruger stedsse lange Ærmer i sine Klæder), enten bar eller med snørt Livstykke; et affarvet Vadmels- eller Verggarns-Skjørt; et sribet eller tærnet uldent Forklæde; paa Hovedet en linnet Halvkappe eller saakaldet Skjæghat med en Hue af Kramtøj, og for Panden bunden et broget Tørklæde. - Til Søndagstads og naar man vil vise sig i Kjøbstaden, bruges enten en højrød bunden Trøje med Livstykke over af Verggarn eller Kramtøi, foran snørt med en Sølvnaal og Silkelidse, eller ordentlig Trøje og Skjørt eller og Kjortel (Det er først i den senere Tid, Morsinginden har begyndt at bruge Kjortel), meest af hjemmegjort Tøj; paa Hovedet en Silkehuse eller Netteldugs Kappe, og for Panden bundet et Silketørklæde. - Højtidsdragten er enten Trøje og Skjørt, eller Kjortel af Stof, Tamis, Sirts. Forklæde og Halstørklæde af Musselin eller blommet Kammerdug; dog bruges ikke Forklæde til Kjortel. Hovedpynten bestaaer i en rød eller blaa Taftes Hue og ovenpaa samme en Kappe af Musselin eller deslige gjennemskinnende Tøj med Kniplinger for; for Panden en sort Fløjels saakaldet Pandepude med Kniplinger om, hvilken dog nu begynder at gaae af Mode, og i sammes Sted bruges et Korsklæde, over hvilket bindes et bredt Silkebaand med en Sløjfe i Nakken; ovenfor dette Baand fæstes et andet, der dog kun omfatter det halve Hoved. Nogle bruge tillige

Stuehus, Raaling, til en fæstegård i Elsø, som provst Schade gengav det i sin dialektordbog 1807: a. Bryggerset - e Frammers, b. Stegerset - e Stæjis, c. Ildstedet - Brajste, Aarste, d. Ovnen - e Bågeru'n, f. Aflukke til vædder - e Wajerbøw'l, g. Dagligstuen - e Stov, h. Spisekammer - Buur, i. Senge, k. Stadstuen - Væjster Stoue, l. Kammer med håndkværn - e Moolkammer, m. Vognskur, n. Vinduer.

en Art Blomsterkrands. - Til Sorg er Morsinginden sortklædt, og ligesaa naar hun staaer Brud eller gaaer til Alters. Er hun Pige): har hun ikke født Børn uden Ægteskab, da er hun paa sin Bryllupsdag barhovedet ellers ikke. Blaa Kaaber af uldent Damask og Tamis, saa og sorter Kyser af Fløjel og andet Kramtøj ere almindelige.

De Fleste af begge Kjøen sørge meget for at holde Hovedet varmt. Naar det er en Smule koldt, seer man Quinderne med et Klæde bundet for Munden op til Næsen, og Mændene at bruge Rejseslag under Hatten eller under en tyk ulden Hue; men gaae til samme Tid med fodløse Hoser. Det lader imidlertid til, at den nuværende mandlige Ungdom vil vise sig mere haardfør end deres Fædre. - Om Sommeren bruges fodløse og om Vinteren hele Hoser. Træskoe ere til daglig Færd det sædvanlige Fodtøj.

§ 9.

Om Morsingens Bygninger og Bohave

For det meste boer Bonden bedre nuomstunder end for nogle Decennier siden. Ikke alene seer man bedre Bindingsværk, dog kun af Fyr og Gran, men og adskillige grundmurede Stuelængder, som Sorgenfrie i Lørslev Sogn, Sturupgaard i Storup, Nygaard i Vejerslef Sogn, Ejstrup i Hvidbjerg Sogn, Søndergaard i Ræsted

og Søren Ræmmers Gaard i Sillerslef; alle Selvejergaarde. Nogle Selvejere have og gjort Begyndelse med at opføre grundmurede Udhuse. Fæsteren bygger i Almindelighed mere oeconomisk end Selvejeren, og Ingen kan misbillige det.

En Bondegaard bestaaer sædvanligst kun af to eller tre Huslængder. Stuehuset, der peger med Enderne i Øster og Vester (Man giver sine Huse denne Retning, for at de desbedre kunne staae sig imod de vestlige Storme), er adskilt fra Udhusene. Lige over for ligger Laden, der er videre og højere end de andre Huse; og i Linie med den er bygget Stald og Fæhuus paa Gaardens østre Side til Vognremise m.m. Ved en Deel af de nyere Gaarde hersker mere Symmetrie, da de bestaae af fire Længder: Laden med 2de Fløjhuse ligefor Stuehuset. - Her bruges ikke Fod af Tømmer under Bindingsværks-Huse, men Stolperne sættes paa Stene. I Almindelighed har Stuehuset paa alle Sider, undtagen saavidt Vinduerne gaae, en Udskudsbygning af 3 til 4 Fods Brede. Laden og tildeels andre Udhuse ere og forsynede med Udskud. - Leervægge ere almindelige, undtagen under Vinduerne, hvor Tavlene ere murede. Her findes dog og endeel Bøndergaarde, hvor Muurværket strækker sig videre. - Til at tække med bruges vel helst Rugtag (): Ruglanghalm), især mod Syd: men

mod Nord bruges dog og med Fordeel Havretag af broget Havre, da det, naar det er godt lagt, kan vare i hele 16 Aar og derover; det er ligesaa længe som Rugtag, nemlig af Vinterrug, kan vare mod Syd. Vaarrugtag ansees ikke bedre end Havretag. Til at sye Taget fast med bruges Halm-simer. - Ikke sjældent seer man Stuehusets Stolper og Dørre anstrøgne med en Farve af Bruunrødt omrørt i nysmalket Melk, ellers med Tjære og Brunrødt. - Vinduerne paa Stuehuset vende mod Syd, og oaa samme Side er og Indgangen. Paa de gammel-dags Stuehuse findes kun een Indgang, nemlig igjennem Frem-mersset, men paa de nyere desuden en Forstue, paa hvis ene Side er Dagligstuen og paa den anden Stadsestuen; foruden denne vil man hos de Fleste neppe træffe eet eller to Gjestekammere. Isten-for Stegers (Navnet Stegers, eller, som det her udtales: Stejs, vil med Tiden gaae af Brug tilligemed Tingen selv), der var et aflukke i Fremmerset, er det nu temmelig almindeligt hos Gaardfolk at have et ordentligt Kjøkken og Skorsteen. Hos Mange findes Ildstedet belagt med en stor Jernplade, hvorunder er en Skuffe til at tørre Malt og andre Ting udi. De gammel-dags Røghuller i Mønningen, eller saakaldte Lyer, ere dog endnu ikke faa, men hyppigst paa Huusmænds Boliger. Ikke sjældent ere saadanne røghuller forsynede med en Trækarm, der forestiller en Skorsteenspipe. - I Værelserne ere, naar undtages i nogle nyere Gaarde, meget smaa, og sjelden kan mere end eet aabnes, undertiden slet ingen. Kun hos enkelte Formuende kan træffes Fjælegulv; forresten ere Leergulve almindelige, og ikke sjældent savnes Reenlighed og frisk Luft, især i Huusfolks snevre Hytter. Fugtighed hersker i enhver Bolig. - I Almindelighed finder man ved den nordre Side af Dagligstuen 2de Alkovesenge med dobbelte Dørre for, og stundom desuden en saakaldet Vraaseng under Udskudet ved Kjøkkenet. Iøvrigt er det sædvanlige Boskab i denne Stue et langt Fyrrebord med tilhørende Bænke,

nogle Stole, et lidet Skab, et Stueuhr og en Jern Bilæggerovn med en Trækarm ovenpaa og en Skuffe nedenunder til at tørre Malt i. I de andre Værelser er Møbleringen efter Enhvers Evne og Lejlighed: een højst to Senge, en Dragkiste og andre Kister, etc. - Foruden de almindelige Arbejds-vogne, som ere omtalte i 10de Kap. Par. 9, have og de mere formuende en egen Vogn til Hæders, hvis Fading af af tynde Fjæle, dannet som en Postvogns-Fading, og pynteligen malet. De, som ere mindre formuende eller mere sparsomme, benytte sig til Hæders af en Arbejdsvogn, ved at sætte en anstændig Fading derpaa. De Fleste have og en Kane eller Slæde at fare med om Vinteren. Adskillige, som bruge Kane, pleje at binde en Rem, som er besat med store Bjelder, paa hver Hest. - Saavel til Stads, som til daglig Færd bruges til Hestetøj den bekjendte Pude-dræt, dog ikke blot Ravl- og Halm-puder, men og Læderpuder.

§ 10.

Om Morsingens Huusflid og Adskilligt til Huusholdningsvæsenet henhørende

Morsingen er vel ikke, som Skov-egnes Beboere, øvet i at bruge Øxen, men maa til sine Gaards-redskabers Istandsættelse sædvanligen tage sin Tilflugt til Tømmermanden; men dette uagtet er han ikke fremmet i at forfærdige en og anden nyttig Huusting. Af Hamp, Heste- og Svinehaar, som spindes med en saakaldet Vindekrog, lægger han Reeb til Tøger og andet Brug. Af Langhalm binder han Løbe og Biekuber m.m., flætter Puder til Hestedræt, snoer Simer til Tækning og Kornbinding (At snoe Simer er gjerne Tjenestekarlens Bestilling om Vinter-aften. For hver 20 Favne at snoe faaer han 1 sk. (før 1807)), og lægge Tøger til Faar. Af Hestehuds-Remmer lægger han Skagler, som kunne vare i 20 og flere Aar; men de maa saa meget muligt vogtes for at blive igjennemvaade. Hestehuder bereder Bonden selv paa den i Pastor Høeghs Anviisning til et velind-

rettet Jordbrug Pag. 237 o.f. anførte Maade; kun maa dette tilføies, at i Mangel af Hvedeklid bruges her Rugklid eller grottet hvid Havre til at bestrøe Huden med. Af Fæhøvedernes Horn forfærdige Adskillige Spiseskeer m.m. - Mandkjønnet befatter sig ikke med Hosebinding; det er endnu ikke bleven Skik; men vist er det, at til ogsaa at nære denne Vindskibelighedsgreen vil den mandlige Morsing ikke mangle Timer; og derfor ønskeligt, at han fra Barndommen af dertil blev anført.

Quindekjønnet er paa sin Viis ikke mindre vindskibeligt end Mandkjønnet. Her spindes og bindes i den Tid, som levnes fra andre Forretninger. Foruden det almindelige Vadmel, forfærdiges Frakketøj af eensfarvet, eller forskjellig farvet sammenkartet Uld, saa og Værggarn, Forklædetøj af Uldent og Linnet, og Dynevaar. Det meste Vadmel bliver valket hjemme, enten paa et Bord imellem to eller flere Menneskers Hænder, eller i en Vognfading, hvori to Mennesker ligge med Fødderne vendte mod hinanden, og saaledes under et Lagen bearbejder Vadmelet mod hverandres Fødder, ligesom Brug er i Island, undtagen at man der bruger en Tønde. En Deel bliver og stampet paa Landets Stampemøller. - Den største Deel af hjemmegjorte Tøjer farves hjemme. En Receipt, hvorefter Enkelte farve Uldent mørkeblaat, der bliver ret smukt, vil udentvivl, da den ikke er almindelig bekjendt, være mangan en Huusmoder velkommen, og derfor gives Plads her: Til 2 1/2 Pund Garn tages 6 Lod Alun, 6 Lod Viinsteen, 3 Lod Potaske, 2 1/2 Quintin Spanskgrønt og 1/2 Pund blaa Træe. Garnet koges en Time i en Kiedel Vand med Alunen og Viinstenen, og tages derpaa op og skylles. Kjledelen tømmes, og det blaa Træe, som i 6 til 8 Dage har staaet i Blød i rindende Vand eller suurt Øl, heldes med denne Farvesuppe, i Kjledelen, der forresten fyldes med reent Vand. Naar Kjledelen koger, kommes det stødte Spanskgrønt tilligemed Potasken deri, og derpaa Garnet, som atter koges en Time Man la-

der det derefter staae i Suppen at svaales; tager det saa op og hænger det i Skygge for at tørres. - At farve Uldent mørkeblaat skeer ellers sædvanligst i den saakalte Lødgryde, det er en sort Leergrøde, som er fyldt med Urin, hvori, til 1 Pund Garn, er kommet 1 Lod stødt Indigo indsyet i en liden Lærredspose. Gryden, som staaer ved en Side i Skorstenen, holdes bestandigt lunken. Posen med Indigoen ligger deri i 8 Dage og imidlertid gnides ideligen med et dertil passende Redskab. Naar Farven er vel udpresset, kommer Garnet i Gryden, eftersees og vendes dagligen, at det overalt kan blive jævnt farvet. Undertiden kan det vare 8 Dage inden det bliver mørkt nok. Naar det er færdigt, udskylles det. - Naar man vil farve Uldent grønt, bliver Garnet først farvet lyseblaat i Lødgryden; derefter farves det i Guult, hvortil bruges adskillige af Landets egne Planter, som: Pors, ung Lyng, Bladene af kruset eller rød Skreppe, men især guul Visse. Efterat disse Planter ere kogte i Vand, kommer Garnet tilligemed Alun i Suppen. - Til at sværte Uld med bruges enten Ellegrene skaarne i Spaaner, eller Blade af den almindelige Hestehov samt Vitriol. - Iøvrigt farver Morsinginden selv højrødt, kræprødt, karmoisinrødt etc. - Noget Vadmel, Værggarn og Lærred sælges paa Markederne.

Den Maade, hvorpaa man i Mors gjør Oste, er i Almindelighed ikke forskjellig fra den thylandske; hvorfore henvises til Hr. Pastor Aagaards Efterretning i hans Beskrivelse over Thy Pag. 124 o. fl. Hvad Ostens Godhed angaaer, da synes det at være Anbefaling nok for de store Morsingbo-Oste, at de overalt passere for Thyboe-Oste. Disse sidste skulle vel for det meste overgaae hine i Skarphed, men ikke i Fedme. Ogsaa de smaa Oste, som laves af nymalket Melk i rette Tid, nemlig i den sidste Halvdeel af Juni Maaned, ere fede og gode. I øvrigt er det Tilfældet i Mors, som i Thy, at de store Oste skyldes deres Tilværelse den gamle Vedtægt, at beboerne, efter tilsigelse, yde deres Præst og Degne for det meste et Maal Melk til Ost. Herreds-

G. Tabel over Høstetide, Fæbe og Debe i de 14 Aar 1789-1802.

Egnefolken.	Høstetide										Debe												
	Høstetide		Fæbe		Høstetide		Fæbe		Høstetide		Fæbe		Høstetide		Fæbe		Høstetide		Fæbe				
	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800	1789	1800			
1. Skjellig, Fæbe og Olie	152	318	286	604	107	39	35	18	27	53	7	1	251	86	26	35	18	25	35	19	1	245	500
2. Kælle og Orling	56	60	88	148	26	13	11	11	9	6	2	1	73	22	9	14	9	10	6	5	1	76	154
3. Øster og Øster-Nord	70	150	175	321	46	28	14	7	12	13	7	3	159	41	22	20	3	13	13	6	1	123	254
4. Øster og Øster-Nord	53	102	98	202	34	9	5	4	5	7	1	1	65	28	6	15	7	6	10	3	1	75	140
5. Kælle, Øster og Øster-Nord	154	243	248	491	88	30	35	15	16	21	10	1	210	71	30	40	11	27	14	6	1	199	409
6. Kælle, Øster og Øster-Nord	57	143	102	245	56	15	14	7	17	12	1	1	104	24	11	14	3	14	7	3	1	77	181
7. Kælle og Øster	28	70	64	134	24	4	7	1	9	3	4	1	52	16	8	11	3	5	7	1	1	51	103
8. Øster og Øster	56	85	75	160	35	16	12	6	4	2	3	1	77	22	6	6	3	9	7	1	1	53	130
9. Øster og Øster	50	111	98	209	29	12	14	5	6	7	5	1	73	17	9	5	9	9	6	3	1	58	136
10. Øster og Øster-Nord	38	58	57	115	11	9	6	4	10	3	1	1	44	20	1	7	2	3	3	1	1	41	85
11. Øster og Øster	65	129	132	261	41	12	17	5	9	11	3	2	102	37	16	17	8	12	10	7	1	109	208
12. Øster og Øster	31	87	79	166	22	3	6	3	3	6	4	1	47	14	12	7	5	6	3	4	1	51	98
13. Øster og Øster-Nord	41	100	111	211	15	7	8	3	7	3	3	1	45	11	9	10	2	16	12	4	1	64	109
14. Øster og Øster-Nord	85	163	171	334	37	17	27	12	13	11	4	1	132	36	15	24	12	14	16	4	1	151	243
	208	381	378	763	151	50	59	27	37	47	14	1	400	149	60	70	30	40	30	14	1	332	728

Tabel G.

fogden og Herredskriveren lade og Bønderne i hele Landet tilsige at yde Melk til Ost.

Paa en nem Maade laver Bondkonen sig en god Ølædike: Det bedste Øl, som først gaaer fra Tappen, kommer i et Trækar eller stor Leergrøde og sættes Gjør paa. Næste Dags Morgen skummes Gjæren af Øllet, og om Eftermiddagen skummes det atter. Derefter kommer det i en sort Leerkrukke eller saakaldet Humlekande af omtrent 6 Potters Størrelse, og tillige en liden ristet Suurdejsgage, malet Malt og brændt Rug og Ærter en Haandfuld af hvert Slags, en Smule Gjær og endeligen et Stykke gloende Staal. Over Krukkens Munding lægges en Brikke, som vel tilklines med Suurdej og et Klæde bindes derover. Krukken sættes paa Kjøkkenskorstenen saaledes, at den kan have nogen Lunkelse af Ilden. Man bruger og om Sommeren at sætte den i Solen. Den staaer saaledes i 5-6 Uger, til at nedlægge Agurker og Asia i er denne Ædike særdeles god.

Morsingen har vel for det meste kraftigt Øl, men da det sjelden koges efter at det er gaaet fra Tappen, er det just ikke tjenligt for enhver Mave. For at spare paa Humlen, er det meget brugeligt at give Øllet en Tilsætning af Malurtvand. - I Almindelighed bruges Byg til Malt; men i Mangel af Byg benytter man sig af Havre. Maltet tørres, som i foregaaende Par. er erindret, dels i en Karm paa

Stuekakkelovenen og i en Skuffe under samme, dels i en Skuffe under Skorsteenspladen, men i Mangel af saadan Lejlighed, skeer Tørringen i Bagerovnen, hvorved Ovnens maa lide for meget af Maltets Fugtighed. Maltet males paa en Haandquærn, som neppe savnes i nogen Gaard.

Morsingens Brød er i Almindelighed temmelig syrligt, og som oftest bestaaer det for det meste af Bygmeel. Dette er nok for en stor Deel Aarsagen til at den i en vaad Høst fordærvede Rug ikke har haft den skadelige Indflydelse paa Helbreden, som man maatte befrygte.

Indslagtningen bestaaer fornemmeligen i nogle Faarehøveder og et Svin. Af Faarekjød maa man være forsynet med noget mere, end man selv behøver, for at kunne have noget til Forn eller Sending, naar man bydes til Gilde; thi da maa, om man vil være honnet, foruden Fjerkræ og Æg, sendes et Faarslem): et Faarelaar eller Faarebov. Sjældent slagtes et Fæhøved, undtagen det maatte være eet, som man ikke med Fordeel kan sælge. Har man Gæs, slagtes 4-6 Stykker; men i Mangel heraf benytter man sig af Ænder, som man giver paa en 14ten Dages Tid førend de slagtes.

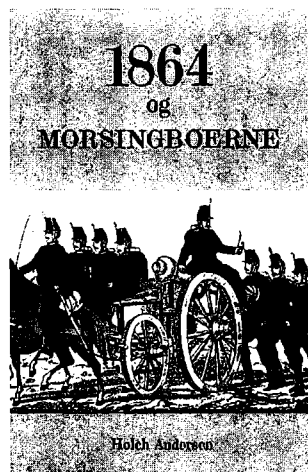
Til Lysning om Vinter-Aftener bruges sædvanligen Lys enten af ene Tælg, eller af Svinefit, uden om hvilket er støbt et lag Tælg. Brugen af Lamper skal nu være sjælden, uden hos Fattigfolk.

Lokalhistoriske GAVEIDEEER

Sideløbende med udgivelsen af det lokalhistoriske årsskrift »JUL PÅ MORS« har Morsø Lokalhistoriske Forlag udgivet en lang række bøger om lokalhistoriske emner.

Alle velegnede som gaver til enhver morsingbo og iøvrigt alle, som er interesseret i samfundets udvikling. Emnerne spænder fra personskildringer til tidsbilleder om erhverv, trafik og kulturlivet på Mors.

Brug dem som gave - eller glæd dig selv ved at købe en lokalhistorisk bog.

Udk. 1976, pris kr. 98,00

Udk. 1980, pris kr. 98,00

Udk. 1978, pris kr. 78,00

Udk. 1975, pris kr. 98,00

Udk. 1971, pris kr. 60,00

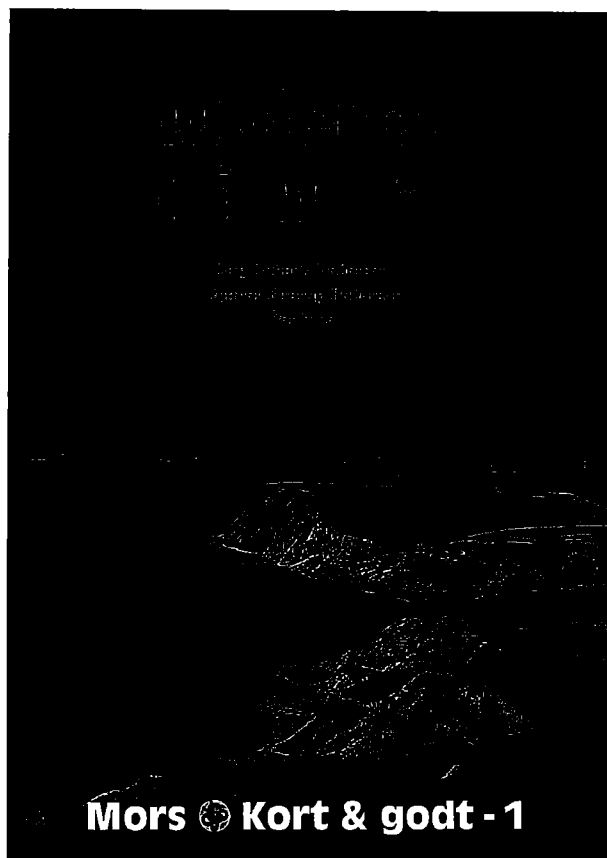
AKTUELSKABET
N. A. CHRISTENSEN & CO.
NYKØBING MORS

Udk.
1978,
pris
kr. 68,00

Det gamle Nykøbing Mors

fra Morsø Lokalhistorisk Forlag

Mors Kort & godt - 1

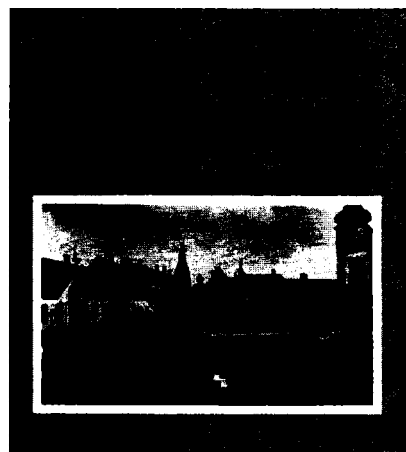
NYHED!

En fortælling, der spænder over 60 mio. år. Om molerets tilblivelse, om landskabet før og nu, om vulkaner og livet i og omkring molerhavet, om fossiler og om menneskets brug af et enestående materiale. Rigt illustreret farvetryk. Fåes også på engelsk og tysk. Første bind i serien Mors - Kort & godt.

Udkom 1989, pris kr 188,00

Med denne bog samles spredte kilder til historien om den første danske fajance-fabrik uden for København, fabrikken ved herregården Lund på Sydmons.

Udkom 1989, pris kr. 288,00

Om industri, kirke, skolevæsen, aviser, fattiggård, sygehus og meget mere.

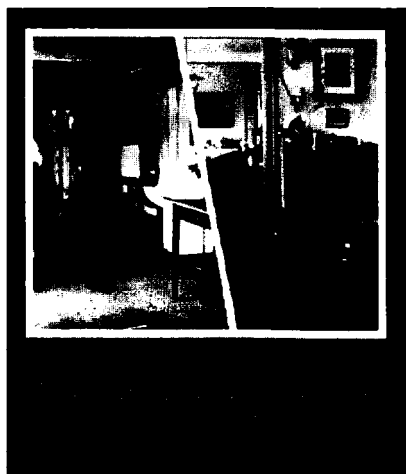
Udkom 1993, pris kr. 188,00

»Byens Havn - Nykøbing Mors Havn gennem 300 år« er udgivet i forbindelse med havnejubilæet 1993.

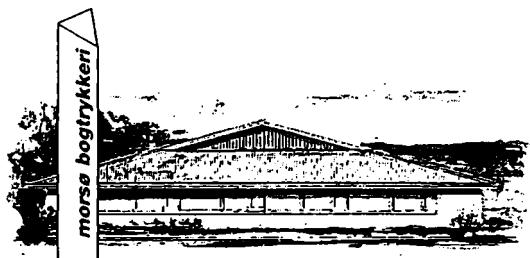
Udkom 1989, pris kr. 188,00

Bogen om overfarten mellem Thy og Mors fra middelalderen til i dag, og om bygningen af broen i 1939.

Udkom 1986, pris kr. 148,00

Fra langbord, bilæggerovn og sand på gulvet til kakkeltbord, radiator og væg-til-væg-tæppe. Her bliver boligindretningens historie fortalt med billeder fra hele øen og fra mange forskellige hjem.

Grundlagt 1855

morsø bogtrykkeri offset

Jakob Nyborg
Færøvej 2 . 7900 Nykøbing Mors
Telefon 97 72 10 44

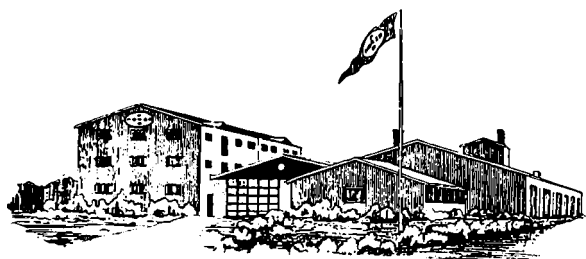

*Vi ønsker vore kunder
en glædelig jul og et godt nytår!*

- til godt byggeri

**TØMMERGAARDEN
NYKØBING MORS A/S**
ØSTER JØLBY TØMMERHANDEL A/S

A/S Morsø Frøkontor

GEISLER

*ønsker
glædelig jul og
godt nytår.*

**Byens PROFA
Farvehandel**

Ellingsøe & søn

HÅVNEGADES FARVEHANDEL

Nykøbing Mors . Tlf. 97 72 05 31 . 97 72 07 33

Vi ønsker alle

*læserne af »Jul På Mors«
en rigtig glædelig jul og et godt nytår med
tak for den tillid,
der blev vist os i det år, der er gået.
Som i 1994 vil vi fortsætte
i 1995 med tilbud på kvalitetsvarer på alt i
fliser, kantsten, læhegn, trådhegn,
flagstangsfod, dekorationsvaser m.m.*

NYKØBING FLISEFABRIK

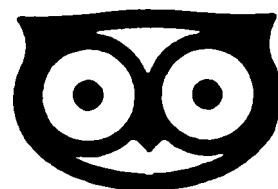
Bakkegårdsvej 9 . Telefon 97 72 05 11

MORSØ MØRTELVÆRK

Næssundvej 218 . Telefon 97 72 05 11

Kig på årets nye bøger!
Kig på vore mange fagbøger!
Kig på bøger til børnene!
Kig ind i...

**H. Hansens
Bog & idé**

Gågaden 10
v/ Kirketorvet
7900 Nykøbing Mors

T E L E F O N
97 72 17 77

Hama

-perlen blandt legetøj

- et kvalitetsprodukt fra

malte haaning
PLASTIC/A/S
Nykøbing Mors

Gas og Oliefy Service

Aut. Gas og VVS installatør

den lokale varmforsyning

Brændselsforeningen

Havnen . 7900 Nykøbing M . Tlf. 97 72 08 33

GULD - SØLV URE - OPTIK

Ejler Gortsen

GÅGADEN 6 . 7900 NYKØBING MORS . TELEFON 97 72 11 33

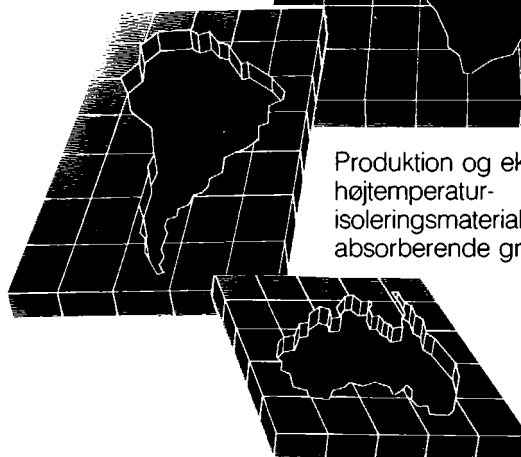
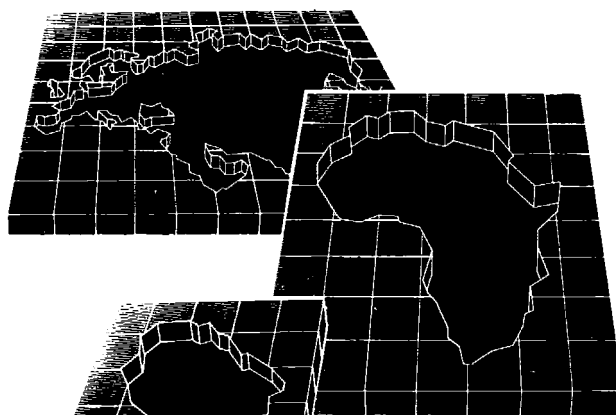
BØGER FOTO KONTORARTIKLER

Indenrigsagentur for **SAS**
Ring til ... 97 72 07 00

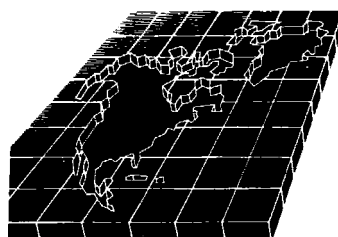
Bog&idé

MORSØ BOGHANDEL

En arbejdsplads i Danmark med hele verden som virkefelt

Produktion og eksport af
højtemperatur-
isoleringsmaterialer og
absorberende granulater

Skamol a/s

Nykøbing Mors

Kvickly er kvikkere!

Her skal hverken sælges isenkram, tekstil, madvarer - eller hveres medlemmer. Vi har såmænd bare købt pladsen her for at støtte en god sag og sende dig en venlig julehilsen fra

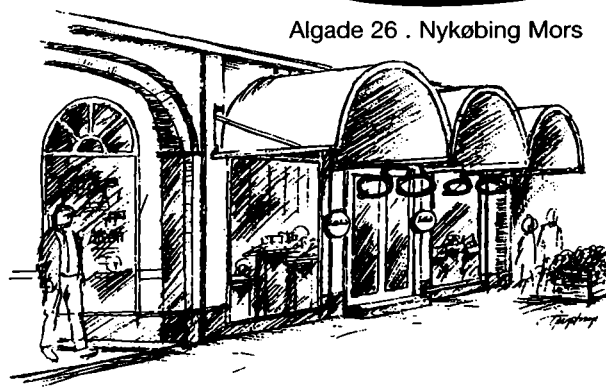
Nykøbing Mors . Tlf. 97 72 13 33

Nørgaard's
LEDERVARER

fillerlund
URE OG OPTIK

Algade 26 . Nykøbing Mors

Vi gør os mere umage med pensionsrådgivning end de fleste

Pension... hvorfor i alverden skulle jeg tænke på det nu??? Sådan tænker mange, men de tænker ikke på, at starter du opsparingen som 20-årig, kan du slippe med at betale halvt så meget om året for at have samme dækning, som hvis du begynder, når du er 35. Venter du til, du bliver 55, skal du betale 3 gange så meget, som hvis du var startet som 35-årig.

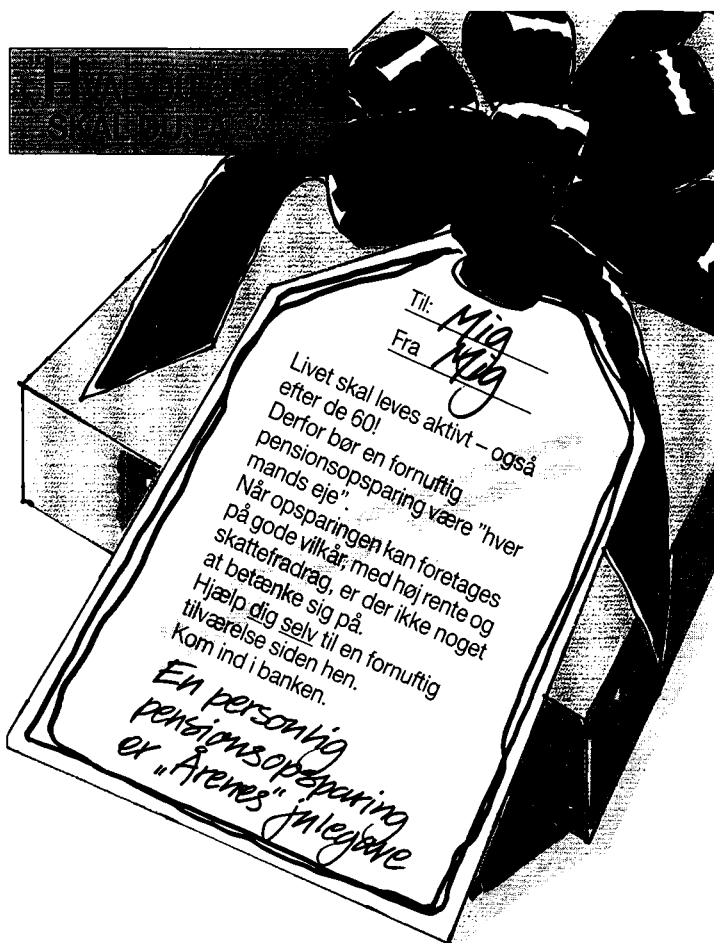
Kig ind i sparekassen og få en god snak om pensionsrådgivning, så du får råd til at leve livet - hele livet.

Vi skal jo også kunne se dig i øjnene, når maskerne falder

Spørg

MORSØ SPAREKASSE

MORSØ BANK
(MORSLANDS FOLKEBANK)